

Cahier 2006-8

Integratiekaart 2006

Centraal Bureau voor de Statistiek

**Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum**

Dit rapport is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het onderzoek waarover gerapporteerd wordt, is mede gefinancierd door het Ministerie van Justitie. Het WODC is verantwoordelijk voor de inhoudelijke ontwikkeling van de integratiekaart; het CBS voor de levering van correcte gegevens.

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer KO 14
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Fax: (070) 370 45 07

E-mail: a.eind@minjus.nl

Cahiers worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt

Alle nadere informatie over WODC-publicaties is te vinden op Justweb en op www.wodc.nl

Voorwoord

Sinds 2004 werken het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) samen aan de ontwikkeling van een Integratiekaart. Op verzoek van de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie is een instrument ontwikkeld met behulp waarvan de integratie van allochtonen van de eerste en de tweede generatie door de tijd heen gevolgd kan worden. De eerste proeve van een Integratiekaart verscheen in 2004, gevolgd door de Integratiekaart 2005. Voor u ligt de Integratiekaart 2006. Begin 2007 zal in boekvorm een uitgebreidere variant van dit rapport verschijnen.

De Integratiekaart schetst een beeld van de positie van groepen allochtonen op verschillende maatschappelijke terreinen, en van de ontwikkelingen daarin in de tijd. Hierdoor ontstaat meer inzicht in het proces van integratie. Wij doen dit enerzijds door trends te beschrijven, met aandacht voor zowel oud- als nieuwkomers, en anderzijds door cohorten nieuwkomers vanaf hun binnenkomst in Nederland gedurende langere tijd te volgen.

De Integratiekaart heeft niet de pretentie beleidseffecten te meten. Wel legt het een belangrijke basis voor effectiviteitsonderzoek. Immers, ontwikkelingen worden door de tijd en bij een scala van bevolkingsgroepen in kaart gebracht.

In vergelijking met de vorige versie omvat de Integratiekaart 2006, opnieuw, informatie waarover we nog niet eerder konden beschikken. Het gaat met name om gegevens inzake zorggebruik, Cito-toets gegevens, informatie over deelname aan het voortgezet onderwijs en het mbo, voortijdige schooluitval vanuit het voortgezet onderwijs, het type economische activiteit, de ontmoetingskansen van allochtonen op scholen en in bedrijven en nieuwe politiecontacten van eerder geverbaliseerden. Omdat een belangrijk deel van deze gegevens recentelijk voor het eerst beschikbaar is gekomen, kunnen in veel gevallen echter nog geen trends worden vastgesteld. Met het 'volwassen' worden van de Integratiekaart, zullen de longitudinale inzichten echter steeds meer gaan toenemen. Dit is voor beleidsontwikkeling in de toekomst van belang.

De eindredactie van de Integratiekaart 2006 bestaat uit drs. J. Oudhof, dr. R.P.W. Jennissen en drs. M. Blom. Het WODC en het CBS danken dr. B.F.M. Bakker en de leden van de leescommissie, dr. P.T.M. Tesser, dr. M.R.J. Crul en dr. W.L.J.M. Devillé, voor hun opmerkingen bij eerdere versies van de tekst. Drs. P.R. Smit danken wij voor zijn commentaar op een eerdere versie van het hoofdstuk over criminaliteit. Voorts zijn wij dank verschuldigd aan H. Abrahamse, ing. G.E.J. Besjes, drs. F. Ghianni, K.F.J.M. van der Heide, R.C. Kapel, drs. J. Moester, drs. H.N. van der Vliet, drs. W.M.A. Weltens en dr. A. Zorlu.

Directeur WODC
Prof. dr. F.L. Leeuw

De Directeur-Generaal van de Statistiek
Drs. G. van der Veen

Inhoud

1	Inleiding en kader	1
1.1	Doel en methode	2
1.2	Integratieprocessen en indicatoren van integratie	3
1.2.1	Integratieprocessen	3
1.2.2	Indicatoren van integratie	5
1.3	Opzet van het rapport	6
2	Demografie van allochtonen	7
2.1	Bevolkingssamenstelling	7
2.2	Bevolkingsontwikkeling	8
2.3	Samenvatting	10
3	Allochtonen in het onderwijs	11
3.1	Prestaties in het basisonderwijs	11
3.2	Deelname aan het voortgezet onderwijs	13
3.3	Slagingspercentages van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs	15
3.4	Voortijdig schoolverlaten vanuit het voortgezet onderwijs	17
3.5	Deelname aan het mbo uitgesplitst naar het niveau van de opleiding	18
3.6	Instroom in het hoger onderwijs	20
3.7	Diplomaverwerving in het hoger onderwijs	20
3.8	Samenvatting	22
4	Werk en uitkeringen	25
4.1	Werk	25
4.2	Trends in werk en werkloosheid	27
4.3	Uitkeringen	28
4.4	Trends in uitkeringen	30
4.5	Samenvatting	31
5	Waar werken allochtonen?	33
5.1	Werknemers	33
5.2	Ontwikkeling in de periode 2000-2004	34
5.3	Aandeel allochtonen bij uitzendbureau of schoonmaakbedrijf	35
5.4	Andere populaire bedrijfstakken	36
5.5	Werknemersaandeel	36
5.6	Samenvatting	39

6	Arbeidsmarkttransities van de immigratiecohorten 1999-2002	41
6.1	Immigratiecohort 2001 in de tijd gevolgd	41
6.2	Determinanten van het verwerven van betaalde arbeid	45
6.3	Samenvatting	48
7	Contacten tussen allochtonen en autochtonen	49
7.1	Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen	49
7.2	Huwelijken van allochtonen met partner uit land van herkomst	50
7.3	Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt	53
7.4	Aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen	55
7.5	Aandeel niet-westers allochtone collega's	57
7.6	Samenvatting	60
8	Zorggebruik	61
8.1	Contacten met de huisarts	62
8.1.1	Leeftijd	63
8.1.2	Geslacht	63
8.2	Aantal contacten met de huisarts	64
8.3	Samenvatting	65
9	Criminaliteit	67
9.1	Door de politie geregistreerde verdachten	68
9.2	Criminaliteit, demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken	71
9.3	Herhaalde politiecontacten	73
9.4	Samenvatting	75
10	Samenvatting en conclusies	77
10.1	Wat is de kern van de Integratiekaart?	77
10.2	Bevindingen	78
10.2.1	Demografische ontwikkelingen	78
10.2.2	Onderwijs	78
10.2.3	Werk en uitkeringen	79
10.2.4	Waar werken allochtonen?	80
10.2.5	Arbeidsmarktpositie: drie cohorten nieuwkomers gevolgd	80
10.2.6	Sociale contacten: huwelijken, wijken, scholen en bedrijven	80
10.2.7	Gezondheid: contacten met de huisarts	81
10.2.8	Criminaliteit	82
10.3	Slotbeschouwing	82
	Literatuur	85
	Bijlage 1 Privacybewaking CBS	91

1 Inleiding en kader

F.L. Leeuw (WODC) en M.H.C. Kromhout (WODC)¹

Volgens de brief 'Integratiebeleid Nieuwe Stijl' die de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie op 16 september 2003 aan de Tweede Kamer heeft gestuurd, is het doel van het integratiebeleid 'gedeeld burgerschap'. Dit houdt in dat men deelneemt aan alle facetten van de samenleving en daaraan een actieve bijdrage levert, Nederlands spreekt en zich houdt aan basale Nederlandse normen, zoals het respecteren van de vrijheid van meningsuiting en de gelijkheid van man en vrouw. Voorts wordt opgemerkt dat de verplichting zich te houden aan de grondwet centraal staat. 'Meedoen vanuit verscheidenheid, daar gaat het om' (TK 2003-2004, 29 203, nr. 1, p. 9).

Op basis van deze omschrijving kan – volgens de minister – een groep als 'geïntegreerd' worden beschouwd bij:

- beheersing van de Nederlandse taal;
- evenredige deelname aan structurele maatschappelijke terreinen;
- onderhouden van interetnische contacten;
- onderschrijven van basale Nederlandse normen.

De allochtonen² die worden gestimuleerd op bovenbedoelde wijze te integreren worden in het Nederlandse integratiebeleid onderverdeeld in verschillende categorieën 'nieuwkomers' (bijvoorbeeld asielmigranten, arbeidsmigranten, gezinsherenigers, gezinsvormers), migranten die al vele jaren in Nederland verblijven ('oudkomers') en de tweede generatie van allochtonen. De verschillen tussen deze groepen in (collectieve) migratiegeschiedenis, (individuele) migratiemotieven en achtergrondkenmerken zoals opleidingsniveau en gezinsstructuur, impliceren dat de mate en de snelheid van integratie en de wegen waarlangs dit proces verloopt, sterk uiteen kunnen lopen. In deze en voorgaande versies van de Integratiekaart worden dan ook zoveel mogelijk ontwikkelingen in de tijd beschreven. Behalve longitudinale gegevens ten aanzien van cohorten van allochtonen, worden in de voorliggende Integratiekaart 2006 ook gegevens over de stand van zaken in recente jaren (zogenoemde cross-sectionele tijdreeksen of trends) gepresenteerd. De reden hiervoor is dat ook trends van belang zijn om de mate van integratie van verschillende bevolkingsgroepen vast te stellen. Bovendien zijn niet over alle aspecten voldoende betrouwbare longitudinale gegevens beschikbaar. Voorts wordt in de Integratiekaart 2006 voor het eerst gerapporteerd over gezondheidszorggebruik, Cito-toetsscores, deelname aan het voortgezet onderwijs en het mbo, voortijdige schooluitval vanuit het voortgezet onderwijs, het

---

¹ Overgenomen uit de Integratiekaart 2005 (Bijl et al., 2005), bewerkt en aangevuld door F.L. Leeuw en M.H.C. Kromhout.

² In de Integratiekaart worden de volgende CBS-definities gebruikt:

Autochtonen: personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren;

Allochtonen: personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren;

Eerste generatie allochtonen: in het buitenland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder;

Tweede generatie allochtonen: in Nederland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder;

Westerse allochtonen: allochtonen met als herkomstgroepering Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, Oceanië,

Indonesië of Japan;

Niet-westerse allochtonen: allochtonen met als herkomstgroepering Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Indonesië en Japan.

type economische activiteit, het aandeel allochtonen op scholen en in bedrijven en nieuwe politiecontacten van eerder geverbaliseerden. Omdat een belangrijk deel van deze gegevens recentelijk voor het eerst beschikbaar is gekomen, kunnen in veel gevallen echter nog geen trends worden vastgesteld.

1.1 Doel en methode

De Integratiekaart schetst een beeld van de positie van groepen allochtonen op verschillende maatschappelijke terreinen, en van de ontwikkelingen daarin in de tijd.

Hierbij maken wij gebruik van gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS. In het SSB is een groot aantal registers (onder andere van de Belastingdienst, uitkeringsinstanties, de IB-groep) op individueel niveau gekoppeld aan de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Daarnaast is het mogelijk gebleken om het Centraal Register Vreemdelingen (CRV) van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) aan het SSB te koppelen, zodat we de betekenis van migratiemotieven voor het integratieproces kunnen onderzoeken. Het SSB biedt, dankzij deze koppelingen, individuele gegevens van alle inwoners van Nederland over onder andere demografische kenmerken, werk, uitkeringen, inkomen, onderwijs en migratiemotief en biedt zo de mogelijkheid om kennis te verwerven over hun onderlinge samenhang. Omdat diverse jaargangen ook onderling gekoppeld zijn, ontstaan mogelijkheden voor het longitudinaal, cohortsgewijs, volgen van mensen in de verschillende registers.

De Integratiekaart hanteert op meerdere punten een nieuwe aanpak bij het monitoren van de integratie in Nederland.

- Door gebruik te maken van het SSB met gegevens over alle inwoners van Nederland, is het steeds vaker mogelijk om een gedetailleerde uitsplitsing te maken naar verschillende herkomstlanden. Behalve een beschrijving voor de grote vier 'klassieke' herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen³ geven we ook aan hoe kleinere herkomstgroepen in Nederland participeren.
- Daarnaast kan door de beschikbaarheid van longitudinale data inzicht gegeven worden in het verloop van de integratie van meerdere groepen over een langere periode en op verschillende maatschappelijke gebieden. Dit gebeurt door cohorten nieuwkomers die zich in een bepaald jaar in Nederland hebben gevestigd door de jaren heen te volgen om te zien hoe het hen is vergaan;
- De Integratiekaart richt zich op het feitelijke gedrag en de feitelijke maatschappelijke posities van mensen, en niet op hun attitudes, percepties, subjectieve beleving en meningen.

In dit rapport presenteren we de meest recente gegevens waarover we kunnen beschikken. In het merendeel van de gevallen betreft het gegevens over 2004 of de periode tot en met 2004.⁴

---

³ Met Antillianen worden in dit rapport zowel personen met herkomstland de Nederlandse Antillen als personen met herkomstland Aruba bedoeld.

⁴ Over een aantal onderwerpen zijn aanvullende gegevens beschikbaar via de website van het CBS in het Dossier Allochtonen en in StatLine, de elektronische databank van het CBS (<http://statline.cbs.nl>).

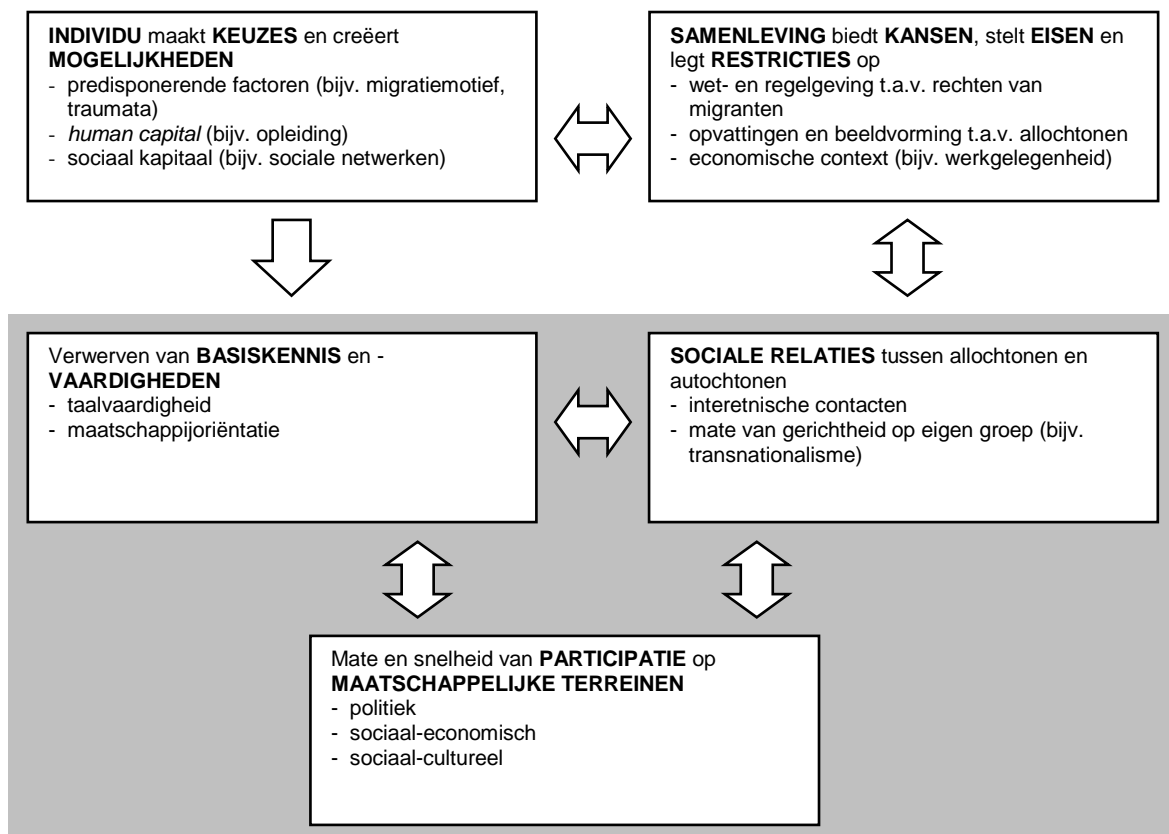

1.2 Integratieprocessen en indicatoren van integratie

1.2.1 Integratieprocessen

Integratie kan worden beschouwd als een proces van het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving, van allochtonen in een drietal maatschappelijke domeinen (politiek, sociaal-economisch en sociaal-cultureel) (Entzinger en Biezeveld, 2003). Daarbij is sprake van een wisselwerking tussen allochtonen en andere leden van de samenleving. Allochtonen leveren inspanningen om voor zichzelf kansen te creëren en te benutten om zich een positie in de samenleving te verwerven. De ontvangende samenleving biedt daartoe kansen, maar stelt ook eisen en legt restricties op. Figuur 1.1 geeft de voor het integratieproces relevante factoren in hun samenhang weer.

Figuur 1.1 Integratieprocessen

Allochtonen maken gebruik van hun competenties en mogelijkheden (*human capital*) en van sociale netwerken binnen of buiten de eigen groep (*social capital*) om zich een positie in de samenleving te verwerven (Li, 2004). De uitgangsposities – en daarmee de kansen van de te onderscheiden groepen allochtonen om daadwerkelijk te participeren op verschillende maatschappelijke terreinen – lopen echter uiteen. Een getraumatiseerde vluchteling heeft een andere startpositie dan een in zijn of haar land van herkomst goed opgeleide arbeidsmigrant met een sterk ondersteunend netwerk. Maar we kunnen hier ook denken aan intergenerationele effecten van de eerste op de tweede generatie allochtonen. De sociaal-economische positie van ouders is bijvoorbeeld een belangrijke voorspeller voor

het schoolniveau dat hun kinderen behalen (Dronkers en De Graag, 1995; Gang en Zimmermann, 2000).

Ook de motieven voor migratie zijn relevant voor de keuzes en inspanningen die een iemand kan of wil maken. Verschillen in migratiemotieven (van vluchtelingen, arbeidsmigranten, huwelijksmigranten, enzovoorts) hebben immers invloed op hun verblijfsstatus, toekomstverwachtingen, ambities en gerichtheid op het 'nieuwe' land.

De inspanningen van allochtonen spelen zich af binnen een maatschappelijke context, waarin wet- en regelgeving, maar ook opvattingen en (voor)oordelen over allochtonen mede bepalen wat hun speelruimte is. Beeldvorming en daaraan gerelateerde in- en uitsluitingsmechanismen hebben een grote invloed op de kansen op participatie van allochtonen (Van Tubergen, 2004). Ook de economische conjunctuur is relevant: de mogelijkheden voor allochtonen om werk te vinden en zich op die manier een zelfstandige maatschappelijke positie te verwerven, fluctueren met de economische ontwikkelingen. Hoewel dit ook voor autochtonen geldt, is bekend dat de onderste lagen van de arbeidsmarkt, waarin veel allochtonen werkzaam zijn, extra gevoelig zijn voor conjunctuurschommelingen (vgl. Thurow, 1975).

Het beschikken over voldoende basiskennis over de samenleving en taalvaardigheden wordt algemeen gezien als voorwaarde om volwaardig te kunnen participeren in de samenleving (Chiswick et al., 2004). Dat kan er bijvoorbeeld toe leiden dat het gemakkelijker wordt contacten te leggen met de autochtone bevolking. En dat kan vervolgens met zich meebrengen dat de taalvaardigheid en de kennis over en inzicht in de samenleving verder verbetert of dat allochtonen een relevant (nieuw) sociaal netwerk opbouwen. Het (verplicht) inburgeren, dat een van de speerpunten van het huidige integratiebeleid is, gaat uit van de grote relevantie van voldoende taalvaardigheid en kennis van de Nederlandse samenleving voor het succesvol kunnen participeren in de maatschappij.

De mate waarin en de snelheid waarmee de participatie op de relevante domeinen van politiek, economie en cultuur zullen plaatsvinden, zijn dus het resultaat van een ingewikkeld samenspel van individugebonden en maatschappelijke factoren die elkaar kunnen versterken, maar ook kunnen tegenwerken. Het niveau van participatie en de snelheid waarmee het proces zich voltrekt, kunnen voor een individu of een groep per maatschappelijk terrein verschillen.

Ten slotte maakt het model duidelijk dat, als gevolg van een al dan niet geslaagde integratie van allochtonen, er mogelijk ook veranderingen optreden in de ontvangende samenleving. Zo kunnen wet- en regelgeving worden aangepast op grond van gewijzigde behoeften en vraagstukken in de samenleving en kan de publieke opinie en houding ten aanzien van migratie en allochtonen wijzigen. Vervolgens kunnen allochtonen hun keuzes en mogelijkheden baseren op de nieuwe situatie.

1.2.2 Indicatoren van integratie

Om de mate van integratie van uiteenlopende groepen allochtonen te kunnen vaststellen, moeten concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden worden waarop de mate van participatie – en veranderingen daarin – meetbaar is. Arbeidsmarkt- en onderwijsparticipatie worden veelal beschouwd als de voor het integratieproces meest relevante structurele maatschappelijke domeinen. Soms worden ook huisvesting en gebruik van (gezondheids)zorg erbij betrokken. Wat betreft de sociaal-culturele en politieke domeinen worden het aangaan en onderhouden van interetnische sociale relaties, de mate van politieke participatie en de mate van oriëntatie op en identificatie met de ontvangende samenleving beschouwd als relevant voor integratie.

Behalve aan de feitelijke participatie aan of successen op deze uiteenlopende maatschappelijke terreinen, wordt in de literatuur en in het beleid ook aandacht besteed aan de voorwaarden voor integratie. Een voorbeeld is het vaststellen van het niveau van de Nederlandse taalvaardigheid van allochtonen. Taalvaardigheid is weliswaar geen doel op zich van het integratiebeleid, maar het wordt wel gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor succes op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt. Als negatieve indicator van integratie besteden we aandacht aan het verdacht zijn van criminaliteit van allochtonen en autochtonen. Criminaliteit kan een uitdrukking zijn van geringe binding met de samenleving (sociaal-culturele integratie), maar ook van een gebrekkige sociaal-economische integratie (zie Weerman, 2001; Van Dijk, Sagel-Grands en Toornvliet, 2002).

Bij het beschrijven van de mate van integratie zouden idealiter indicatoren moeten worden gekozen die betrekking hebben op alle aspecten en terreinen uit ons model van integratieprocessen. Echter, de beperkte beschikbaarheid van kwantitatieve gegevens noopt tot bescheidenheid. Vooral gegevens die het mogelijk maken ontwikkelingen in de tijd weer te geven, of waarmee cohorten allochtonen door de jaren heen gevolgd kunnen worden in hun proces van integratie, ontbreken nog op vele gebieden. Op basis van de op dit moment beschikbare integrale gegevens op het niveau van individuen zijn voor deze Integratiekaart de volgende indicatoren geselecteerd:

- Prestaties in het onderwijs: CITO-scores, deelnamecijfers naar niveau/schoolsoort in het voortgezet onderwijs en het mbo; slagingspercentages van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs; voortijdig schoolverlaten vanuit het voortgezet onderwijs; mate van instroom in het hoger onderwijs; keuze van studierichting in het hoger onderwijs; diplomaverwerving in het hoger onderwijs.
- Arbeidsmarktpositie: (trends in) arbeidsparticipatie en werkloosheid, aandeel ontvangers van uitkeringen, het type economische activiteit.
- Sociale contacten: aandeel gemengde huwelijken; huwelijken met een partner uit het land van herkomst; aandeel niet-westerse allochtonen in woonbuurten, scholen en bedrijven.
- Gebruik van gezondheidszorg: huisartscontacten.
- Criminaliteit: door de politie geregistreerde verdachten, herhaalde politiecontacten.

Met deze set van indicatoren bestrijken we (nog) niet alle gebieden die relevant zijn. Ook de tweezijdigheid van het integratieproces, dat wil zeggen de rol van

allochtonen *en* autochtonen daarin, kan met de huidige gegevens slechts beperkt aan de orde komen. Zodra in de toekomst meer gegevens beschikbaar komen, zal het aantal indicatoren worden uitgebreid. De Integratiekaart is derhalve nog altijd volop in ontwikkeling.

1.3 Opzet van het rapport

In de volgende hoofdstukken wordt allereerst een beeld geschetst van de omvang van de verschillende groepen allochtonen die Nederland rijk is. Vervolgens wordt achtereenvolgens ingegaan op de positie van allochtonen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Daarna besteden we aandacht aan de sociale contacten tussen allochtonen en autochtonen en het gebruik dat allochtonen maken van de gezondheidszorg. Ten slotte gaan we in op gegevens over verdachten van criminaliteit. Elk van de hoofdstukken begint met een korte inkadering van het betreffende terrein in het brede thema integratie en sluit af met een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

2 Demografie van allochtonen

M.C.C. Wageveld (CBS), H.N. van der Vliet (CBS), M.J. Garssen (CBS)

Kennis over de omvang en leeftijdsopbouw van de allochtone bevolkingsgroepen maakt het mogelijk om de integratie van allochtonen in het juiste perspectief te plaatsen. Daarom bevat dit hoofdstuk enkele actuele kerncijfers over de bevolkingssamenstelling van Nederland. Daarnaast wordt aandacht geschonken aan de bevolkingsontwikkeling in Nederland in de afgelopen tien jaar.

2.1 Bevolkingssamenstelling

Bijna één op de vijf inwoners van Nederland op 1 januari 2006 is allochtoon. Deze groep bestaat uit ruim 1,7 miljoen niet-westerse en 1,4 miljoen westerse allochtonen (tabel 2.1). Turken, Surinamers en Marokkanen vormen de drie grootste niet-westerse herkomstgroepen. Bij elkaar opgeteld bestaan deze drie groepen uit meer dan één miljoen personen. Antillianen vormen de op drie na grootste groep met bijna 130 duizend personen. De overige niet-westerse groepen in Nederland, zoals Irakezen, Chinezen en Afghanen, zijn aanzienlijk kleiner van omvang.

De totale Nederlandse bevolking bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen (49,5% versus 50,5%). Bij de meeste niet-westers allochtone bevolkingsgroepen geldt ook een vrijwel gelijke verdeling van mannen en vrouwen. Er zijn echter uitzonderingen: zo is tweederde van de Filippijnse allochtonen vrouw en bijna tweederde van de Egyptische allochtonen man.

Van de niet-westerse allochtonen is 41% in Nederland geboren: de tweede generatie. Het aandeel dat tot de tweede generatie behoort, verschilt sterk tussen de herkomstgroepen. Van de Marokkanen is 48% in Nederland geboren en van de Turken 46%. De tweede generatie van de Afghanen, Iraniërs en Irakezen is veel kleiner, respectievelijk 14%, 18% en 19% van deze herkomstgroepen. Een verklaring voor dit verschil kan gevonden worden in de migratiegeschiedenis van deze groepen. Asielmigranten, zoals Afghanen, Iraniërs en Irakezen, komen pas sinds de tweede helft van de jaren tachtig op redelijk grote schaal naar ons land, terwijl Turken en Marokkanen al sinds de jaren zestig naar Nederland migreren. Laatstgenoemde groepen hebben daardoor veel meer tijd gehad om in Nederland een gezin te stichten.

Tabel 2.1   Kerncijfers bevolkingssamenstelling naar herkomstgroepering, 1 januari 2006

	Aantal personen (x1.000)	w.v. 2 ^e generatie (%)	Eerste generatie Gemiddelde leeftijd	Tweede generatie Gemiddelde leeftijd
Autochtoon	13186,6		40,4 ^a	
Westers allochtoon	1427,6	59	45,6	38,8
Niet-westers allochtoon	1720,1	41	38,2	13,8
w.o.				
Turkije	364,3	46	39,9	13,7
Marokko	323,2	48	39,3	12,1
Suriname	331,9	44	43,6	17,2
Nederlandse Antillen/Aruba	129,7	38	36,3	16,1
Afghanistan	37,2	14	29,4	4,5
China	44,7	30	35,2	15,4
Egypte	19,0	41	38,3	11,1
Ethiopië	10,3	32	35,0	9,2
Filippijnen	13,5	36	37,4	11,7
Ghana	19,5	37	39,1	8,8
Hongkong	18,1	44	45,9	19,8
India	14,7	34	38,9	14,9
Irak	43,8	19	32,7	5,8
Iran	28,7	18	36,4	9,3
Kaapverdië	20,1	43	43,6	15,5
Pakistan	18,2	40	36,8	12,3
Somalië	19,9	31	30,9	5,7
Vietnam	18,3	34	38,6	11,3
Totaal	16334,2		39,2 ^a	

Bron: Bevolkingsstatistieken

Niet-westerse allochtonen zijn gemiddeld jonger dan autochtonen. De gemiddelde leeftijd van de autochtone bevolking op 1 januari 2006 is ruim 40 jaar, terwijl de niet-westerse allochtonen gemiddeld nog geen 29 jaar zijn. Bij de laatstgenoemde groep verschilt de gemiddelde leeftijd tussen de eerste en tweede generatie echter sterk. De eerste generatie bevindt zich met een gemiddelde leeftijd van 38 jaar dicht bij het gemiddelde van de totale bevolking. De in Nederland geboren tweede generatie is gemiddeld nog geen 14 jaar. Vooral de tweede generatie van herkomstgroepen met veel vluchtelingen, zoals Irakezen en Somaliërs, is erg jong.

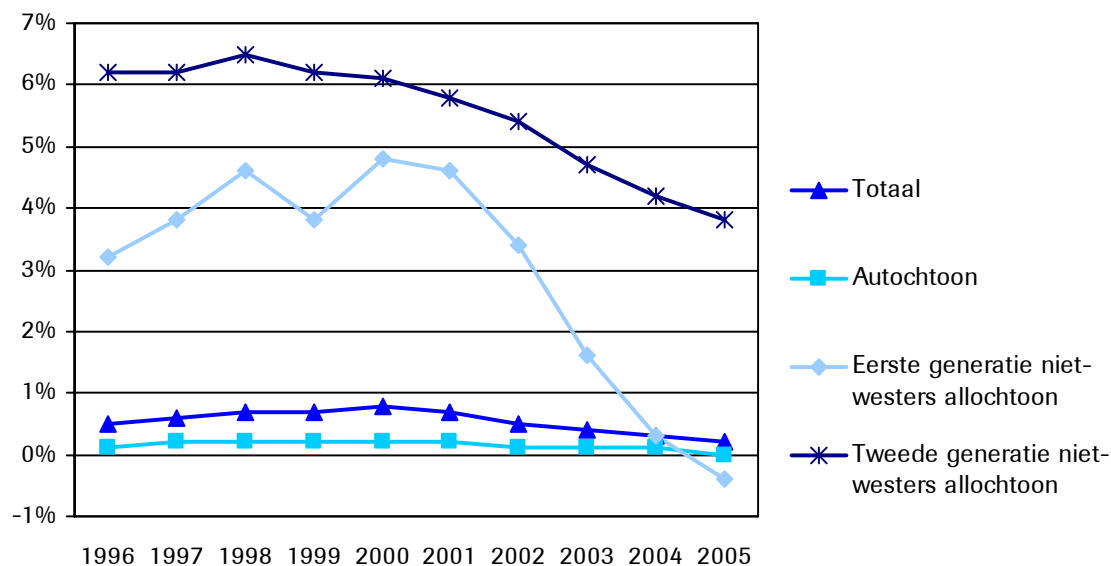
Alle niet-westerse herkomstgroepen in Nederland zijn aanzienlijk minder vergrijsd dan de autochtonen. Dit geldt ook voor groepen die al langer in Nederland verblijven, zoals Turken, Marokkanen en Surinamers. Van de Turken en Marokkanen in Nederland is op 1 januari 2006 slechts 3% 65 jaar of ouder. Van de autochtonen is ruim 15% de leeftijdsgrens van 65 jaar gepasseerd (Garssen, 2006).

2.2   Bevolkingsontwikkeling

De groei van de totale Nederlandse bevolking neemt sinds 2001 af (figuur 2.1). In 2005 zijn er bijna 29 duizend personen bijgekomen (0,2% groei). In 2000 bedroeg de totale bevolkingsgroei nog 123 duizend personen (0,8%). De daling van de bevolkingsgroei wordt vooral veroorzaakt door het afnemende migratiesaldo (immigratie minus emigratie). Vanaf 2002 neemt in het bijzonder de immigratie van personen met niet-westerse herkomst sterk af. Sinds 2003 is het totale aantal emigranten zelfs groter dan het aantal immigranten, waardoor er een

vertrekoverschot is ontstaan.⁵ De overigens nog steeds positieve natuurlijke groei, het aantal geboorten minus het aantal overledenen, is de afgelopen vijf jaar ook gedaald, maar minder dan het migratiesaldo.

Figuur 2.1 Bevolkingsgroei naar herkomstgroep, 1996-2005

Bron: Bevolkingsstatistieken

De afname in bevolkingsgroei van 2000 tot en met 2005 was veel sterker voor de niet-westerse allochtonen dan voor de autochtone bevolking. In de genoemde periode nam de groei van de niet-westerse bevolking met 4 procentpunten af, van 5,3% naar 1,2%. De groei van de autochtone bevolking daalde van 0,2% tot vrijwel nihil. Als we onderscheid maken tussen de eerste en de tweede generatie, blijkt dat de snelle afname in de groei van de niet-westerse allochtonen voor het grootste deel wordt veroorzaakt doordat de omvang van de eerste generatie minder snel toeneemt. In 2005 nam het aantal niet-westerse allochtonen van de eerste generatie in Nederland zelfs af. De groei van de tweede generatie neemt weliswaar af, maar ligt nog altijd aanzienlijk hoger dan die van de autochtone bevolking. Terwijl de autochtone bevolking in 2005 met nog geen 4 duizend personen is gegroeid, is de tweede generatie niet-westerse allochtonen met ruim 25 duizend personen toegenomen.

De niet-westerse herkomstgroepen verschillen onderling sterk in groeitempo. Eind jaren negentig kwamen er bijvoorbeeld relatief veel Irakezen en Afghanen bij: in zowel 1996 als 1997 groeide het aantal Afghanen met ongeveer 50%. Ook het aantal Somaliërs in Nederland kende eind jaren negentig een bovengemiddelde groei; sinds 2001 neemt dit aantal echter af en op 1 januari 2006 was de grootte van deze groep gedaald tot het niveau van 1 januari 1996. Sinds 2004 neemt ook het aantal Antillianen licht in omvang af. De groei van het aantal Surinamers, Marokkanen en Turken verloopt vrij gelijkmatig, met een afname van de groei sinds 2002. Deze groepen nemen in absolute zin dus ook na 2001 nog steeds toe.

⁵ Dit betreft het migratiesaldo inclusief het saldo administratieve correcties. Het saldo van deze administratieve correcties betreft vooral personen die uit Nederland zijn vertrokken zonder dit bij de gemeente te hebben gemeld. Om deze reden wordt dit aantal in het saldo meegeteld.

Terwijl de groei van de niet-westers allochtone bevolking afneemt, stijgt het aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking nog steeds. Op 1 januari 1996 bestond 7,6% van de bevolking uit niet-westerse allochtonen. Op 1 januari 2006 is dit aandeel opgelopen tot 10,5%.

De hoge vruchtbaarheid van niet-westers allochtone vrouwen beïnvloedt in opwaartse zin het Nederlandse geboortecijfer. De eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft een hoge vruchtbaarheid die maar langzaam naar het niveau van autochtone vrouwen toegaat. De tweede generatie heeft inmiddels echter een gerealiseerde vruchtbaarheid en leeftijd bij de geboorte van het eerste kind die maar weinig verschillen van die van autochtone vrouwen. Turkse en Marokkaanse jonge dertigers hebben zelfs een iets lager kindertal dan autochtone vrouwen van deze leeftijd (Garssen en Nicolaas, 2006).

2.3 Samenvatting

- Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen zijn de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Samen vormen ze tweederde van de totale groep niet-westerse allochtonen.
- De eerste generatie bevindt zich met een gemiddelde leeftijd van 38 jaar dicht bij het gemiddelde van de totale bevolking. De tweede generatie is gemiddeld nog geen 14 jaar. Vooral de tweede generatie van herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren, is erg jong.
- Terwijl de autochtone bevolking in 2005 met nog geen 4 duizend personen toenam, is de tweede generatie niet-westerse allochtonen met ruim 25 duizend personen toegenomen.
- In 2002 is de trend van een jaarlijks toenemende bevolkingsgroei doorbroken. De afname in bevolkingsgroei is veel sterker voor niet-westerse allochtonen dan voor autochtonen. Sinds 2002 neemt de immigratie van vooral niet-westerse herkomstgroepen sterk af. De snelle afname in de groei van niet-westerse allochtonen is mede daardoor voor het grootste veroorzaakt door de relatief sterke afname van de groei van de eerste generatie.
- Terwijl de groei van de niet-westers allochtone bevolking afneemt, stijgt het aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking nog steeds. Op 1 januari 1996 bestond 7,6% van de bevolking uit niet-westerse allochtonen. Op 1 januari 2006 is dit aandeel opgelopen tot 10,5%.
- De eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft een hoge vruchtbaarheid die maar langzaam naar het niveau van autochtone vrouwen toegaat. De tweede generatie heeft inmiddels echter een gerealiseerde vruchtbaarheid en leeftijd bij de geboorte van het eerste kind, die maar weinig verschillen van die van autochtone vrouwen.

3 Allochtonen in het onderwijs

R.P.W. Jennissen (WODC), M.I. Hartgers (CBS)

Onderwijsdiploma's kunnen worden gezien als een belangrijk —zo niet het belangrijkste— toegangsbewijs voor de hogere en middelbare sociaal-economische strata in moderne samenlevingen. Daarmee is onderwijs ook een cruciale factor in het integratieproces. Verschillende studies hebben aangetoond dat de prestaties van niet-westerse allochtonen in het onderwijs achterblijven bij die van autochtone leerlingen (Gijsberts, 2003; Herweijer, 2003; Wolff en Crul, 2003; Gijsberts en Hartgers, 2005). De taalachterstand van niet-westerse allochtonen en de relatief lage sociaal-economische status van hun ouders waardoor zij gemiddeld minder materiële en culturele hulpbronnen tot hun beschikking hebben, zijn hier de belangrijkste oorzaken van.

De opbouw van dit hoofdstuk volgt zoveel mogelijk de onderwijsloopbaan van kinderen en jongeren. Eerst wordt ingegaan op de prestaties van allochtonen in het basisonderwijs. Daarna wordt het voortgezet onderwijs behandeld. Deelnamecijfers per type voortgezet onderwijs, de prestaties van eindexamenkandidaten en vroegtijdig schoolverlaten zijn de thema's die hier aan de orde komen. Het mbo en het hoger onderwijs zijn de laatste twee onderwerpen die behandeld worden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele conclusies.

De analyses zijn steeds gebaseerd op de recentste gegevens. Voor het basisonderwijs, deelname aan het voortgezet onderwijs, en het mbo is dit schooljaar 2005/'06. De gegevens over vroegtijdig schoolverlaten hebben betrekking op de overgang van schooljaar 2003/'04 op 2004/'05. Voor de prestaties van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs worden trends in de periode van 1999 tot en met 2005 bekeken. Voor diplomaverwerving in het hoger onderwijs zijn cohortanalyses uitgevoerd: het instroomcohort 1995 wordt tot en met 2004 gevolgd.

3.1 Prestaties in het basisonderwijs

In deze paragraaf vergelijken we prestaties in het basisonderwijs aan de hand van de uitkomsten van de Cito Eindtoets Basisonderwijs gegevens. Deze Cito-toets kent vier onderdelen namelijk rekenen-wiskunde, taal, studievaardigheden en wereldoriëntatie. In tabel 3.1 is het percentage vragen dat de leerlingen gemiddeld goed beantwoord hadden weergegeven.⁶ Bij de interpretatie van de cijfers uit tabel 3.1 moet men er overigens op bedacht zijn dat het onderdeel wereldoriëntatie niet is opgenomen bij de berekening van het totale percentage vragen goed, omdat sommige scholen ervoor kiezen hun leerlingen niet aan dit onderdeel van de toets te onderwerpen.

---

⁶ Deelnemen aan de Cito-toets is niet verplicht. Sommige scholen doen niet mee aan de Cito-toets en op andere scholen doen sommige leerlingen niet mee (Visser, 2003). Er zijn indicaties dat zwakke leerlingen relatief minder vaak aan de Cito-toets deelnemen. Aangezien relatief meer allochtone dan autochtone leerlingen tot deze categorie behoren, zullen de hier gevonden verschillen waarschijnlijk onderschat worden. Voor de bepaling van de herkomstgroepering zijn de Cito-gegevens gekoppeld aan de GBA. Daarbij zijn kinderen waarvan de thuistaal niet-Nederlands is relatief vaak niet gekoppeld. Omdat het waarschijnlijk is dat deze kinderen relatief zwak presteren, leidt ook dit tot een afzwakking van de werkelijke verschillen.

Tabel 3.1 Het gemiddelde percentage vragen goed op de Eindtoets Basisonderwijs naar herkomstgroepering, geslacht en toetsonderdeel, 2005

	Taal			Rekenen-wiskunde			Totaal (excl. wereldoriëntatie)			(Abs.)
	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	
	(%)									
Autochtoon	70	72	71	73	67	70	72	71	71	108.821
Allochtoon	64	67	66	69	61	65	66	65	66	27.202
w.v.										
Westers allochtoon	70	72	71	73	66	69	71	70	71	8.030
Niet-westers allochtoon	62	65	63	67	59	63	64	63	64	19.172
w.o.										
Turkije	58	60	59	67	58	63	61	59	60	4.703
Marokko	59	62	61	65	57	61	61	60	61	4.193
Suriname	65	66	66	65	58	61	65	63	64	3.372
Nederlandse Antillen/Aruba	64	67	65	64	58	61	64	64	64	1.326
Afghanistan	65	66	66	72	62	67	68	64	66	585
Irak	63	65	64	70	60	66	66	63	65	397
Iran	67	69	68	72	66	69	69	68	69	270
Somalië	62	64	63	62	54	58	61	60	61	118
Onbekend	63	66	65	65	58	63	64	64	64	8.021 ^a
Totaal	69	71	70	72	65	69	70	69	70	144.044

^a Van 749 leerlingen is zowel het geslacht als de herkomstgroepering onbekend.

Bron: CITO, SSB

Het algemene beeld uit tabel 3.1 is dat autochtonen de Eindtoets Basisonderwijs met een gemiddeld beter resultaat afronden dan allochtonen. De resultaten van westerse allochtonen doen nauwelijks onder voor die van autochtonen. Turken en Marokkanen, daarentegen, behalen resultaten die aanzienlijk achterblijven bij die van de andere niet-westerse allochtonen. De resultaten van Somaliërs blijven achter bij die van de overige in tabel 3.1 onderscheiden herkomstgroepen met veel asielmigranten en niet-westerse allochtonen, afkomstig uit gebieden die tot het Koninkrijk der Nederlanden behoren of behoord hebben.

De magere resultaten van Turken en Marokkanen zijn voor een groot deel terug te voeren op hun lage prestaties op het taalonderdeel van de toets. Bij Somaliërs zijn vooral de rekenprestaties onder de maat. Voor alle herkomstgroepen kunnen we concluderen dat meisjes het taalonderdeel en jongens het rekenonderdeel beter maken. Wat dat laatste onderdeel betreft zijn vooral de positieve resultaten van Iraniërs en Afgaanse jongens vermeldenswaard.

Het is voor het eerst dat we ten behoeve van de Integratiekaart over Cito-uitslagen beschikken, waardoor nog geen vergelijkingen in de tijd mogelijk zijn. Analyses van data uit steekproeven laten echter zien dat vooral Turkse en Marokkaanse leerlingen in de periode van 1994 tot en met 2002 hun achterstand, die overigens ook in 2002 nog behoorlijk groot was, aanzienlijk hebben verkleind. De gemiddelde score van Surinaamse leerlingen op de Cito-toets ging in deze periode slechts weinig vooruit, terwijl Antilliaanse leerlingen gemiddeld zelfs slechtere resultaten gingen behalen (Gijsberts en Hartgers, 2005).

3.2 Deelname aan het voortgezet onderwijs

In het schooljaar 2005/'06 telde het voortgezet onderwijs bijna 880 duizend leerlingen. Dit aantal is exclusief de leerlingen die praktijkonderwijs volgen, terwijl ook de leerlingen die een vmbo-opleiding aan één van de agrarische onderwijscentra volgen niet in deze cijfers zijn opgenomen. Van deze 880 duizend leerlingen waren ongeveer 127 duizend leerlingen (14,5%) niet-westerse allochtonen.

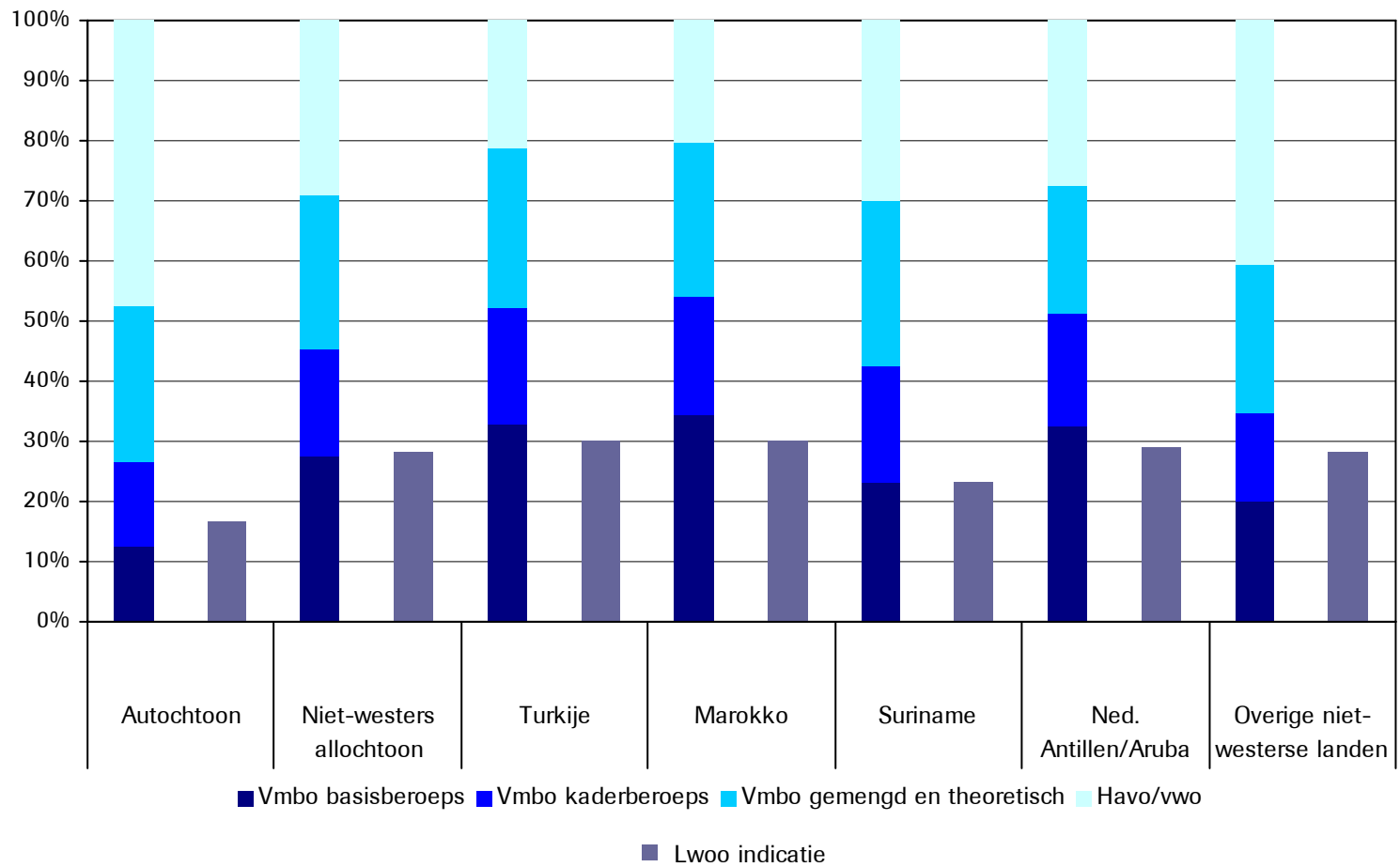
De verdeling van de niet-westers allochtone en autochtone leerlingen over de schoolsoorten en leerwegen in het vmbo naar herkomstgroepering is het beste te vergelijken op basis van de aantallen leerlingen in leerjaar 3. In dat leerjaar hebben bijna alle leerlingen hun definitieve keuze voor een schoolsoort gemaakt. In figuur 3.1 is de verdeling over de schoolsoorten in het derde leerjaar en het percentage leerlingen op het vmbo met een indicatie voor het leerweg ondersteunend onderwijs (lwoo) voor het schooljaar 2005/'06 weergegeven. Leerlingen met een indicatie voor het lwoo hebben een leerachterstand of gedrags- of motivatieproblemen. Zij krijgen extra ondersteuning en individuele begeleiding bij het volgen van hun opleiding. De figuur laat zien dat leerlingen van niet-westers allochtone herkomst relatief vaker een opleiding binnen het vmbo volgen dan autochtone leerlingen en leerlingen van westers allochtone herkomst. En binnen het vmbo volgen zij vaker de basisberoepsgerichte leerweg.⁷ Bovendien, zo blijkt uit figuur 3.1, hebben niet-westers allochtone leerlingen vaker een indicatie voor het lwoo. Bij nadere analyse blijkt dat vooral jongens met een Turkse, Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond vaak de basisberoepsgerichte leerweg volgen (ruim 35% tegen 15% van de autochtone jongens). Dat vooral ook allochtonen van de eerste generatie een indicatie voor het lwoo hebben is niet zo verwonderlijk. Leerlingen met bijvoorbeeld een taalachterstand kunnen met wat extra ondersteuning soms toch nog een vmbo-diploma halen.

Niet-westers allochtone leerlingen gaan dus verhoudingsgewijs minder vaak naar het havo of het vwo dan autochtone en westers allochtone leerlingen. In het schooljaar 2005/'06 volgde bijna 50% van deze laatste groepen in het derde leerjaar een havo- of vwo-opleiding tegen nog geen 30% van de niet-westers allochtone leerlingen. Vooral de leerlingen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond blijven met ongeveer 20% achter in de deelname aan havo en vooral vwo. Van de herkomstgroepen met veel asielmigranten (niet afgebeeld in figuur 3.1), komen de Somaliërs bijna niet voor op het havo of het vwo (15%). Iraanse leerlingen doen het daarentegen heel goed: bijna 50% van deze kleine groep volgt een havo of vwo-opleiding. Voor alle onderscheiden herkomstgroeperingen geldt dat meisjes, ondanks slechtere rekenprestaties op het rekenonderdeel van de Eindtoets Basisonderwijs, vaker op het havo of het vwo zitten dan jongens.

---

⁷ De basisberoepsgerichte leerweg sluit aan op de twee laagste niveaus van het mbo.

Figuur 3.1 Verdeling in het derde leerjaar vo en percentage op het vmbo met een lwoo indicatie naar herkomstgroepering, 2005/'06^a

^a Voorlopige cijfers.
Bron: IB-groep, SSB

3.3 Slagingspercentages van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs

De slagingspercentages van autochtone eindexamenkandidaten zijn hoger dan die van allochtone eindexamenkandidaten (tabel 3.2) en de slagingspercentages van niet-westerse allochtonen blijven, op hun beurt, weer achter bij die van westerse allochtonen. Die laatste groep blijft over het algemeen slechts een paar procenten achter in het aandeel geslaagden in vergelijking met de autochtone eindexamenkandidaten. Bovendien springt in tabel 3.2 in het oog dat het aandeel geslaagden onder de tweede generatie allochtonen gemiddeld genomen hoger is dan dat onder de eerste generatie allochtonen. De grotere taalachterstand van eerste generatie allochtonen ten opzichte van hun tweede generatie leeftijdgenoten speelt hierin waarschijnlijk een belangrijke rol. De verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen zijn voor het vwo, het havo en het vmbo gemengde en theoretische leerweg aanzienlijk groter dan voor de meer op de praktijk gerichte vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Tussen de verschillende groepen niet-westerse allochtonen zijn ook verschillen waarneembaar. Het percentage dat het eindexamen vwo en havo met succes aflegde, was het hoogst onder allochtonen van Antilliaanse afkomst, gevolgd door allochtonen van Marokkaanse en Surinaamse afkomst. Eindexamenkandidaten van Turkse komaf presteerden het slechtst. Op vmbo niveau zijn er nauwelijks verschillen tussen de diverse groepen niet-westerse allochtonen waar te nemen, al moet ook hier worden opgemerkt dat de prestaties van allochtone leerlingen van Turkse afkomst in hun eindexamenjaar enigszins achterblijven.

Op grond van de slagingspercentages over de periode van 1999 tot en met 2005 in tabel 3.2 mogen we voorzichtig concluderen dat de slagingspercentages van autochtone en niet-westerse allochtone eindexamenkandidaten in die periode dicht bij elkaar zijn komen te liggen.

Tabel 3.2 Slagingspercentages per type voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering en generatie, 1999-2005

a Havo	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	90	90	92	94	95	95	95
Westers allochtoon	85	86	89	92	92	92	92
Eerste generatie	86	82	85	91	87	87	89
Tweede generatie	85	87	90	92	93	93	93
Niet-westers allochtoon	77	75	80	83	83	84	85
Eerste generatie	72	78	82	83	81	80	82
Tweede generatie	79	75	80	83	84	85	86
w.v.							
Turkije	73	58	73	77	74	77	78
Marokko	73	80	81	79	83	82	82
Suriname	72	70	73	78	81	79	82
Nederlandse Antillen/Aruba	90	86	86	93	89	90	90
Overige niet-westerse landen	81	81	85	86	86	87	87

b Vwo

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	87	90	91	91	92	93	92
Westers allochtoon	82	86	87	87	89	89	86
Eerste generatie	79	84	85	84	86	87	82
Tweede generatie	83	87	88	87	90	89	88
Niet-westers allochtoon	72	76	79	80	79	80	78
Eerste generatie	70	74	78	77	76	79	75
Tweede generatie	73	77	79	82	80	81	79
w.v.							
Turkije	64	68	72	75	73	72	67
Marokko	76	81	80	85	82	80	82
Suriname	71	74	77	77	75	80	77
Nederlandse Antillen/Aruba	75	85	82	84	86	84	86
Overige niet-westerse landen	77	78	82	82	81	83	80

c Vmbo gemengde en theoretische leerweg^a

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	96	96	96	97	96	96	96
Westers allochtoon	94	94	94	95	94	94	95
Eerste generatie	94	91	92	91	91	91	92
Tweede generatie	94	94	95	96	94	95	95
Niet-westers allochtoon	84	85	85	86	87	88	86
Eerste generatie	84	85	84	84	86	87	84
Tweede generatie	84	85	85	87	87	88	86
w.v.							
Turkije	76	77	74	78	80	80	78
Marokko	84	82	88	87	88	91	86
Suriname	85	87	88	88	87	88	89
Nederlandse Antillen/Aruba	91	90	91	91	91	93	92
Overige niet-westerse landen	87	91	87	88	89	91	87

d Vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg^b

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Autochtoon	95	95	96	97	96	96	96
Westers allochtoon	92	92	94	95	93	94	94
Eerste generatie	91	92	95	94	90	93	92
Tweede generatie	93	92	94	95	94	95	95
Niet-westers allochtoon	87	88	90	91	88	89	90
Eerste generatie	87	89	91	91	87	88	89
Tweede generatie	88	87	90	91	89	90	90
w.v.							
Turkije	84	84	87	88	84	87	87
Marokko	87	88	90	92	88	90	90
Suriname	90	89	92	93	91	91	91
Nederlandse Antillen/Aruba	89	89	92	91	89	89	92
Overige niet-westerse landen	89	90	92	92	90	90	91

^a Vmbo gemengde en theoretische leerweg vanaf 2003, daarvoor mavo. Excl. vrije school.

^b Vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg vanaf 2003, daarvoor vbo. Vmbo is exclusief de vmbo-afdelingen aan de agrarische onderwijscentra.

Bron: IB-groep, SSB

3.4 Voortijdig schoolverlaten vanuit het voortgezet onderwijs

In tabel 3.3 zijn percentages voortijdige schoolverlaters (vsv'ers)⁸ vanuit het voortgezet onderwijs weergegeven. Voor leerlingen in het vo in het schooljaar 2003/04 is het CBS (2006) nagegaan of zij in het schooljaar 2004/05 nog steeds in het onderwijs zaten of een startkwalificatie hadden behaald. Door onvolledigheid van de gebruikte basisbestanden dienen de hier gepresenteerde cijfers als bovengrens te worden beschouwd. Het aantal vsv'ers wordt zeer waarschijnlijk overschat.⁹

Tabel 3.3 Percentage vsv'ers vanuit het voortgezet onderwijs 2003/'04 naar herkomstgroepering, geslacht en generatie^a

	Man (%)	Vrouw	Totaal (Abs.)	
Autochtoon	2,5	2,2	2,4	16.060
Niet-westers allochtoon	5,1	3,9	4,5	5.680
w.v.				
Eerste generatie	8,5	6,6	7,6	2.840
Tweede generatie	3,6	2,8	3,2	2.840
w.v.				
Turken	4,0	3,3	3,7	1.000
Marokkanen	3,9	2,6	3,3	780
Surinamers	4,5	3,4	4,0	950
Antillen	5,7	4,2	5,0	460
Overig niet-westers	6,7	5,4	6,1	2.500

^a Het aantal voortijdige schoolverlaters, is afgerond op tientallen.

Bron: IB-groep, SSB

De percentages in tabel 3.3 maken duidelijk dat voortijdig schoolverlaten vaker onder niet-westerse allochtone leerlingen voorkomt dan onder autochtonen.¹⁰ Verder is het percentage vsv'ers onder de eerste generatie niet-westerse allochtonen aanzienlijk hoger dan onder de tweede generatie van deze groep. Als we de grote vier 'klassieke' herkomstgroepen met elkaar vergelijken dan is het percentage vsv'ers het laagst onder Marokkanen en Turken. Surinamers nemen een middenpositie in, terwijl de percentages van Antillianen en de groep overige niet-westerse allochtonen het hoogst zijn. Bij de interpretatie van het percentage voor de groep overige niet-westerse allochtonen moeten we er wel rekening mee houden dat een relatief groot deel van deze groep bestaat uit eerste generatie allochtonen. Meisjes van alle in tabel 3.3 onderscheiden herkomstgroepen hebben lagere percentages schoolverlaters zonder een startkwalificatie dan hun mannelijke herkomstgenoten. De sekseverschillen zijn bij niet-westerse allochtonen groter dan bij autochtonen.

⁸ Dit zijn leerlingen die jonger zijn dan 23 jaar en het onderwijs verlaten hebben zonder dat zij een diploma vwo, havo of mbo niveau 2 (een zogenaamde startkwalificatie) behaald hebben.

⁹ Zie http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/mens-maatschappij/onderwijs/cijfers/incidenteel/maatwerk/mw_2003-04_voortijdig_schoolverlaters.htm voor meer informatie.

¹⁰ Hierbij moet worden opgemerkt dat niet-westerse allochtonen vaker dan autochtonen een vmbo opleiding volgen, waar vanuit voortijdig schoolverlaten vaker voorkomt dan vanuit het havo of vwo. Bovendien wordt iemand die met alleen een vmbo-diploma het onderwijs verlaat en dus geen startkwalificatie heeft behaald, ook als een vsv'er gezien.

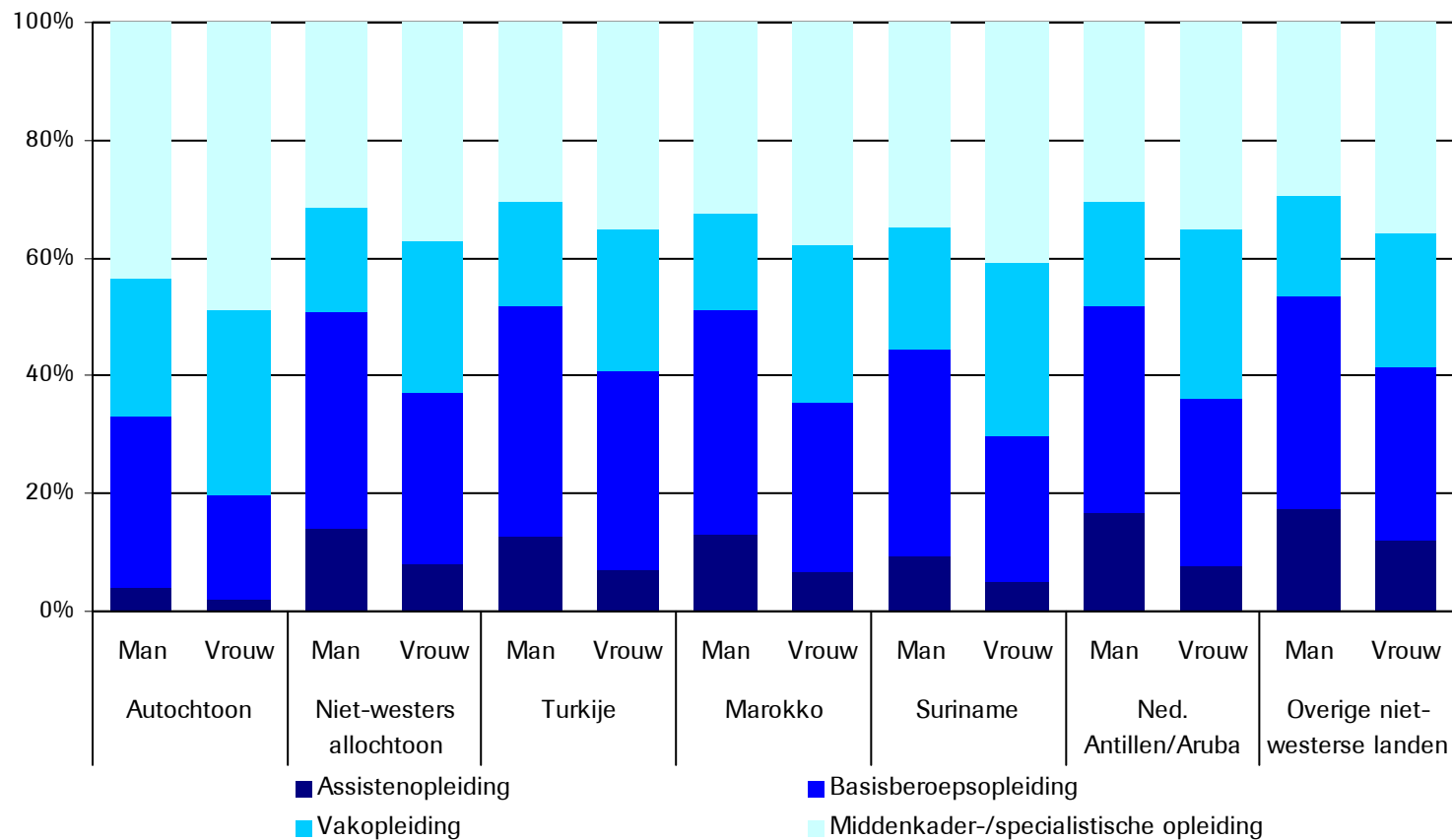
3.5 Deelname aan het mbo uitgesplitst naar het niveau van de opleiding

Het mbo kent vijf opleidingstypen op vier niveaus. De assistentenopleiding (niveau 1) heeft geen vooropleidingseisen; ook zonder diploma van het vmbo kan deze opleiding worden gevolgd. Voor de opleiding tot basisberoepsbeoefenaar (niveau 2) is een diploma vmbo-basisberoepsgerichte leerweg nodig of een afgeronde opleiding op niveau 1 (assistentenopleiding). De vakopleiding (niveau 3) en de middenkaderopleiding (niveau 4a) kunnen worden gevolgd na het behalen van een vmbo-diploma op tenminste het niveau van de kaderberoepsgerichte leerweg, met een diploma mbo-basisberoepsopleiding of met een overgangsbewijs van leerjaar 3 naar leerjaar 4 van havo of vwo. De specialistenopleiding (niveau 4b) ten slotte, kan alleen worden gevolgd na het behalen van een diploma op mbo-niveau 3 (de vakopleiding). Vanuit de laagste drie niveaus is doorstroom mogelijk binnen het mbo. Vanuit de middenkaderopleiding op niveau 4 kan worden doorgestroomd naar het hoger beroepsonderwijs. Met het behalen van een diploma op tenminste niveau 2 (basisberoepsopleiding) is een zogenoemde 'startkwalificatie' voor de arbeidsmarkt behaald. In figuur 3.2 is de verdeling over deze niveaus per herkomstgroep en geslacht weergegeven.

De mbo-opleidingen op het vierde niveau werden in 2005/06 het meest gevolgd. Van alle mbo-leerlingen volgde 43% een opleiding op dit niveau. Dit waren overwegend de middenkaderopleidingen; specialistenopleidingen werden maar weinig gekozen. De opleidingen op het tweede en derde niveau werden elk door 26% van de mbo-leerlingen gevolgd. Assistentenopleidingen (eerste niveau) werden het minst vaak gevolgd (5%). Niet-westerse allochtonen, en dan vooral de jongens, volgden wat vaker dan gemiddeld een opleiding op dit laagste niveau (11% van de niet-westerse allochtonen versus 3% van de autochtonen). Met het afronden van een assistentenopleiding heeft een leerling nog geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Om deze te kunnen behalen zal na de assistentenopleiding doorgeleerd moeten worden op het tweede niveau. Ook de opleidingen op het tweede niveau (basisberoepsopleiding) werden vaker gevolgd door niet-westerse allochtonen dan door autochtonen (33 versus 24%). De opleidingen op de twee hoogste niveaus werden elk minder vaak gevolgd door niet-westerse allochtonen dan door westerse allochtonen en autochtonen. Van alle niet-westerse herkomstgroepen volgden Surinamers het vaakst een opleiding op de hoogste twee niveaus. Meisjes volgden overigens binnen alle onderscheiden herkomstgroeperingen vaker een opleiding op een hoger niveau dan de jongens.

Figuur 3.2 Deelname aan het mbo naar niveau, herkomstgroepering en geslacht, 2005/'06^a

^a Voorlopige cijfers; de cijfers zijn gebaseerd op een onderwijsregistratie die proefdraait. De cijfers kunnen daardoor afwijken van andere door het CBS gepubliceerde cijfers. Bron: IB-groep, SSB

3.6 Instroom in het hoger onderwijs

Het aantal eerste inschrijvingen in het hoger onderwijs gepercenteerd op het gemiddelde van het aantal 18, 19 en 20-jarigen in de bevolking (tabel 3.4) is een acceptabele indicatie voor het deel van de jongeren dat uiteindelijk in het hoger onderwijs belandt. In 1995 was de instroom onder autochtonen (43%), Antillianen (48%) en westerse allochtonen (45%) hoger dan gemiddeld. Het hoge instroompercentage van Antillianen kan worden verklaard door selectieve migratie naar Nederland. Een groot aantal Antilliaanse jongeren met een havo of vwo diploma migreerde naar Nederland om hier hoger onderwijs te volgen. Marokkanen (15%), Turken (14%), Surinamers (31%) en de groep overige niet-westerse allochtonen (37%) hadden in 1995 lagere instroompercentages dan gemiddeld. De instroompercentages van de meeste herkomstgroepen zijn, als we 1995 met 2005 vergelijken, toegenomen. Alleen Antillianen stromen in 2005 procentueel minder in het hoger onderwijs in dan in 1995. Dit komt door een scherpe daling van hun instroompercentage in de periode 2000-2005. Dit percentage is in deze periode meer dan gehalveerd. De veranderende aard van de immigratie uit de Antillen kan hiervoor een verklaring zijn. Volgens Van Kralingen (2003) komen de laatste jaren relatief veel kansarme Antilliaanse jongeren naar Nederland. Ook de instroompercentages van de overige niet-westerse allochtonen en de westerse allochtonen zijn overigens in 2005 lager dan in 2000.

Tabel 3.4: Instroom in het hoger onderwijs als percentage van het gemiddelde van het aantal 18-, 19- en 20-jarigen naar herkomstgroepering, 1995, 2000 en 2005

	1995	2000	2005
Autochtoon	43	51	54
Westers allochtoon	45	57	54
Niet-westers allochtoon			
w.v.			
Marokko	15	27	33
Tukije	14	22	29
Suriname	31	42	42
Nederlandse Antillen/Aruba	48	66	36
Overige niet-westerse landen	37	44	38
Totaal	41	49	51

Bron: IB-groep, SSB

Als we de trends in de instroompercentages van niet-westerse allochtonen vergelijken met die van autochtonen, dan zien we dat de verschillen tussen instroompercentages van autochtonen en die van Marokkanen en Turken de afgelopen tien jaar kleiner geworden zijn. De instroom van Turken en Marokkanen in het hoger onderwijs is in de afgelopen tien jaar zelfs meer dan verdubbeld. Daar staat echter tegenover dat de verschillen tussen de instroompercentages van autochtonen enerzijds en die van de overige niet-westerse allochtonen en Antillianen anderzijds, groter zijn geworden.

3.7 Diplomaverwerving in het hoger onderwijs

Eerder in dit hoofdstuk is gebleken dat niet-westerse allochtone leerlingen in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs minder succesvol zijn dan autochtone leerlingen. Maar als deze leerlingen met succes een havo- of vwo-diploma hebben behaald, stromen ze vaak door naar het hoger onderwijs. Ze

stromen zelfs vaker rechtstreeks door naar het hoger onderwijs dan autochtone jongeren (Herweijer, 2003).¹¹ Dit lijkt de stelling te bevestigen dat de onderwijsloopbaan op oudere leeftijd minder dan op jonge leeftijd wordt beïnvloed door de sociaal-economische positie van de ouders van de leerlingen. De vraag is nu of er ook in het hoger onderwijs nog verschillen zijn tussen studenten uit diverse herkomstgroepen in de mate waarin en de snelheid waarmee ze hun diploma behalen. Op grond van de bovengenoemde stelling zouden weinig tot geen verschillen mogen worden verwacht. Men zou zich zelfs kunnen voorstellen dat relatief meer niet-westerse allochtone dan autochtone studenten een opleiding in het hoger onderwijs afronden, en dat veel van hen in een hoger tempo de eindstreep halen, omdat zij op jongere leeftijd ondanks grotere obstakels (hun taalachterstand bijvoorbeeld) toch een havo- of vwo-diploma behaalden.¹²

Beschrijvende analyses van gegevens uit het Centraal Register Ingeschrevenen Hoger Onderwijs (CRIHO) laten echter het tegendeel zien: autochtonen ronden in hogere mate dan de niet-westerse allochtonen met succes een opleiding in het hoger onderwijs af. Bovendien hebben autochtonen, die met succes een opleiding afronden, hier gemiddeld minder tijd voor nodig gehad dan hun niet-westerse allochtone evenknieën (zie ook Van der Heide en Van Miltenburg, 2006). Uit figuur 3.3 blijkt dat 58% van alle autochtonen, die in 1995 voor het eerst instroomden in het hoger onderwijs en ingeschreven zijn geweest in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) in 2000 een eindexamen¹³ in het hoger onderwijs had behaald. Van de Marokkanen, Turken en Surinamers en Antillianen was dat slechts respectievelijk 45%, 37% en 38%. Vier jaar later, in 2004, had van de autochtonen inmiddels 67% een diploma tegenover 55% van de Marokkanen, 49% van de Turken en 52% van de Surinamers en Antillianen.

De diplomaverwerving van de niet-westerse allochtonen in het hoger onderwijs lijkt zich dus in de loop van de tijd langzaam te verbeteren. Toch was ook voor het instroomcohort 1998 het percentage autochtonen met een eindexamen in 2004 nog steeds ruim 17 procentpunten hoger dan het percentage niet-westerse allochtonen met een eindexamen.

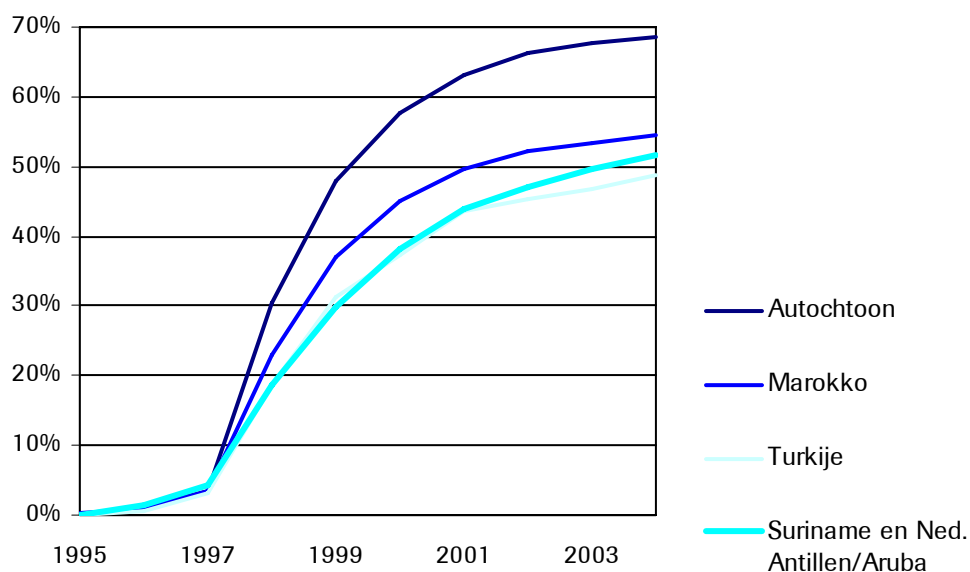
---

¹¹ Dit hoeft overigens niet noodzakelijk te betekenen dat er uiteindelijk relatief meer niet-westerse allochtone jongeren met een havo- of vwo-diploma in het hoger onderwijs belanden. Een deel van degenen die niet rechtstreeks doorstromen kunnen toch naar het hoger onderwijs doorstromen na een studieonderbreking (bijvoorbeeld om te werken of te reizen) of met een havo-diploma via een indirecte leerweg (via het mbo of het vwo).

¹² Hierbij moet wel worden opgemerkt dat allochtonen gemiddeld lagere cijfers halen voor het Centraal Schriftelijk Examen, wat een voorbode zou kunnen zijn voor slechtere prestaties in het hoger onderwijs (Herweijer, 2003).

¹³ Dat wil zeggen minimaal een bachelordiploma hbo of een bachelor-, master- of doctoraal diploma aan een universiteit.

Figuur 3.3 Percentage met een einddiploma hoger onderwijs naar herkomstgroepering, instroomcohort 1995

Bron: IB-groep, SSB

3.8 Samenvatting

- Niet-westerse allochtone leerlingen maken de Eindtoets Basisonderwijs (de Cito-toets) gemiddeld minder goed dan autochtone leerlingen. De prestaties van Turken en Marokkanen blijven achter bij die van de overige niet-westerse allochtonen.
- Voortijdig schoolverlaten komt relatief vaker voor onder niet-westerse allochtone leerlingen dan onder autochtonen. Meisjes van allochtone herkomst doen het beter dan allochtone jongens wat betreft het vroegtijdig schoolverlaten en het opleidingsniveau in het mbo.
- De slagingspercentages van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs blijven achter bij die van autochtonen en westerse allochtonen. Binnen de groep niet-westerse allochtonen presteerden eindexamenkandidaten van Turkse komaf het slechtst. Wel lijken de slagingspercentages van autochtone en niet-westerse allochtone eindexamenkandidaten in de periode 1999-2005 wat dichterbij elkaar zijn komen te liggen.
- Leerlingen van niet-westerse afkomst volgen binnen het voortgezet onderwijs gemiddeld een lagere opleiding en binnen het middelbaar beroepsonderwijs gemiddeld een lager niveau dan hun autochtone leeftijdgenoten. De deelname cijfers van Surinamers lijken daarbij van de grote vier 'klassieke' herkomstgroeperingen nog het meest op die van autochtonen.
- De instroom van Turken en Marokkanen in het hoger onderwijs is in de afgelopen tien jaar meer dan verdubbeld.
- In het hoger onderwijs blijven de prestaties van niet-westerse allochtonen achter bij die van hun autochtone medestudenten. Bij latere instroomcohorten zijn de verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen wat kleiner.
- Het algemene beeld dat naar voren komt uit dit hoofdstuk is dat niet-westerse allochtonen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter

presteren dan autochtonen. Hierbij moet worden aangetekend dat daar waar we de beschikking hebben over trends in de tijd¹⁴, het erop lijkt dat de prestaties van niet-westerse allochtonen meer in lijn komen met die van autochtonen.

---

¹⁴ Dit geldt voor slagingspercentages in het voortgezet onderwijs en instroom en diplomavererving in het hoger onderwijs.

4 Werk en uitkeringen

H.N. van der Vliet (CBS), M.C.C. Wageveld (CBS)

Meedoen op de arbeidsmarkt is één van de pijlers van de integratie en emancipatie van allochtonen. Daarom laten we in dit hoofdstuk zien hoe de arbeidsmarktpositie van diverse niet-westerse bevolkingsgroepen zich verhoudt tot die van de autochtone bevolking. Hierbij schenken we naast het hebben van werk ook aandacht aan het hebben van een uitkering.

Box 4.1 Gegevens

De cijfers over werk en uitkering zijn samengesteld vanuit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). De gegevens over werk en uitkeringen in dit hoofdstuk gaan over alle inwoners van Nederland tussen de 15 en 65 jaar en betreffen de stand in het verslagjaar op de laatste vrijdag van september. Dit peilmoment heeft weinig last van dagfluctuaties en seizoensinvloeden in aantallen uitkeringen en banen, waardoor de cijfers over de jaren heen goed vergelijkbaar zijn. De werkloosheidscijfers zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en betreffen jaargemiddelden voor de beroepsbevolking.

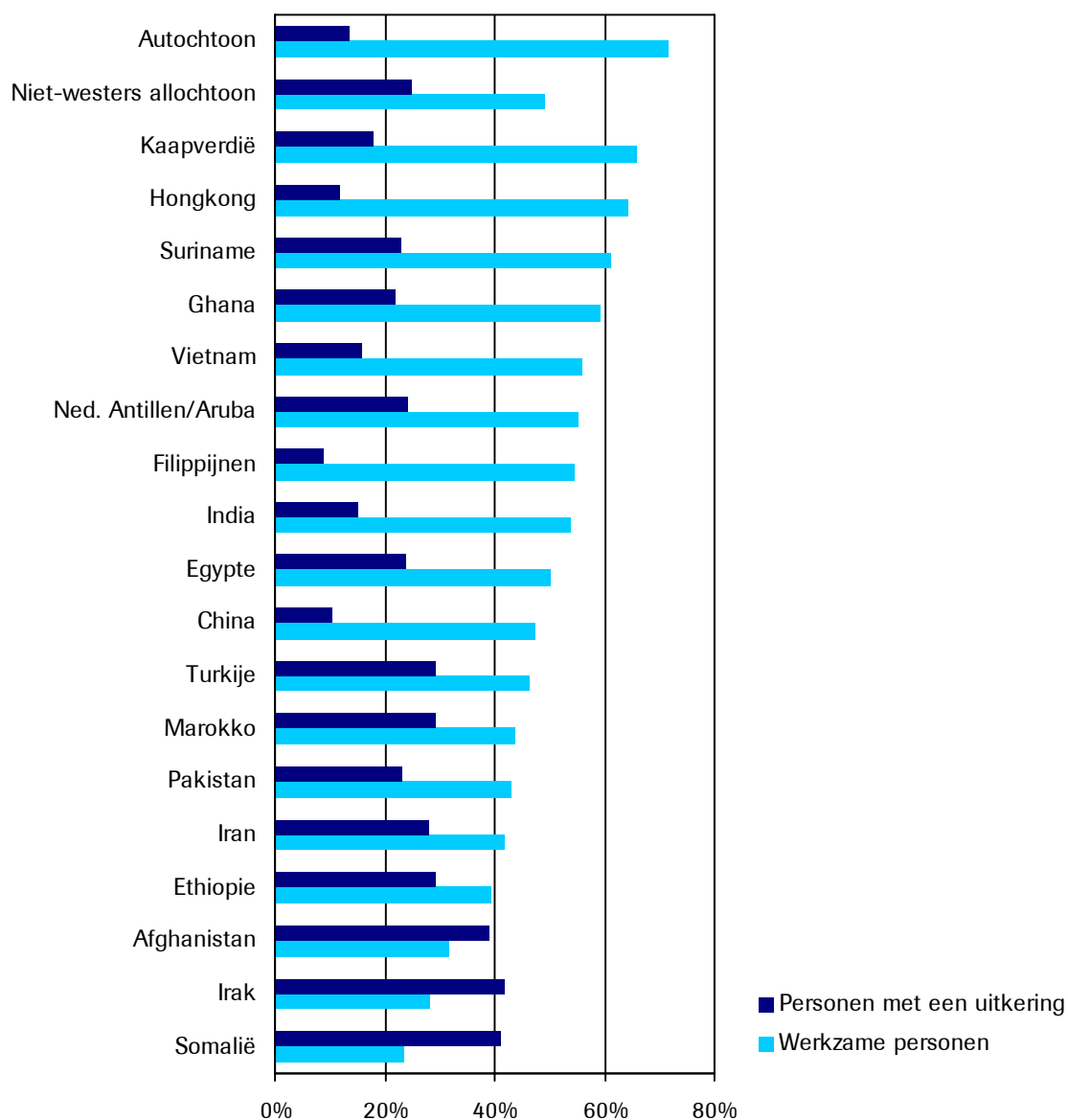
4.1 Werk

Binnen alle niet-westerse bevolkingsgroepen waren er in 2004 in de leeftijd van 15 tot 65 jaar procentueel minder werkenden dan onder autochtonen. Van de totale groep niet-westerse allochtonen was bijna de helft werkzaam.¹⁵ Van de autochtone bevolking was dit ruim 70%. De verschillen tussen de niet-westerse groepen onderling zijn echter groot (figuur 4.1). Van de Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers hebben drie op de vijf personen werk; van de Somaliërs is dit nog geen kwart. Personen uit herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren zijn het minst vaak werkzaam. Zij zijn gemiddeld echter het kortst in Nederland. Bovendien mogen ze als asielzoeker bij aankomst in Nederland niet onmiddellijk betaalde arbeid verrichten.

Turken en Marokkanen hebben van de vier grote 'klassieke' niet-westerse herkomstgroepen het minst vaak werk. Ruim de helft van de mannen is werkzaam en één op de drie vrouwen. Er is vooral een groot verschil met Antilliaanse en Surinaamse vrouwen, van wie respectievelijk 52% en 59% werknemer is. De arbeidsmarktparticipatie van Surinaamse vrouwen komt hiermee dicht in de buurt van die van autochtone vrouwen en is vergelijkbaar met die van Surinaamse mannen.

¹⁵ In dit hoofdstuk gaat het bij personen met werk om alle in Nederland werkende werknemers en zelfstandigen, ongeacht het aantal uren dat gewerkt wordt.

Figuur 4.1 Personen met werk en/of uitkering naar herkomstgroepering, 15 tot 65 jaar, 2004 (%)

Bron: SSB

Een groot deel van de niet-westerse allochtonen heeft zich pas op latere leeftijd in Nederland gevestigd. Daardoor is het te verwachten dat deze eerste generatie allochtonen het moeilijker heeft op de arbeidsmarkt dan personen die in Nederland zijn geboren en getogen (autochtonen en de tweede generatie allochtonen). Laatstgenoemde groepen zijn gedurende hun schoolloopbaan beter toegerust voor de Nederlandse arbeidsmarkt en de tweede generatie allochtonen zal veel minder met taalproblemen te maken krijgen dan hun ouders. In 2004 was het aandeel werknemers onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen dan ook 8 procentpunten hoger dan onder de eerste generatie (figuur 4.2). Het percentage werkzamen ligt nog wel lager dan bij de autochtonen. Daarbij moet bedacht worden dat de tweede generatie een jonge groep is. Dit betekent dat in de groep van 15 tot 65 jaar personen rond de twintig jaar oververtegenwoordigd zijn. Zij volgen veelal nog een opleiding en zijn daardoor nog niet beschikbaar voor de

arbeidsmarkt. Alleen bij enkele niet-westerse herkomstgroepen met hoge arbeidsparticipaties (zoals Kaapverdiërs en Surinamers) is het percentage werkenden onder de eerste generatie groter dan onder de tweede. Dit is vooral toe te schrijven aan de relatief hoge arbeidsparticipatie van de eerste generatie.

Een belangrijke verklaring voor de lagere arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen is hun opleidingsniveau. Dit ligt gemiddeld lager dan dat van de autochtone bevolking. Uit gegevens van de virtuele volkstelling van 2001 blijkt dat de arbeidsparticipatie van de tweede generatie vergelijkbaar is met die van de autochtonen, wanneer rekening gehouden wordt met het opleidingsniveau en het hogere percentage onderwijsvolgenden (Gouweleeuw en Harmsen, 2004). Het percentage werkzamen onder de eerste generatie niet-westerse allochtonen blijft achterlopen.

4.2 Trends in werk en werkloosheid

De niet-westerse allochtonen vormen een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt. Dit blijkt uit de trends van de percentages werknemers en werkloze beroepsbevolking¹⁶ vanaf 1999 (figuur 4.2 en 4.3). Tijdens de economische teruggang aan het begin van deze eeuw daalde het percentage niet-westers allochtone werknemers niet alleen eerder dan bij de autochtonen, maar was de daling ook sterker. Tot 2004 daalde het percentage werknemers onder de autochtone bevolking met één procentpunt tot het niveau in 2000. De niet-westerse allochtonen zakten terug tot een niveau van vóór 1999, waarbij het percentage werknemers bij de eerste en tweede generatie respectievelijk 4,6 en 7,3 procentpunten daalde. Hoewel dit beeld van toepassing is op de meeste groepen niet-westerse allochtonen, zijn er ook uitzonderingen. Opvallend hierbij zijn enkele Oost-Aziatische herkomstgroepen. De tweede generatie Chinezen, Vietnamezen en Hongkong-Chinezen kent vanaf 2001 nauwelijks een daling van het percentage werknemers. Dit percentage is bij Vietnamezen en Hongkong-Chinezen sinds 1999 zelfs met 10 procentpunten toegenomen.

De werkloosheid onder de beroepsbevolking ontwikkelt zich, zoals verwacht, tegengesteld aan de ontwikkeling in het percentage werknemers. Vanaf 2002 neemt de werkloosheid toe voor zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen. In alle jaren is de totale niet-westerse beroepsbevolking ruim drie keer zo vaak werkloos als de autochtone beroepsbevolking.

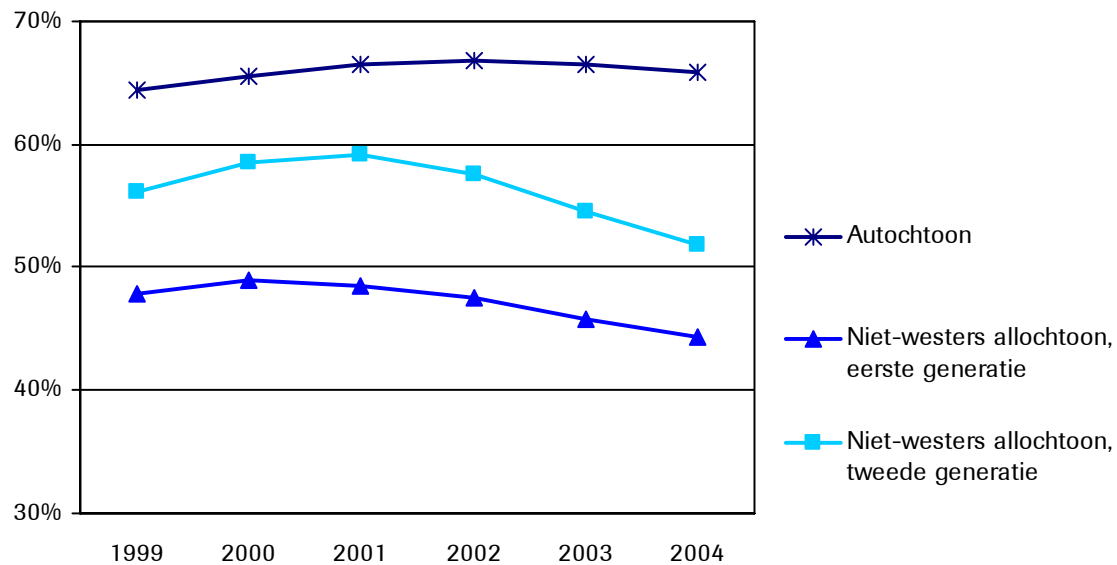
In 2005 lijkt voor autochtonen en eerste generatie niet-westerse allochtonen een einde aan de groei van de werkloosheid te zijn gekomen. De tweede generatie lijkt echter nog geen profijt te hebben van de aantrekkende economie. Steeg de werkloosheid ook al in de jaren voor 2002, in 2005 is er nog geen einde aan deze groei gekomen. De werkloosheid is in dat jaar met 18% duidelijk groter dan die van de eerste generatie (16%), terwijl het niveau in 2000 nog 3 procentpunten lager lag. Dit hogere werkloosheidsniveau van de tweede generatie hangt ook samen met hun gemiddeld lage leeftijd. De werkloosheid onder de 15- tot 25-jarigen is zowel bij autochtonen als allochtonen groter dan die in oudere leeftijdsgroepen. De

---

¹⁶ De beroepsbevolking bestaat uit alle personen van 15 tot 65 jaar ofwel met werk voor meer dan 12 uur per week (werkzame beroepsbevolking) ofwel zonder werk (of met werk voor minder dan twaalf uur per week), waarbij men wel actief op zoek is naar betaald werk voor twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar is (werkloze beroepsbevolking).

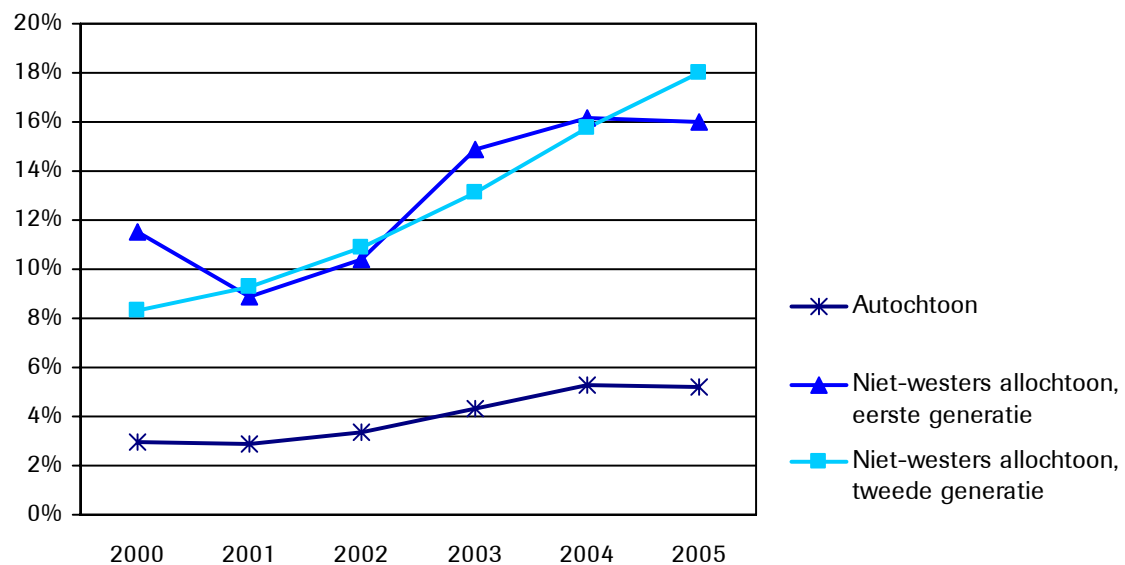
jeugdwerkloosheid daalt in 2005 echter wel voor autochtone jongeren, maar stijgt nog onder niet-westers allochtone jongeren (CBS, 2006).

Figuur 4.2 Werknemers naar herkomstgroepering en generatie, 15 tot 65 jaar, 1999-2004 (%)

Bron: SSB

Figuur 4.3 Werkloosheid beroepsbevolking naar herkomstgroepering en generatie, 2000-2005 (%)

Bron: EBB

4.3 Uitkeringen

Eind september 2004 ontving één op de vier niet-westerse allochtonen van 15 tot 65 jaar inkomsten uit een sociale uitkering¹⁷, al dan niet in combinatie met andere inkomsten vanuit bijvoorbeeld een kleine baan. Dit is twee keer zo vaak als het geval is bij autochtonen. De niet-westerse bevolkingsgroepen met de hoogste percentages uitkeringsontvangers zijn ook de groepen die relatief de minste

¹⁷ Het betreft bijstandsuitkeringen, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en overige sociale uitkeringen, zoals wachtgeld en uitkeringen op grond van de Ziektewet.

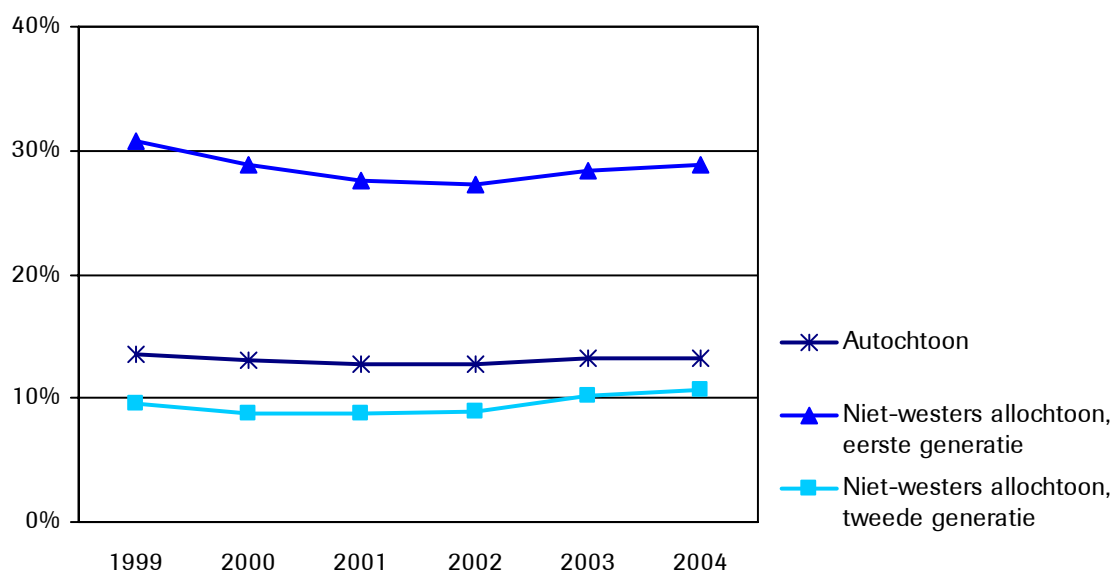
werknemers hebben (figuur 4.4). Het betreft hier Irakezen, Somaliërs en Afghanen, groepen waartoe veel vluchtelingen behoren. Het gaat bij deze groepen voornamelijk om bijstandsuitkeringen. Door hun geringe arbeidsverleden in Nederland zijn er weinig rechten voor andere uitkeringen opgebouwd. De minste uitkeringsontvangers zijn te vinden onder Chinezen en Filippino's. Samen met de Hongkong-Chinezen hebben zij procentueel minder vaak een uitkering dan de autochtone bevolking. De Filippijnse bevolkingsgroep in Nederland bestaat voor tweederde uit vrouwen. Bij Filippijnse vrouwen die trouwen, gaat het drie van de vier keer om een huwelijkssluiting met een autochtone man. Het ligt voor de hand dat deze autochtone mannen voor een groot deel het inkomen van de vrouwen zeker stellen, waardoor ze veel minder dan andere allochtone groepen een beroep hoeven te doen op sociale uitkeringen.

De niet-westerse allochtonen van de vier grote herkomstgroepen in Nederland hebben relatief vaak een uitkering. Surinamers en Antillianen zitten nog net onder het gemiddelde van 25% van de totale niet-westerse bevolkingsgroep, terwijl het percentage Turken en Marokkanen van 15 tot 65 jaar met een uitkering tegen de 30% loopt. Verschillen in bijstandsafhankelijkheid dragen het meest bij aan het totale verschil in uitkeringsontvangers tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen. Evenals de herkomstgroepen die voornamelijk uit vluchtelingen bestaan, kennen de grote vier herkomstgroepen procentueel meer personen met een bijstandsuitkering dan de autochtonen. Van de autochtonen had in 2004 ongeveer 2% een bijstandsuitkering. Onder Surinamers en Turken is dit percentage vijf keer en onder Marokkanen zes keer zo hoog. Antillianen ontvangen zelfs ruim zeven keer zo vaak een bijstandsuitkering als autochtonen.

Allochtonen uit herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren hebben voornamelijk bijstandsuitkeringen. De vier grote 'klassieke' niet-westerse herkomstgroepen hebben daarnaast ook relatief vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering. De Turkse bevolkingsgroep kent meer personen die wegens arbeidsongeschiktheid een uitkering ontvangen dan personen in de bijstand. Deze bevolkingsgroep had in 2004 anderhalf keer vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan autochtonen, van wie 8% een dergelijke uitkering ontvangt. Marokkanen en Surinamers zitten op een vergelijkbaar niveau als autochtonen, terwijl van de Antillianen slechts 4% een uitkering ontvangt wegens arbeidsongeschiktheid.

Met de leeftijd nemen de verschillen in uitkeringsafhankelijkheid tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen toe. Van niet-westerse allochtonen van 25 tot 35 jaar ontvangt 14% een bijstandsuitkering. Dit percentage loopt op tot 26% bij de 55- tot 65-jarigen. Bij de autochtonen ligt dit percentage in beide leeftijdsklassen rond de 4%. Het percentage ontvangers van een arbeidsongeschiktheidsuitkering neemt bij zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen toe met de leeftijd. De verschillen tussen de hogere leeftijdsklassen zijn echter wel groter. Dit leeftijdseffect is ook terug te vinden in het totale percentage allochtone uitkeringsontvangers tussen de 55 en 65 jaar. Krijgt van alle niet-westerse allochtonen gemiddeld een kwart een uitkering, van niet-westerse allochtonen tussen de 55 en 65 jaar is dit ruim de helft. Van Turken en Marokkanen in deze leeftijdsgroep ligt het aandeel uitkeringsontvangers zelfs tussen de 65 en 70%.

Figuur 4.4 Uitkeringsontvangers naar herkomst en generatie, 15 tot 65 jaar, 1999 t/m 2004 (%)

Bron: SSB

4.4 Trends in uitkeringen

De ontwikkelingen van 1999 tot 2004 laten zien dat het percentage uitkeringsontvangers in het begin van deze periode afnam, om vervolgens vanaf ongeveer 2002 weer toe te nemen (figuur 4.4). De bijstands- en werkloosheidsuitkeringen blijken de genoemde trend het meest te bepalen, zoals te verwachten valt tijdens economische laagconjunctuur. De percentages personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering zijn over deze periode voor zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen redelijk stabiel. In samenhang met de toenemende werkloosheid stijgt vanaf 2001 het percentage personen met een werkloosheidsuitkering. Deze toename is iets sterker voor de niet-westerse allochtonen dan voor de autochtonen. De percentages liggen echter veel lager dan de percentages personen met een bijstandsuitkering. Op 24 september 2004 had ruim 3% van de niet-westerse allochtonen van 15 tot 65 jaar een werkloosheidsuitkering, terwijl 14% van deze groep bijstand ontving.

De relatieve toename van werkloosheidsuitkeringen is voor de eerste generatie vergelijkbaar met die van de tweede generatie. Het aantal ontvangers van een bijstandsuitkering neemt onder de eerste generatie echter relatief veel minder toe dan onder de tweede generatie. In totaal is het percentage uitkeringsontvangers onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen door de stijging vanaf 2002 boven het niveau in 1999 uitgekomen, net zoals het aantal werknemers in die periode onder het niveau van 1999 was gedaald. De stijging van uitkeringsontvangers onder de eerste generatie is minder sterk en ligt in 2004, net als bij de autochtonen, op het niveau van 2000. Het totale percentage uitkeringsontvangers is onder de eerste generatie wel het hoogst. In 2004 gaat het om bijna 30% van deze bevolkingsgroep. De tweede generatie ontvangt met 10% uitkeringsontvangers nog altijd minder vaak een uitkering dan de 13% van de autochtone bevolking (figuur 4.4). Het betreft wel een veel jongere groep met relatief meer personen die nog onderwijs volgen. Ook neemt juist bij de niet-westerse allochtonen de uitkeringsafhankelijkheid sterk toe met de leeftijd.

4.5 Samenvatting

- Het percentage werkzame personen verschilt sterk tussen de niet-westerse bevolkingsgroepen. Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers benaderen de arbeidsparticipatie van de autochtone bevolking, terwijl Somaliërs en Irakezen het meest achterblijven.
- Personen uit herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren zijn relatief weinig werkzaam en hebben relatief vaak een bijstandsuitkering.
- Een belangrijke verklaring voor de lagere arbeidsparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is hun gemiddeld lagere opleidingsniveau.
- Tijdens de economische laagconjunctuur van de afgelopen jaren waren de daling van het aandeel werknemers en de stijging van de werkloosheid groter onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. De arbeidsmarktparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is in deze periode het sterkst gedaald.
- Niet-westerse allochtonen ontvangen gemiddeld twee keer zo vaak een uitkering als autochtonen. Dit verschil neemt toe met de leeftijd. Van de 55- tot 65-jarige Turken en Marokkanen ontvangt 65 tot 70% een uitkering.
- Van de tweede generatie niet-westerse allochtonen ontvangt 10% een uitkering. Dit percentage is drie procentpunten lager dan het percentage uitkeringsontvangers onder autochtonen. Hierbij moet men wel bedenken dat de groep tweede generatie allochtonen uit relatief veel jonge mensen die nog onderwijs volgen bestaat.
- Sommige kleinere niet-westerse bevolkingsgroepen wijken af van het algemene beeld. Zo ontvangen bijvoorbeeld (Hongkong-)Chinezen en Filippino's minder vaak een uitkering dan de autochtone bevolking en is het percentage werkenden onder de tweede generatie Vietnamezen en Hongkong-Chinezen in de eerste jaren van deze eeuw sterk gestegen.

5 Waar werken allochtonen?

J.M.J. van Cruchten (CBS), L. van Toor (CBS)

5.1 Werknemers

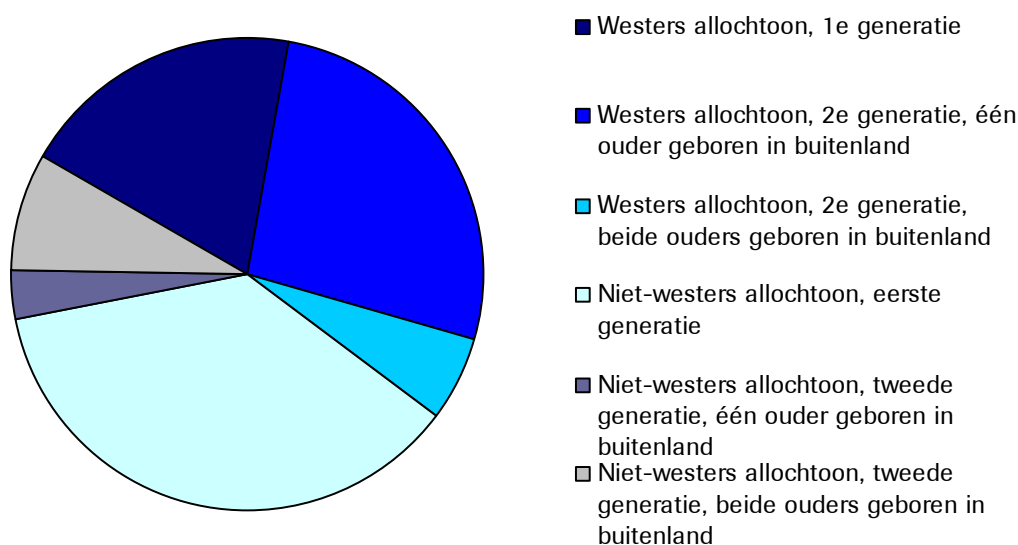
Arbeidsdeelname is een van de belangrijkste voorwaarden voor de integratie van allochtonen, niet alleen omdat zij daarmee zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien, maar ook omdat de werkomgeving belangrijke mogelijkheden voor interactie met autochtonen kan bieden (zie ook paragraaf 7.5). Door data over geregistreerde werknemers uit de bedrijfsadministraties te combineren met gegevens in het Sociaal Statistisch Bestand, zijn er vele gegevens beschikbaar over alle geregistreerde werknemers en hun banen. Hiertoe behoren ook personen die niet in bedrijfsadministraties voorkomen. Daarmee zijn er ook meer individuele persoonskenmerken beschikbaar voor werknemers, zoals de herkomstgroepering van personen, zodat er een indeling mogelijk is van werknemers in autochtonen en allochtonen, eerste en tweede generatie en het land van herkomst. Vooral het onderscheid naar economische activiteit van de bedrijven waar allochtonen werken is relevant en nog niet uit andere bronnen beschikbaar. Deze informatie wordt nu voor het eerst in de Integratiekaart opgenomen.

In het najaar van 2004 waren er ruim 6,9 miljoen werknemers¹⁸ tussen de 15 en 65 jaar. Ruim 16% van alle werknemers was allochtoon; 8,4% westers allochtonen en 7,7% niet-westers allochtoon (figuur 5.1). De allochtonen met een baan als werknemer behoorden tot de eerste generatie. Het aandeel van de eerste generatie allochtonen bedroeg 56%. Het aandeel van de tweede generatie allochtonen met één in het buitenland geboren ouder bedroeg 30%. De overige 14% zijn allochtone werknemers van de tweede generatie waarvan beide ouders in het buitenland zijn geboren. Dat het aandeel van deze groep werknemers zo laag is, wordt deels veroorzaakt door de leeftijdsopbouw van de bevolkingsgroep. Meer dan de helft van de tweede generatie met twee buitenlandse ouders is jonger dan 25 jaar. Een groter aandeel van deze bevolkingsgroep is scholier, student of schoolverlater dan bij de andere tweede generatie of eerste generatie allochtonen.

---

¹⁸ Werknemers zijn in Nederland woonachtige personen met een baan in loondienst. De gegevens in dit hoofdstuk gaan over personen in de leeftijdsklasse 15-64 jaar en betreffen de stand in het verslagjaar op de laatste vrijdag van september.

Figuur 5.1 Allochtone werknemers naar generatie, 2004

Bron: SSB

5.2 Ontwikkeling in de periode 2000-2004

Tot het eind van 2002 groeide de werkgelegenheid in Nederland nog. Het aantal personen met een baan als werknemer in 2004 was 54 duizend hoger dan in 2000, maar in vergelijking met 2002 gedaald met 128 duizend (tabel 5.1). De grootste daling (in absolute aantallen) vond plaats bij de autochtonen (99 duizend). In 2004 waren er 30 duizend meer (werknemer)banen¹⁹ dan in 2000, maar ten opzichte van 2002 is het aantal banen gedaald met 137 duizend.

De daling van zowel het aantal personen met een baan als het aantal banen was voor allochtonen groter dan voor autochtonen. Daalde bij de autochtonen het aantal werknemers met 1,7%, bij de allochtonen bedroeg de daling 2,5%. De daling van het aantal banen was bij allochtonen twee keer zo groot als bij de autochtonen, 3,2% om 1,6%. De daling van zowel het aantal personen met een baan als het aantal banen was bij de westerse allochtonen groter dan bij de niet-westerse allochtonen.

Het aantal personen met meer dan één baan (dus een of meerdere bijbanen als werknemer) is het sterkst gedaald bij de niet-westerse allochtonen. Had in 2000 nog 11,0% van de niet-westers allochtonen meer dan één baan, in 2002 was dit aantal personen gedaald tot 9,5% en in 2004 tot 8,2%. Voor de westerse allochtonen zijn de percentages respectievelijk 5,4%, 4,9% en 5,0%. De percentages voor de autochtonen zijn nagenoeg gelijk aan die van de westerse allochtonen.

¹⁹ Het aantal (werknemer)banen is hoger dan het aantal personen met een baan omdat een persoon meerdere (werknemer)banen kan hebben. De indeling naar economische activiteit is voor deze analyse gebaseerd op de baan met het hoogste bruto loon sociale verzekeringen (BLSV). Bij het vaststellen van het BLSV zijn de banen ingedeeld naar het meest gedetailleerde niveau van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI).

Tabel 5.1 Personen van 15-64 jaar met een of meerdere banen als werknemer, 2000, 2002 en 2004

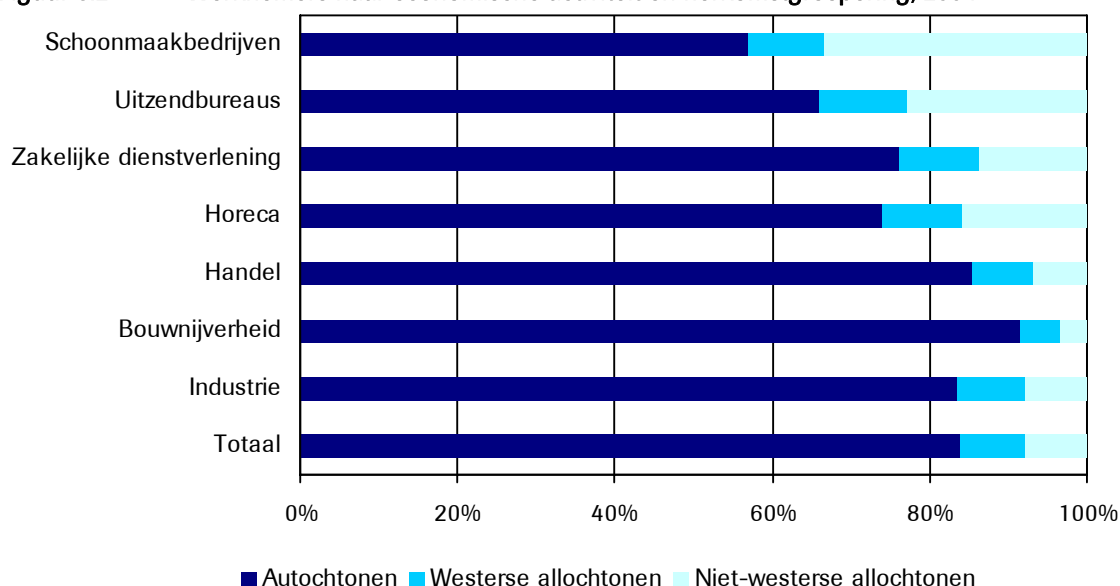
	Personen			Banen			Bijbanen		
	2000	2002	2004	2000	2002	2004	2000	2002	2004
Autochtoon	5.772	5.898	5.799	6.081	6.202	6.104	309	304	305
Westerse allochtoon	584	598	577	619	630	608	34	32	31
Niet-westers allochtoon	500	542	534	563	599	581	63	57	47
w.v.									
Eerste generatie	399	423	406	450	469	443	52	46	37
Tweede generatie									
w.v.									
Eén ouder geboren in buitenland	33	37	39	35	40	42	3	2	2
Beide ouders geboren in buitenland	69	82	88	78	90	96	9	8	7
Totaal	6.857	7.039	6.911	7.263	7.431	7.293	406	392	383

Bron: SSB

5.3 Aandeel allochtonen bij uitzendbureau of schoonmaakbedrijf

In de horeca en zakelijke dienstverlening werken relatief veel allochtonen; respectievelijk 26% en 24% (figuur 5.2). Het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de horeca is 16% en bij de zakelijke dienstverlening 14%. Meer dan de helft van de allochtone werknemers in de zakelijke dienstverlening (51%) werkt bij een uitzendbureau of schoonmaakbedrijf. Werknemers van uitzendbureaus zijn twee keer zo vaak een niet-westerse allochtoon (23%) dan een westerse allochtoon (11%). De niet-westerse allochtonen hebben ook relatief vaak een baan bij een schoonmaakbedrijf. Eenderde van alle personen in de schoonmaakbranche is een niet-westerse allochtoon. In vergelijking met andere bedrijfstakken is het aandeel van allochtone werknemers in de bouwnijverheid gering.

Figuur 5.2 Werknemers naar economische activiteit en herkomstgroepering, 2004

Bron: SSB

Van de allochtone werknemers bij uitzendbureau's was 63% eerste generatie allochtoon, 17% tweede generatie met één ouder geboren in het buitenland en 20% tweede generatie met beide ouders geboren in het buitenland. Voor de allochtone werknemers bij de schoonmaakbedrijven waren de percentages respectievelijk 82%, 9% en 9%.

5.4 Andere populaire bedrijfstakken

Bij zowel autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen zijn industrie, handel, zakelijke dienstverlening en gezondheids- en welzijnszorg populaire bedrijfstakken. De rangorde is echter verschillend (tabel 5.2).

Tabel 5.2 Werknemers naar economische activiteit en herkomstgroepering, 2004

	Totaal (x 1.000)	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon
Gezondheids- en welzijnszorg	15,1	15,6	13,2	11,5
Handel	16,8	17,1	15,5	14,9
Industrie	12,5	12,5	12,9	12,7
Zakelijke dienstverlening	16,2	14,7	20,0	28,3
Overige bedrijfstakken	39,5	40,2	38,5	32,6
Totaal	6.910,6	5.799,3	577,2	534,1

Bron: SSB

In 2004 werkte 64% van alle allochtone werknemers in deze vier bedrijfstakken, procentueel evenveel als in 2002 en iets minder dan in 2000 (65%).

Van de niet-westers allochtonen werkten er meer mensen in deze vier bedrijfstakken dan van de westerse allochtonen. Voor 2004 zijn de percentages respectievelijk 67 en 62. Voor 2002 was het aandeel van de niet-westerse allochtonen 68% en voor 2000 69%. Het aandeel van de westerse allochtonen is in beide gevallen 62%.

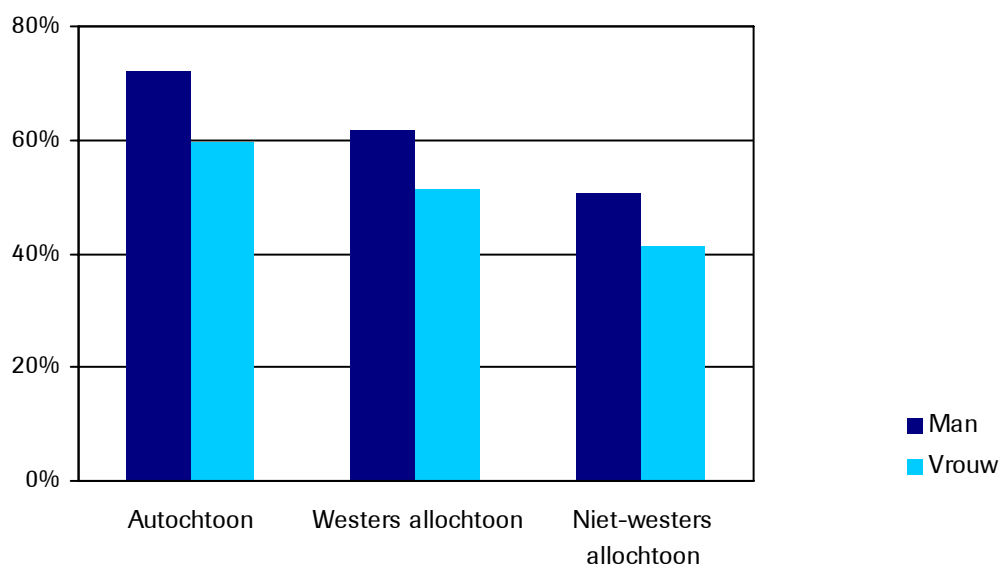
5.5 Werknemersaandeel

De verhouding tussen het aantal werknemers en de bevolking in een groep wordt aangeduid met werknemersaandeel²⁰ en is daarmee een indicator van de deelname aan betaalde arbeid. Het werknemersaandeel van de autochtonen bedroeg eind september 2004 bijna 66% (tabel 5.3). Van de westerse allochtonen was ruim 56% werknemer en van de niet-westerse allochtonen was dat minder dan de helft (46%). Ongeacht hun herkomst hebben mannen vaker een baan als werknemer dan vrouwen (figuur 5.3). Van de autochtone vrouwen was meer dan de helft werknemer (59%), terwijl dat bij de allochtone vrouwen minder dan de helft was (46%).

Personen in de leeftijdsklasse 25-34 jaar hadden het vaakst een baan als werknemer, zowel onder de autochtonen als de westerse en niet-westerse allochtonen. Het werknemersaandeel neemt daarna af met de leeftijd. Het verloop van de percentages mag dan voor de groepen gelijk zijn, het niveau van het werknemersaandeel verschilt wel. Van de westerse allochtonen in de leeftijdsklasse 25-34 jaar was 66% werknemer terwijl van de autochtonen in deze leeftijdscategorie 81% werknemer was. Van de niet-westerse allochtonen in de leeftijdsklasse 25-34 jaar had 52% een baan als werknemer.

²⁰ Het werknemersaandeel wijkt af van de arbeidsparticipatie. Deze laatste gaat uit van de verhouding tussen het aantal mensen met betaald werk van twaalf uur of meer per week en de bevolking. Zelfstandigen tellen hierbij dus mee, terwijl mensen met betaald werk van minder dan 12 uur niet meetellen. Juist vanwege de kleine baantjes is het werknemersaandeel van jongeren van 15-24 jaar hoger dan de arbeidsparticipatie.

Figuur 5.3 Werknemersaandeel, 2004

Bron: SSB

Onder de niet-westerse allochtonen zijn er grote verschillen naar generatie en herkomst. Het werknemersaandeel van de tweede generatie niet-westerse allochtonen met één in het buitenland geboren ouder bedroeg 59% en is aanzienlijk hoger dan van tweede generatie allochtonen met twee in het buitenland geboren ouders (49%) en eerste generatie allochtonen (44%). Dit hoge percentage personen wordt deels veroorzaakt door de leeftijdsopbouw. De tweede generatie is een jonge groep; slechts 8% is boven de 35 jaar terwijl dit van de eerste generatie 56% is. Het verschil binnen de tweede generatie komt voornamelijk door het verschil in aantal en arbeidsdeelname van de jongeren in de leeftijdsklasse 15-24 jaar. Van de tweede generatie waarvan beide ouders in het buitenland zijn geboren heeft in deze leeftijdsklasse slechts 43% een baan als werknemer terwijl het aandeel van deze leeftijdsgroep binnen de tweede generatie (waarvan beide ouders in het buitenland zijn geboren) ruim 73% is. Voor de tweede generatie waarvan één ouder in het buitenland is geboren, zijn de percentages voor deze leeftijdsklasse respectievelijk 50% en 54%.

Het werknemersaandeel van de Turkse en Marokkaanse vrouwen is met 34% het laagst. Van de Antilliaanse en Arubaanse vrouwen werkte 52% als werknemer en de Surinaamse vrouwen hadden bijna even vaak een baan als de Surinaamse mannen, 57% om 58%. Zowel jonge Surinaamse en Marokkaanse vrouwen (15-24 jaar) hadden vaker een baan dan de mannen van dezelfde leeftijd. In de leeftijdsgroep 35-64 jaar werkten Surinaamse en Antilliaanse en Arubaanse vrouwen zelfs vaker dan autochtone vrouwen uit dezelfde leeftijdsgroep; respectievelijk 60%, 56% en 53%.

Tabel 5.3 Personen van 15-64 jaar met een of meerdere banen als werknemer, ultimo september 2004

a Totaal

	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	Totaal
Geslacht				
Man	71,9	61,8	50,5	68,7
w.v.				
15-24 jaar	64,6	50,0	41,5	59,7
25-34 jaar	83,2	69,7	58,7	78,5
35-44 jaar	80,2	70,6	57,1	76,7
45-54 jaar	77,6	68,9	52,2	75,1
55-64 jaar	49,4	44,0	29,4	47,9
Vrouw	59,5	51,3	41,1	56,8
w.v.				
15-24 jaar	64,2	48,9	39,9	59,0
25-34 jaar	78,2	62,1	45,7	71,8
35-44 jaar	67,5	59,1	44,3	64,2
45-54 jaar	59,7	54,9	40,2	57,8
55-64 jaar	26,3	25,9	17,8	25,9
Leeftijd				
15-24 jaar	64,4	49,5	40,7	59,4
25-34 jaar	80,8	65,7	52,1	75,2
35-44 jaar	73,9	64,7	51,1	70,6
45-54 jaar	68,8	61,6	46,3	66,5
55-64 jaar	37,9	35,0	24,0	37,0
Totaal	65,8	56,4	45,9	62,8
Totaal (abs.; x 1.000)	5.799,3	577,2	534,1	6.910,6

b Niet-westers allochtoon

	Eerste generatie	Tweede generatie		Marokko	Ned. Antillen/ Aruba	Suriname	Turkije	Overige niet-westerse landen
		Eén ouder geboren in buitenland	Beide ouders geboren in buitenland					
		Geslacht						
Man	50,4	59,5	48,0	49,3	55,5	59,5	51,3	44,6
w.v.								
15-24 jaar	39,6	48,8	41,7	43,4	39,3	43,7	45,3	37,8
25-34 jaar	56,5	74,7	64,9	60,5	63,4	68,8	63,2	48,1
35-44 jaar	56,4	72,8	69,4	56,4	65,9	69,2	58,5	48,9
45-54 jaar	51,8	69,5	65,6	43,2	62,7	65,0	43,3	48,1
55-64 jaar	29,0	48,3	21,3	21,3	48,7	43,6	13,1	33,2
Vrouw	37,9	58,4	50,5	33,8	51,6	58,5	33,5	35,0
w.v.								
15-24 jaar	32,6	50,7	45,2	44,6	38,1	46,5	40,3	33,3
25-34 jaar	40,8	73,5	64,8	40,9	59,3	67,4	40,7	36,9
35-44 jaar	43,1	65,5	69,9	25,6	61,2	68,2	33,6	37,1
45-54 jaar	39,8	59,0	64,1	13,9	60,0	62,3	15,8	36,5
55-64 jaar	17,4	31,0	2,7	2,7	35,2	31,1	2,6	18,4
Leeftijd								
15-24 jaar	36,1	49,7	43,4	44,0	38,7	45,1	42,8	35,7
25-34 jaar	48,5	74,1	64,8	50,7	61,3	68,0	52,0	42,4
35-44 jaar	50,2	69,2	69,7	43,7	63,5	68,6	47,5	43,5
45-54 jaar	45,8	64,3	64,8	28,2	61,3	63,5	30,1	42,7
55-64 jaar	23,6	39,8	48,7	14,7	41,3	37,1	8,1	26,3
Totaal	44,3	59,0	49,2	41,9	53,5	59,0	42,8	40,1
Totaal (abs.; x 1.000)	406,2	39,3	88,5	84,4	49,6	141,1	103,3	155,7

Bron: SSB

5.6 Samenvatting

- In de periode van 2002 tot en met 2004 was de daling van zowel het aantal personen met een baan als het aantal banen voor allochtonen groter dan voor autochtonen.
- Het werknemersaandeel van de autochtonen bedroeg eind september 2004 bijna 66%, van de westerse allochtonen ruim 56% en van de niet-westerse allochtonen 46%.
- Niet-westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan bij uitzendbureaus (10,7%), detailhandel (8,6%) en schoonmaakbedrijven (7,5%).
- Westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan in de detailhandel (7,4%), groothandel (6,6%) en de metaal- en elektrotechnische industrie (5,1%).
- Van de allochtone werknemers bij de schoonmaakbedrijven is 82% eerste generatie. Bij de uitzendbureaus is het aandeel allochtonen van de eerste generatie 63%.

6 Arbeidsmarkttransities van de immigratiecohorten 1999-2002

R.P.W. Jennissen (WODC)

De arbeidsmarktpositie van allochtonen is een belangrijke, zo niet de belangrijkste, indicator voor de economische integratie van deze bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving. De op de werkvloer gelegde (sociale) contacten tussen allochtonen en autochtonen (zie hoofdstuk 7) zullen *ook* aan de (sociaal-culturele) integratie van allochtonen bijdragen. Er is dus alle reden om na te gaan hoe naar Nederland geëmigreerden het door de jaren heen 'doen' op de arbeidsmarkt.

In dit hoofdstuk wordt de arbeidsmarktpositie van vier allochtone cohorten (1999-2002) eerste generatie immigranten²¹ tot het jaar 2004 gevolgd. Op deze manier kunnen we zien hoe het deze immigranten verging op de arbeidsmarkt. Alle allochtone nieuwkomers in de leeftijd van 25 tot en met 60 jaar²² die zich tussen september 1998 en september 2002 in Nederland vestigden²³, zijn gevolgd tot en met september 2004.

Per jaar is gekeken naar de arbeidsmarktpositie van de immigranten op de laatste vrijdag van september. We onderscheiden twee arbeidsmarktposities. De eerste categorie omvat personen die werkzaam zijn (ongeacht het aantal uren per week) als werknemer of als zelfstandig ondernemer. De tweede categorie bestaat uit personen die niet werkzaam zijn.

Eerst wordt in een beschrijvende analyse nagegaan welk deel van de nieuwkomers, dat zich in 2001 in Nederland vestigde, in de daarop volgende jaren werkzaam was.²⁴ Daarna zullen we in een multivariate analyse de determinanten van de kans op het hebben van betaald werk voor de niet-westerse immigratiecohorten 1999-2002 in kaart brengen.

6.1 Immigratiecohort 2001 in de tijd gevolgd

In de beschrijvende analyse van de arbeidsmarkttransities van het allochtone immigratiecohort 2001 (N=40.305) wordt onderscheid gemaakt naar een achttal (niet-westerse) herkomstlanden (figuur 6.1) en migratiemotief (figuur 6.2). Bovendien wordt in de figuren een uitsplitsing naar geslacht gemaakt.

---

²¹ Voor tweede generatie allochtonen en degenen van de eerste generatie die voor hun instroom op de arbeidsmarkt eerst nog onderwijs in Nederland volgen zijn de prestaties op school primair van belang voor hun toekomstige arbeidsmarktpositie. Dit geldt uiteraard niet voor eerste generatie allochtonen, die na geëmigreerd te zijn niet aan het onderwijs deelnemen.

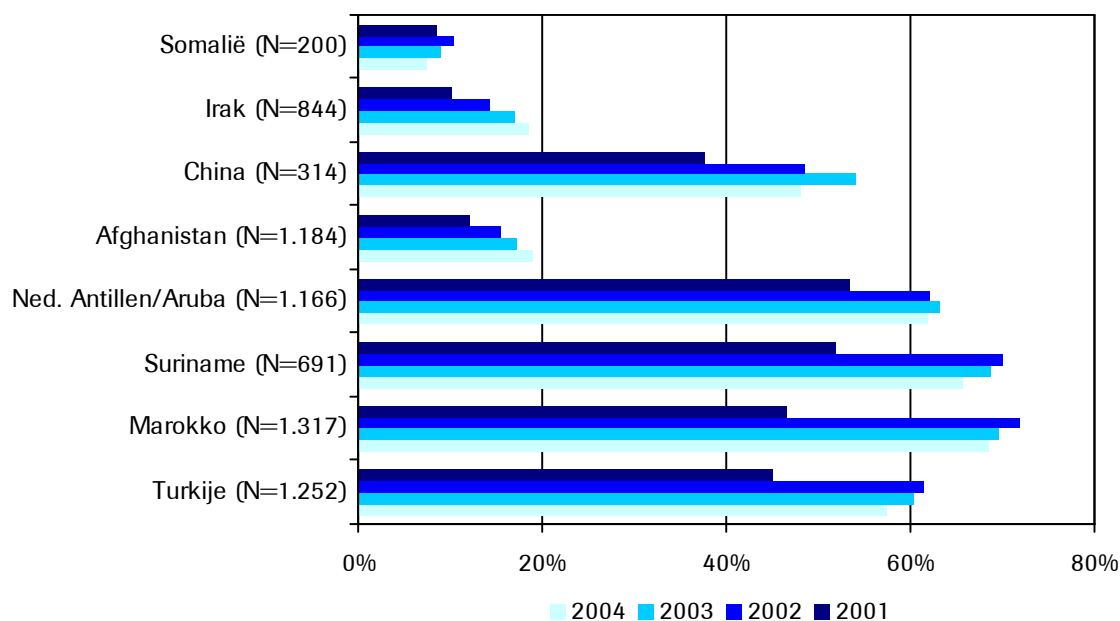
²² We hebben gekozen voor deze leeftijdscategorie om zo veel mogelijk arbeidsmarkttransities, die voor een groot deel door het ouder worden van het cohort (instroom van schoolverlaters en uitstroom van gepensioneerden) en niet door integratie op de arbeidsmarkt veroorzaakt worden, buiten de analyses te houden.

²³ De datum van instroom is de datum van formele vestiging, dus inschrijving in de GBA. De periode hieraan voorafgaand, die bijvoorbeeld door asielmigranten in een Asielzoekerscentrum (AZC) doorgebracht is, wordt niet meegerekend. Voor sommige personen kan de feitelijke verblijfsduur in Nederland dus aanmerkelijk langer zijn. Dit zal ook systematisch samenhangen met wijzigingen in het beleid ten aanzien van inschrijving in de GBA van asielzoekers. Voor personen met andere migratiemotieven zal de time lag tussen binnenkomst en inschrijving waarschijnlijk veel kleiner zijn.

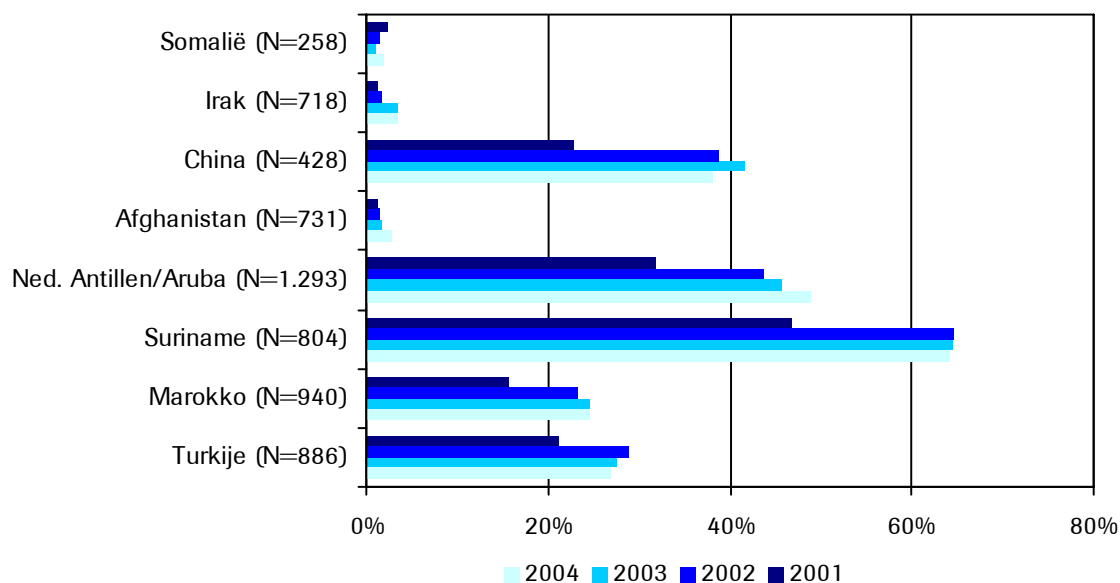
²⁴ Personen die in de tussentijd zijn geëmigreerd of zijn overleden worden niet meegenomen in deze beschrijvende analyses.

Figuur 6.1 Aandeel werkenden naar herkomstgroepering, immigratiecohort 2001

a Man

b Vrouw

Bron: SSB

Uit figuur 6.1 blijkt dat van de mannelijke migranten van 25 tot en met 60 jaar die Nederland in 2001 binnenkwamen Marokkanen een jaar later het grootste aandeel werkenden binnen hun gelederen hadden (72%) Zij werden op de voet gevolgd door Surinamers (70%), Antillianen (62%) en Turken (62%). Chinezen (48% werkenden) blijven hier enigszins bij achter. De drie in figuur 6.1 afgebeelde herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren hebben percentages werkenden die veel lager zijn. Dit heeft onder andere te maken met de rechtspositie en immigratiegeschiedenis van asielmigranten. De beperkte mogelijkheden om zich te oriënteren op de Nederlandse samenleving en de vaak lange periode van onzekerheid omtrent het al dan niet krijgen van een verblijfsvergunning, kunnen tijdens de asielprocedure bijdragen aan een zekere

inactiviteit (Vluchtelingenwerk Nederland, 2004 in De Gruijter en Ter Woerds, 2005). Asielzoekers kunnen zich daarentegen al een half jaar²⁵ na de start van hun asielprocedure inschrijven in de GBA (Nicolaas en Sprangers, 2002).²⁶ Alleen als ze zich hebben ingeschreven kunnen we ze volgen op de arbeidsmarkt.

Onder Surinaamse en in mindere mate Antilliaanse en Chinese immigranten zijn de verschillen in het aandeel werkenden tussen mannen en vrouwen niet bijzonder groot. De sekseverschillen in het aandeel werkenden onder de Turkse, Marokkaanse, Afghaanse, Irakese en Somalische immigranten zijn, rekening houdend met hun totale, dat wil zeggen niet naar sekse uitgesplitste, aandeel werkenden, daarentegen aanzienlijk.

Dit geldt vooral voor de drie laatst genoemde groepen. Zo is bijvoorbeeld het aandeel werkenden onder Afghaanse mannen in de eerste drie jaar ongeveer 10 keer zo groot als onder hun vrouwelijke herkomstgenoten. De weinig geëmancipeerde rol van de vrouw binnen deze bevolkingsgroepen draagt hier waarschijnlijk aan bij.

Als we de ontwikkeling van het aantal werkenden in de tijd bekijken, dan zien we dat voor alle groepen na het eerste jaar nadat ze in Nederland zijn gearriveerd een stijging optreedt van het aantal werkenden. Deze stijging varieert van 25 procentpunten voor Marokkanen tot slechts twee procentpunten voor Somaliërs. Echter na het tweede jaar zien we bij de grote vier 'klassieke' herkomstgroeperingen met uitzondering van de Antillianen weer een daling. Dit kan deels te maken hebben met de toestand van de economie. Na een periode van economische groei stagneerde de economie na 2001. Om dit na te gaan, hebben we ter vergelijking ook de arbeidsmarkttransities van immigratiecohort 1999 onder de loep genomen. Voor dit immigratiecohort nam ook in het derde jaar voor deze herkomstgroeperingen het aantal werkenden toe. Dit zou erop kunnen wijzen dat immigratiecohort 2001 meer door de economische terugval belemmerd is in haar sociaal-economische integratie dan cohort 1999. Het effect van de economische terugval wordt in deze vergelijking mogelijk onderschat door selectieve emigratie van personen die er niet in slaagden een betaalde arbeidsbetrekking te verwerven.

Indien we de herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren uit cohort 1999 vergelijken met hun voormalige landgenoten die twee jaar later in Nederland arriveerden, dan blijkt dat het aandeel werkenden in cohort 1999 aanzienlijk groter is. Het lijkt er dan ook op dat vooral niet-westerse immigranten uit landen, die slechts vrij recent een migratiegeschiedenis met Nederland delen en daardoor vaak niet de beschikking hebben over een (transnationaal) netwerk, dat te hulp kan schieten bij het zoeken van werk, onevenredig hard door de economische neergang na 2001 getroffen zijn.

Zoals te verwachten valt, hebben *arbeidsmigranten* direct na binnenkomst een relatief hoge arbeidsparticipatie²⁷ (zie figuur 6.2). Het aandeel werkenden is voor mannen 80% en voor vrouwen 73%. Ter vergelijking: het aandeel werkenden voor de totale Nederlandse bevolking in de leeftijdsgroep van 25 tot en met 55 jaar is

---

²⁵ Voor 1 juni 2000 was dit nog één jaar.

²⁶ In de praktijk blijkt echter dat lang niet alle asielzoekers dat ook daadwerkelijk doen.

²⁷ Toch valt dit percentage tegen gelet op het specifieke migratiemotief. Een belangrijke oorzaak van dit tegenvallende percentage zou kunnen zijn dat gezinsleden die meemigreren met een arbeidsmigrant ook in sommige gevallen als arbeidsmigrant worden geregistreerd.

voor mannen en vrouwen respectievelijk 79% en 62%. *Gezinsvormers* participeren vanaf hun tweede jaar in Nederland eveneens in redelijke mate op de arbeidsmarkt. De *asielmigranten* blijven daar echter ver bij achter.

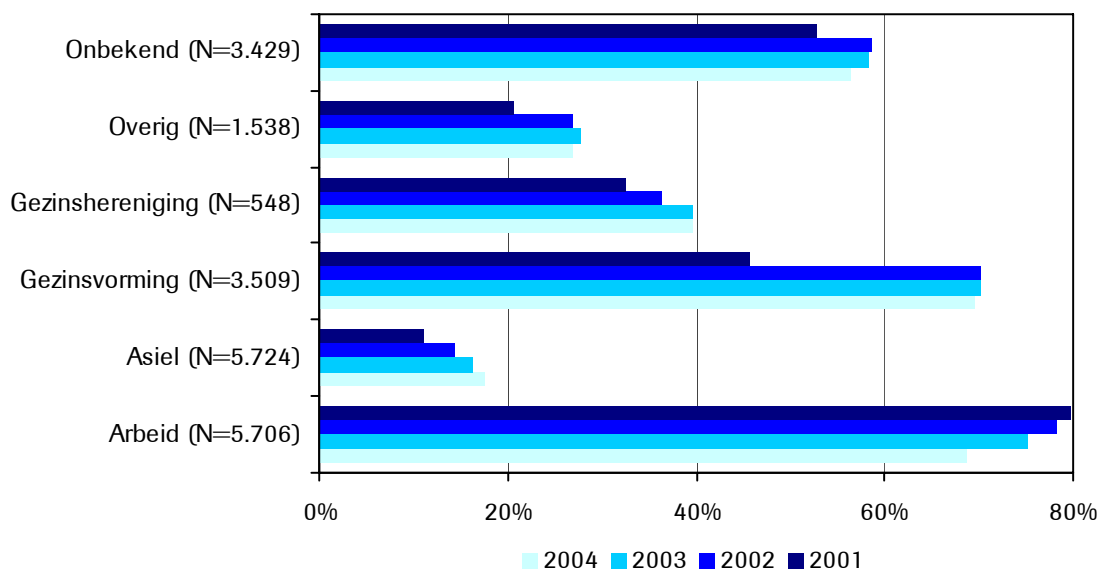
Onder de gezinsmigranten vindt een sterke toename plaats van het aandeel werkenden in het tweede verblijfsjaar; daarna stabiliseert het aandeel werkenden zich. Het aandeel mannelijke gezinsvormers met een baan is vanaf het tweede jaar na hun aankomst in Nederland nog maar een paar procenten lager dan van mannelijke arbeidsmigranten. Vanaf het vierde jaar is het aantal werkenden onder mannelijke arbeidsmigranten en gezinsvormers nagenoeg gelijk. Bij vrouwelijke gezinsvormers ligt dit anders. Zij zijn minder vaak werkzaam dan vrouwelijke arbeidsmigranten.

De positie van gezinsherenigers is gezien hun lagere aandeel werkenden relatief ongunstiger dan die van gezinsvormers. Dit is wellicht voor een deel te verklaren door het gegeven dat gezinsherenigers vaak migranten zijn die een eerdere arbeidsmigrant volgen. Indien er binnen gezinnen een strikte arbeid/zorgverdeling is afgesproken, is in het geval van de gezinshereniger meestal al uitgemaakt wie van de partners de kostwinner zal zijn. Het lijkt voor de hand te liggen dat dit vaak degene zal zijn die al in Nederland is gevestigd. In het geval van gezinsvormers valt dit vaak nog te bezien. Daar komt nog bij dat bij gezinshereniging in tegenstelling tot bij gezinsvorming vaak kinderen betrokken zijn. We mogen aannemen dat beide partners relatief vaker werkzaam zijn in een gezin zonder (minderjarige) kinderen dan in een gezin waarin ook een zorgtaak voor kinderen moet worden uitgevoerd.

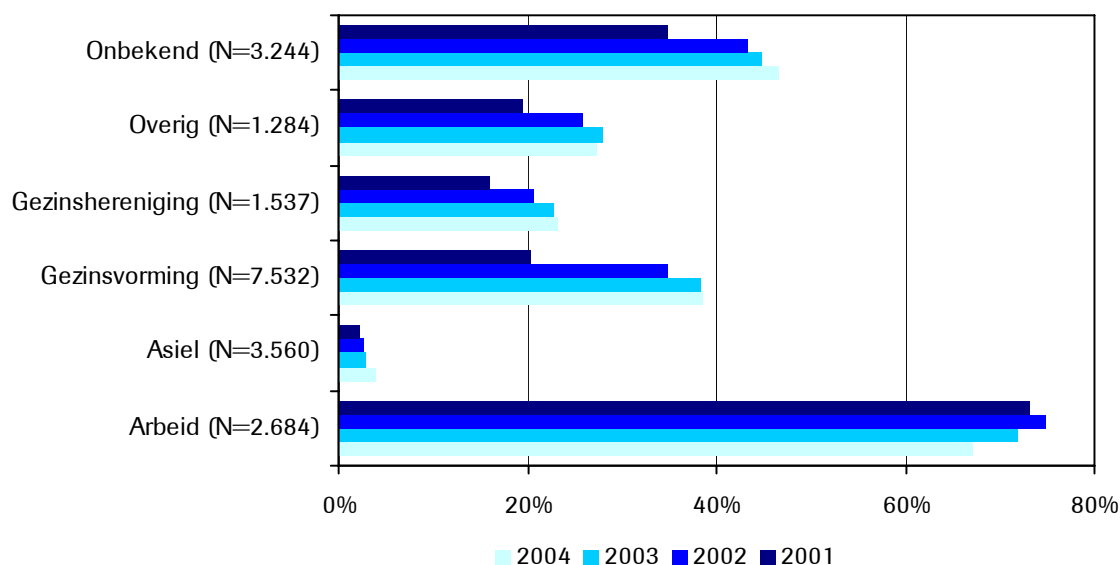
Het percentage werkenden onder personen met een onbekend migratiemotief is redelijk groot. Deze groep bestaat voor een groot deel uit Antillianen. Dit is dan ook de reden waarom het aandeel werkenden bij migratiemotief 'onbekend' in figuur 6.2 min of meer correspondeert met het aandeel werkenden bij herkomstgroepering 'Antillianen' in figuur 6.1.

Figuur 6.2 Aandeel werkenden naar migratiemotief, immigratiecohort 2001^a

a Man

b Vrouw

^a Exclusief 10 personen.
Bron: SSB

6.2 Determinanten van het verwerven van betaalde arbeid

In deze paragraaf zullen we in een multivariate analyse de determinanten van de kans op hebben van betaald werk voor de niet-westerse immigratiecohorten 1999-2002 in kaart brengen.

In tabel 6.1 zijn de resultaten van een dynamische logistische regressieanalyse²⁸ te zien ter verklaring van de kans op werk voor niet-westerse immigratiecohorten.²⁹ In tegenstelling tot de voorafgaande beschrijvende analyses worden immigranten die weer emigreerden (of op een andere manier wegvielen uit het panel, bijvoorbeeld door sterfte of verdwijning in de illegaliteit) nu wel in de berekeningen opgenomen.

Net zoals in de beschrijvende analyses maken we ook bij deze multivariate analyses een uitsplitsing naar geslacht. Voor zowel mannen als vrouwen worden twee modellen geschat: in model A worden alleen naast herkomst het hebben van werk op het voorafgaande peilmoment ($werk_{t-1}$) en verblijfsduur als onafhankelijke variabelen opgenomen en in model B wordt ook voor een aantal sociaal-demografische variabelen gecontroleerd.

De hoge odds ratio's voor $werk_{t-1}$ tonen aan dat voor de meeste immigranten, net zoals voor de meeste andere personen, geldt dat weinig mobiliteit tussen een werkende en een inactieve status op de arbeidsmarkt te zien is. Wie werk heeft in jaar t heeft waarschijnlijk ook werk in jaar $t+1$, en wie geen werk heeft, zal ook vaak geen werk hebben in het volgende jaar. Dit geldt voor vrouwelijke immigranten overigens nog sterker dan voor hun mannelijke tegenhangers.

Volgens de resultaten van model A hebben Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse mannen relatief vaak een baan. De herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren blijven hier ver bij achter, terwijl Turken en Chinezen een middenpositie innemen. Dit beeld blijft overeind als we corrigeren voor een aantal

²⁸ Zie ook box 6.1.

²⁹ Anders dan in de beschrijvende analyse van immigratiecohort 2001 naar motief (zie figuur 2), worden westerse allochtonen nu niet in de berekeningen meegenomen.

sociaal-demografische achtergrondvariabelen³⁰, zij het dat Afghanen opschuiven naar de middenmoot, Marokkanen hier enigszins naar terugzakken en de overall verschillen afnemen. Wederom zien we het verwachte beeld dat arbeidsmigranten relatief vaker een baan hebben dan de migranten met de overige migratiemotieven. De volgorde van de effecten van de migratiemotieven is analoog aan de volgorde van het aandeel werkenden per migratiemotief in de beschrijvende analyses. Dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Bij vrouwen vallen de zeer lage odds ratio's, zowel in model A als in model B, voor Afghanen, Irakezen en Somaliërs erg op. Vrouwen uit deze groepen zijn beduidend minder vaak werkzaam dan mannen uit deze groepen.

De modellen B tonen aan dat migranten, die een paar jaar voordat de hoogconjunctuur ten einde liep naar Nederland kwamen, relatief vaker werk gevonden hadden dan de personen uit de immigratiecohorten 2001 en 2002. Toch moeten we hier een slag om de arm houden aangezien selectieve emigratie en zelfs selectieve immigratie³¹ hier een interveniërende rol kunnen spelen.

Verder laten de modellen B zien dat de economische integratie van recente nieuwkomers samenhangt met hun sociaal-culturele integratie. Deze regressiemodellen leveren namelijk een significant positief effect van een gemengd huwelijk en een significant negatief effect van het aantal niet-westerse allochtonen in de woonbuurt op het hebben van werk op.

---

³⁰ Helaas hebben we niet de beschikking over het opleidingsniveau van de migranten. Dit is zeer waarschijnlijk een belangrijke determinant van hun kans op betaalde arbeid.

³¹ Zo zou het bijvoorbeeld kunnen zijn dat ten tijde van de hoogconjunctuur gemiddeld hoger -of juist lager- opgeleide mensen naar Nederland kwamen.

Tabel 6.1 Resultaten van dynamische logistische regressieanalyse ter verklaring van de kans op werk, niet-westerse immigratiecohorten 1999-2002, 1999-2004 (odds ratio's voor de categorische variabelen)^a

	Man		Vrouw	
	Model A	Model B	Model A	Model B
Constante	-0,90	1,38	-1,05	1,66
Werk_{t-1}				
Nee (=referentiegroep)	1	1	1	1
Ja	12,80	10,87	24,87	21,09
Herkomstgroepering				
Turkije	0,89	0,68	0,33	0,35
Marokko	1,14	0,85	0,27	0,27
Suriname (=referentiegroep)	1	1	1	1
Nederlandse Antillen/Aruba	ns	1,10	0,59	0,66
Afghanistan	0,28	0,61	0,06	0,16
China	0,61	0,63	0,45	0,43
Irak	0,21	0,43	0,06	0,12
Somalië	0,19	0,34	0,05	0,10
Overig niet-westerse landen	0,52	0,58	0,36	0,34
Verblijfsduur (in dagen) x 10⁻²	0,52	0,39	0,42	0,43
Verblijfsduur² (in dagen) x 10⁻⁴	-0,22	-0,14	-0,20	-0,20
Verblijfsduur³ (in dagen) x 10⁻⁹	0,29	0,19	0,30	0,33
Leeftijd bij immigratie		-0,03		-0,03
Migratiemotief				
Arbeid (=referentiegroep)		1		1
Gezinsvorming		0,59		0,32
Gezinshereniging		0,33		0,25
Asiel		0,18		0,10
Overige motieven		0,17		0,14
Immigratiecohort				
1999 (=referentiegroep)		1		1
2000		ns		1,07
2001		0,89		ns
2002		0,89		0,90
Relatie				
Mono-etnisch (=referentiegroep)		1		1
Gemengd met autochtoon		1,31		1,56
Gemengd met allochtoon		1,08		1,28
Alleenstaand		0,70		0,92
Kinderen (<18 jr.) in huishouden				
Nee (=referentiegroep)		1		1
Ja, de jongste 0-6 jaar		0,82		0,46
Ja, de jongste 7-18 jaar		ns		ns
% niet-westerse allochtonen in woonbuurt				
		-0,01		-0,02
Pseudo R ²	0,26	0,31	0,34	0,38
N x T	223.550	223.425	201.772	201.700

^a Normaal lettertype: significant p<0,001; cursief lettertype: significant 0,001<p< 0,05; ns: niet significant.

Bron: SSB

Box 6.1 Dynamische logistische regressieanalyse ter verklaring van de kans op werk

In dynamische panelmodellen met discrete variabelen doet zich vaak het *initial conditions* probleem voor (Honoré en Tamer, 2005). Dit houdt in dat de ontwikkeling van de afhankelijke variabele wordt beïnvloed door de waarde van de afhankelijke variabele in de periode voordat deze variabele gemeten wordt. In dit geval hebben we dit probleem opgelost door ervan uit te gaan dat in deze periode niemand werk (in Nederland) had. Dit hoeft niet per se waar te zijn, aangezien iemand eerst werk in Nederland kan hebben en pas later naar Nederland kan migreren, maar deze aanname zal voor het overgrote deel van de immigranten correct zijn.

In de analyses kunnen we gebruik maken van een gedetailleerde trendvariabele (verblijfsduur in dagen). Als we deze variabele opnemen in het model is de kans op temporele autocorrelatie, die sowieso sterk afgenomen is doordat de *lagged* afhankelijke variabele aan de rechterkant van de regressievergelijking staat, erg klein. Daarom is besloten een logistisch model te schatten zonder *random of fixed effects* en een autoregressieterm.

6.3 Samenvatting

- Marokkanen hadden van de mannelijke, niet-westerse migranten van 25 tot en met 60 jaar die Nederland in 2001 binnenkwamen het grootste aandeel werkenden in hun gelederen. Zij werden op de voet gevolgd door Surinamers, Antillianen en Turken. Chinezen blijven hier enigszins bij achter. Afghanen, Irakezen en Somaliërs (de herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren) hebben percentages werkenden die veel lager zijn.
- Onder Surinaamse en in mindere mate Antilliaanse en Chinese immigranten zijn de verschillen in het aandeel werkenden tussen mannen en vrouwen niet bijzonder groot. De sekseverschillen in het aandeel werkenden onder de Turkse, Marokkaanse, Afghaanse, Irakese en Somalische immigranten zijn, rekening houdend met hun totale aandeel werkenden, daarentegen wel behoorlijk groot. Dit geldt vooral voor de drie laatst genoemde groepen.
- Arbeidsmigranten hebben direct na binnenkomst een relatief hoge arbeidsparticipatie. Gezinsvormers participeren vanaf hun tweede jaar in Nederland eveneens in redelijk grote mate op de arbeidsmarkt. De gezinsherenigers en zeker de asielmigranten blijven daar echter ver bij achter.
- Migranten, die een paar jaar voordat de hoogconjunctuur ten einde liep naar Nederland kwamen, waren relatief vaker werkzaam dan migranten die in 2001 of 2002 Nederland binnenkwamen.
- De economische integratie (het hebben van betaald werk) van recente nieuwkomers lijkt samen te hangen met hun sociaal-culturele integratie (het al dan niet een partner van dezelfde herkomst hebben en het percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt).

7 Contacten tussen allochtonen en autochtonen

E. Uiters (WODC)

Een belangrijke indicator voor de mate waarin allochtonen succesvol integreren in een samenleving is de aard en omvang van contacten tussen allochtonen en autochtonen (Dagevos, 2001). In dit hoofdstuk gaat het om (de kans op) feitelijke contacten tussen allochtonen en autochtonen. Het belang van sociale contacten ligt onder andere in de functionele rol ervan voor integratie. Door middel van sociale contacten beschikken mensen over formele en informele netwerken. Mogelijkheden om kennis en vaardigheden te ontwikkelen die relevant zijn voor participatiekansen, hangen in belangrijke mate samen met de samenstelling van deze netwerken (Dagevos, 2001).

De indicatoren van sociale contacten die in deze Integratiekaart 2006 aan de orde komen zijn *huwelijkspatronen* en de *etnische samenstelling van buurten, leeromgeving (schoolsoort/leerjaar) en bedrijven*. Veranderingen in huwelijkspatronen reflecteren het verloop van keuzes die mensen maken ten aanzien van hun huwelijkspartner. Veranderingen in de etnische samenstelling van buurten, schoolomgeving en bedrijven geven een indicatie van het verloop van kansen die mensen hebben om, in die sociale contexten, contacten met anderen op te doen. Waar in de Integratiekaart 2005 alleen informatie beschikbaar was over huwelijkspatronen, geeft deze versie van de Integratiekaart ook informatie over de ontmoetingskansen in scholen en bedrijven.

7.1 Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen

In deze paragraaf gaan wij in op de ontwikkeling in huwelijkspatronen van de eerste en tweede generatie allochtonen. In 1999 trouwde 15% van de niet-westerse allochtone mannen een autochtone bruid. Onder de vrouwen trouwde 21% met een autochtone man. Deze cijfers zijn vrijwel gelijk aan de percentages die 3 jaar later, in 2002, gevonden worden (tabel 7.1).

Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) trouwen vooral de Turken en Marokkanen nauwelijks met een autochtone partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie. Tussen 1999 en 2002 blijft het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner in de vier grote herkomstgroepen redelijk constant. Alleen bij de tweede generatie Surinaamse mannen is een afname te constateren van 55% naar 40%. Antilliaanse vrouwen van de tweede generatie trouwden in 2002 vaker met een autochtone partner dan de mannen, respectievelijk 82% tegenover 69%. Onder Marokkanen van de tweede generatie is het omgekeerde het geval. Van de vrouwen trouwt rond de 7% met een autochtone partner, terwijl dit percentage onder de mannen twee keer zo hoog is (ongeveer 14%).

Bij de overige niet-westerse allochtone herkomstgroepen kiezen vooral vrouwen met herkomstland China, Hongkong, de Filipijnen, India en Vietnam vaker dan mannen een autochtone partner. Alleen bij de Egyptenaren en Irakezen is een duidelijk omgekeerd patroon waarneembaar. In de jaren 1999 tot 2002 trouwden van deze herkomstgroepen relatief meer mannen dan vrouwen met een autochtone partner. De verschuivingen in het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner zijn echter nogal verschillend voor de overige niet-westerse groepen. Bij de Vietnamese, Pakistaanse, Hongkong-Chinese en Indiase vrouwen is in de periode 1999-2002 een toename te zien van de huwelijken met een autochtone partner, bij de Ethiopische vrouwen echter een duidelijke afname. Opvallend is dat bijna 80% van de Filipijnse vrouwen met een autochtone partner trouwt. Bij de mannen trouwden vooral Pakistanen en Kaapverdiërs in 2002 relatief vaker met een autochtone partner in vergelijking met 1999. Onder Iraanse en Ethiopische mannen is echter een afnemend aandeel huwelijken met een autochtone partner te zien.

7.2 Huwelijken van allochtonen met partner uit land van herkomst

Naast het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner geeft het percentage allochtonen die een huwelijkspartner uit het land van herkomst laten komen een indruk van de (vermijding van) sociale contacten tussen allochtonen en autochtonen. In het verleden werd huwelijksmigratie van de eerste generatie opgevat als een 'logisch' vervolg op de (arbeids)migratie. Met betrekking tot de tweede generatie wordt huwelijksmigratie echter veeleer opgevat als teken van een stagnerende integratie (Hooghiemstra, 2003). Tabel 7.2 toont per herkomstgroep en generatie het percentage huwelijken waarbij in Nederland wonende allochtonen trouwen met een partner die vóór het huwelijk woonachtig was in het land van herkomst en daarna naar Nederland is gekomen.

Ruim de helft van de huwelijken van Turken en Marokkanen die tussen 1999 en 2002 gesloten zijn, is een dergelijk migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generatie is dit aandeel echter lager dan bij de eerste generatie. Vooral onder Marokkanen lijkt er met een daling van rond de 10% in 2002 ten opzichte van 2001 sprake van een neerwaartse trendbreuk. Antillianen trouwen relatief weinig met een partner die voor het huwelijk woonachtig was in het herkomstland. Bij de kleinere herkomstgroepen is het percentage allochtonen met een huwelijkspartner uit het land van herkomst soms hoog. Dit geldt vooral voor de mannen van de eerste generatie uit Afghanistan, China, Iran, Egypte, Ethiopië, India en Vietnam. Voor alle kleinere herkomstgroepen geldt dat vrouwen minder vaak een partner uit het land van herkomst laten komen dan mannen.

Tabel 7.1 Aandeel gesloten huwelijken van allochtonen met een autochtone bruid of bruidegom; geslacht, herkomstgroepering en generatie^a

	Man				Vrouw			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Allochtoon	36,1	33,4	30,4	32,8	43,0	41,2	40,0	42,2
Eerste generatie	21,6	19,9	18,0	19,9	33,9	33,5	32,9	35,7
Tweede generatie	68,6	65,4	60,8	60,5	65,2	61,0	57,7	57,7
Westers allochtoon	65,7	62,7	60,7	61,6	70,1	68,8	68,8	69,3
Eerste generatie	46,4	42,1	40,3	41,1	59,1	58,7	58,7	60,5
Tweede generatie	79,0	77,5	76,2	76,4	82,6	81,5	81,4	81
Niet-westers allochtoon	15,2	14,3	12,9	14,6	21,4	21,3	20,6	22,4
Eerste generatie	13,6	13,0	11,6	13,3	21,4	21,4	21,2	22,9
Tweede generatie	28,3	24,7	22,0	22,3	21,8	20,7	18,0	20,3
w.v.								
Turkije	7,4	6,3	6,5	7,9	3,6	3,8	4,2	5,5
Eerste generatie	8,2	6,7	6,8	8,9	3,4	3,6	4,6	6
Tweede generatie	4,3	5,0	5,3	4,9	4,4	4,2	3,4	4,7
Marokko	7,3	7,6	6,2	7,4	6,0	4,9	6,5	5,9
Eerste generatie	6,8	7,2	5,8	6,6	6,3	4,7	6,2	5,7
Tweede generatie	15,8	14,3	10,7	13,5	4,4	5,8	8,0	6,5
Suriname	20,9	19,9	21,0	21,7	29,3	30,9	30,9	32,3
Eerste generatie	15,0	15,8	14,8	16,5	26,3	28,2	28,7	29,2
Tweede generatie	55,1	42,9	47,3	39,7	45,2	44,0	39,5	41,7
Nederlandse Antillen/Aruba	39,4	40,2	43,0	43,2	42,1	46,7	47,0	49,9
Eerste generatie	30,5	30,0	33,1	33,4	30,9	35,6	34,7	36
Tweede generatie	72,5	78,6	75,0	68,9	80,7	77,6	79,8	82,4
Afghanistan	5,3	3,3	1,7	3,2	1,2	1,8	4,5	1,1
Eerste generatie	5,3	3,3	1,7	3,2	1,2	1,8	4,5	1,1
Tweede generatie								
China	3,7	4,2	2,8	2,9	20,7	24,7	21,5	27,2
Eerste generatie	0,5	1,9	1,5	1,3	19,4	23,0	19,9	25,3
Tweede generatie	26,9							
Egypte	27,5	26,2	24,9	22,3	3,2	5,2	6,8	3,5
Eerste generatie	26,6	25,3	23,7	21,7	2,0	2,9	4,2	2,2
Tweede generatie								
Ethiopië	10,5	15,2	9,4	4,9	23,1	27,7	15,9	5,9
Eerste generatie	10,5	13,8	9,4	4,9	23,1	27,7	15,9	5,9
Tweede generatie								
Filippijnen	28,6			33,3	74,5	77,6	77,9	78,2
Eerste generatie	23,1				74,8	77,8	78,5	78,7
Tweede generatie								
Ghana	27,3	21,9	21,7	24,5	28,3	30,1	20,6	29,1
Eerste generatie	27,3	21,9	21,7	24,5	28,3	30,1	20,6	26,4
Tweede generatie								
Hongkong	6,5	12,0	6,8	5,4	28,1	23,2	27,5	36,8
Eerste generatie	3,1	1,8	5,3	5,3	22,0	14,6	26,9	39,2
Tweede generatie							28,6	
India	14,7	15,7	15,2	15,5	19,6	21,8	23,9	25
Eerste generatie	8,9	11,4	12,1	8,5	15,7	16,9	21,2	22,1
Tweede generatie								
Irak	6,3	11,3	9,6	10,3	3,7	6,2	4,7	4,3
Eerste generatie	6,3	10,6	9,6	10,3	1,9	5,8	4,3	3,9
Tweede generatie								
Iran	28,0	14,1	11,7	18,3	16,4	18,9	14,7	14,9
Eerste generatie	27,2	13,7	11,7	17,0	15,1	16,0	12,4	13,6
Tweede generatie								
Kaapverdië	10,7	6,4	18,0	26,7	26,2	32,4	32,7	19,2
Eerste generatie	5,9	4,4	14,3	13,5	24,1	28,8	34,0	17,9
Tweede generatie								

Tabel 7.1 Vervolg

	Man				Vrouw			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Pakistan	7,0	8,3	8,9	16,7	7,5	5,5	7,3	18
Eerste generatie	7,1	8,5	8,9	15,3	5,4	6,3	8,7	11,1
Tweede generatie								
Somalië	4,1	5,5	3,4	4,3	7,0	3,4	7,1	4,8
Eerste generatie	4,1	5,5	3,4	4,3	7,0	3,4	7,1	4,8
Tweede generatie								
Vietnam	4,4	6,8	4,6	6,4	14,8	20,5	26,1	33,1
Eerste generatie	3,6	6,0	4,6	6,4	14,8	20,0	26,1	33,1
Tweede generatie								
Overige niet-westerse landen	35,0	34,3	30,0	33,1	54,4	53,4	52,5	53,9
Eerste generatie	32,8	32,5	28,3	30,7	53,8	52,6	52,0	53,4
Tweede generatie	74,3	65,3	62,1	62,1	68,2	69,6	63,8	63,3

^a Percentages van kleine groepen zijn niet veelzeggend. Daarom zijn percentages in groepen met 25 of minder gesloten huwelijken weggelaten.

Bron: Bevolkingsstatistieken

Tabel 7.2 Aandeel van in Nederland woonachtige allochtonen die de huwelijkspartner uit het land van herkomst laten komen; geslacht, herkomstgroepering en generatie^a

	Man				Vrouw			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Allochtoon	27,3	30,2	32,3	28,3	18,0	18,9	20,6	18,8
Eerste generatie	40,4	43,2	45,0	40,4	23,4	21,9	24,3	22,3
Tweede generatie	8,6	10,2	12,5	11,7	12,1	15,5	16,5	15
w.v.								
Westers allochtoon	5,3	7,2	7,9	7,2	1,5	2,1	2,0	1,9
Eerste generatie	14,0	19,0	19,8	18,2	3,4	4,2	4,0	3,9
Tweede generatie	1,4	1,5	1,9	1,7	0,4	0,9	0,9	0,7
Niet-westers allochtoon	47,2	49,1	50,1	45,2	35,8	35,2	37,3	34,4
Eerste generatie	49,2	51,0	52,8	48,1	33,6	31,2	34,6	32,5
Tweede generatie	36,5	39,5	39,2	35,4	41,2	44,2	42,6	37,9
w.v.								
Turkije	62,5	65,5	64,1	61,1	62,8	64,1	62,7	61,9
Eerste generatie	63,9	67,7	68,6	65,6	66,1	63,4	64,5	69
Tweede generatie	59,4	61,1	56,2	54,7	59,7	64,6	61,3	56,5
Marokko	66,7	65,1	65,5	55,9	63,7	59,7	58,0	52,7
Eerste generatie	68,1	66,5	67,5	59,1	65,9	61,2	62,1	56,7
Tweede generatie	51,1	51,6	52,1	40,5	57,5	56,3	49,5	45,6
Suriname	19,8	18,7	20,3	17,3	10,6	10,0	8,4	9,6
Eerste generatie	22,9	21,0	24,1	20,7	11,8	10,8	9,4	11,3
Tweede generatie	4,7	8,1	6,4	7,5	5,6	7,1	5,6	5,8
Nederlandse Antillen/Aruba	2,8	1,8	1,1	2,1	2,5	3,6	3,1	3,9
Eerste generatie	3,4	2,5	1,1	2,7	3,4	4,2	4,5	5,5
Tweede generatie	1,0	0,0	1,0	0,8	0,0	2,2	0,0	0,7
Afghanistan	61,5	63,0	71,6	63,8		21,9	23,1	29,4
Eerste generatie	61,5	63,0	71,6	63,8		21,9	23,1	29,4
Tweede generatie								
China	58,7	50,0	62,3	57,0	30,7	20,5	34,1	30,4
Eerste generatie	66,1	54,6	69,0	59,4	33,9	24,5	40,4	35,2
Tweede generatie	23,1							
Egypte	62,3	65,3	69,3	69,1				
Eerste generatie	64,7	66,7	71,5	69,9				
Tweede generatie								
Ethiopië	28,8	47,3	41,4	47,2	8,6	15,6		
Eerste generatie	28,8	48,1	41,4	47,2	8,6	15,6		
Tweede generatie								
Filippijnen					5,7	4,7	9,1	4,9
Eerste generatie					5,9	4,9	9,7	3,6
Tweede generatie								

Tabel 7.2 Vervolg

Ghana	48,5	50,0	59,6	39,3		43,3		27,6
Eerste generatie	48,5	50,0	59,6	39,3		43,3		29,6
Tweede generatie								
Hongkong	2,9	1,4	5,0	5,8	2,0	2,1	1,4	1,6
Eerste generatie	1,8	2,0	4,5	5,8	2,9	3,1	2,4	2,7
Tweede generatie								0,0
India	58,9	55,6	61,0	61,4		22,2		25,7
Eerste generatie	68,8	62,3	66,0	78,6				23,1
Tweede generatie								
Irak	53,1	55,8	50,6	43,7	29,1	20,9	32,1	18,9
Eerste generatie	53,1	56,3	50,6	43,7	30,8	21,2	33,3	19,2
Tweede generatie								
Iran	41,4	60,2	60,3	49,2	15,9	7,9	10,1	11,5
Eerste generatie	41,9	60,6	60,3	50,3	15,8	9,1	11,1	12
Tweede generatie								
Kaapverdië	33,3	23,7	16,2	22,2	25,6	13,2	26,2	16,7
Eerste generatie	38,2	25,0	20,7	28,6	27,8	15,9	27,0	17,2
Tweede generatie								
Pakistan	60,0	66,7	47,9	40,8	72,7	57,1		
Eerste generatie	58,8	65,7	47,9	40,5	80,0			
Tweede generatie								
Somalië	50,0	43,2	53,9	42,0	25,0	11,1	17,9	11,1
Eerste generatie	50,0	43,2	53,9	42,0	25,0	11,1	17,9	11,1
Tweede generatie								
Vietnam	64,4	62,4	52,5	56,8	10,3	9,6	8,7	7,4
Eerste generatie	65,0	63,0	52,5	56,8	10,3	9,8	8,7	7,4
Tweede generatie								
Overige niet-westerse landen	34,5	38,4	37,9	37,3	6,9	5,5	8,4	5
Eerste generatie	37,3	41,6	40,8	41,1	6,9	5,8	8,9	4,7
Tweede generatie	5,7	4,2	7,6	7,8	6,8	3,3	5,3	6,4

^a Percentages van kleine groepen zijn niet veelzeggend. Daarom zijn percentages in groepen met 25 of minder gesloten huwelijken weggelaten.

Bron: Bevolkingsstatistieken

7.3 Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt

Naast huwelijkspatronen geeft ook de *etnische samenstelling van buurten* een indicatie van de kans op sociale contacten tussen de allochtone bevolking en de autochtone bevolking. Deze indicator sluit aan bij een actuele discussie over de voor- en nadelen van de ruimtelijke concentratie van allochtonen. Etnisch gesegregeerde buurten worden door velen gezien als een indicatie voor falende integratie. Deze buurten zouden een belangrijke hindernis vormen voor het tot stand komen van meer en betere contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen (Gijsberts en Dagevos, 2005). Een zienswijze die tegen deze stellingname ingaat benadrukt dat, mede als gevolg van de huidige transport- en communicatiemiddelen, het er wat betreft werk, normatieve opvattingen en sociale contacten weinig meer toe doet waar men woont (Bolt, 2004; Ostendorf en Musterd, 2005). Resultaten uit onderzoek ondersteunen deze laatste benadering vooral met betrekking tot de sociaal-economische positie. De betekenis van de samenstelling van de buurt lijkt hiervoor tamelijk gering (Veldboer en Duyvendak, 2004). Etnische concentratie binnen buurten lijkt derhalve met name nadelige gevolgen te kunnen hebben voor de *sociaal-culturele integratie* van allochtonen (Tesser, 1995; Van der Laan Bouma- Dorf, 2005).

Tabel 7.3 toont de percentages van diverse herkomstgroepen naar het aandeel van de niet-westerse allochtonen dat woonachtig is in hun buurt. Het aandeel buurten

met meer dan 50% niet-westerse allochtonen is gedurende de periode 1999-2004 toegenomen voor alle allochtone herkomstgroepen. Dit zou kunnen duiden op een afname van de kans op contacten tussen allochtonen en autochtonen in buurten. Daarentegen zijn echter ook veel herkomstgroepen *juist niet* geconcentreerd in buurten met meer dan 50% niet-westers allochtone bewoners. Van enkele kleinere herkomstgroepen zoals personen uit de herkomstlanden Afghanistan, China en de Filippijnen woont meer dan één op de vijf personen in een buurt met een *vooral autochtone* bevolking, terwijl Turken, Marokkanen en Surinamers daar verhoudingsgewijs sterk ondervertegenwoordigd zijn.

Dit betekent dat Turken, Marokkanen en Surinamers meer gesegregeerd wonen dan veel kleinere herkomstgroepen. In het algemeen lijkt de kans op het ontstaan van sociale buurtcontacten met de autochtone bevolking bij kleinere groepen zoals Afghanen en Filippijnen dus *groter* dan bij de klassieke herkomstgroepen. Ook Kaapverdiërs, Ghanezen en Pakistanen wonen relatief vaak in buurten waar meer dan 50% niet-westerse allochtonen woonachtig zijn.

Tabel 7.3 Percentage van de bevolking naar herkomstgroepering en naar het percentage niet-westerse allochtonen woonachtig in de buurt waar men woont, 1999 en 2004^a

	0-5%		5-15%		15-50%		50-100%	
	1999	2004	1999	2004	1999	2004	1999	2004
Autochtoon	57	52	30	32	12	14	1	1
Westers allochtoon	42	36	38	38	18	22	2	3
Niet-westers allochtoon	12	10	29	26	43	45	16	20
w.v.								
Turkije	6	5	27	24	50	48	18	24
Marokko	6	5	25	22	50	49	18	25
Suriname	9	7	27	23	44	46	20	24
Nederlandse Antillen/Aruba	15	12	34	28	39	45	12	15
Afghanistan	33	21	31	27	31	41	5	10
China	26	21	34	31	33	37	8	11
Egypte	17	13	33	30	41	42	9	15
Ethiopië	13	11	30	26	46	47	11	16
Filippijnen	28	24	38	34	29	34	4	7
Ghana	4	3	12	11	39	35	44	50
Hongkong	17	14	38	35	36	41	9	11
India	15	14	29	28	37	38	19	20
Irak	21	15	34	30	41	46	5	9
Iran	20	15	41	35	35	43	4	7
Kaapverdië	3	2	11	9	45	40	41	48
Pakistan	5	4	17	15	44	40	34	41
Somalië	16	11	30	24	45	51	9	15
Vietnam	18	14	53	45	28	38	1	3
Overige niet-westerse landen	26	19	37	34	31	36	7	10
Totaal	52	46	31	32	15	18	2	3

^a Exclusief personen die in buurten met minder dan 50 inwoners wonen.

Bron: SSB

7.4 Aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen

In aanvulling op de informatie over de etnische samenstelling van buurten zijn voor deze Integratiekaart voor het eerst ook gegevens beschikbaar over het *aandeel niet-westerse allochtone medeleerlingen binnen het voortgezet onderwijs*. Met betrekking tot de etnische samenstelling van scholen laat onderzoek zien dat als allochtone en autochtone leerlingen meer met elkaar in contact komen vooroordelen afnemen (Masson, 1992). Een nuancering die hierbij gemaakt moet worden is dat een toename van allochtone leerlingen wellicht leidt tot betere informele contacten tussen allochtone en autochtone leerlingen, maar dat er tegelijkertijd ook een concentratie-effect kan gaan optreden. Met een concentratie-effect wordt gerefereerd aan de potentiële negatieve invloed van een relatief groot aandeel van etnische minderheden op scholen voor de prestaties van leerlingen.

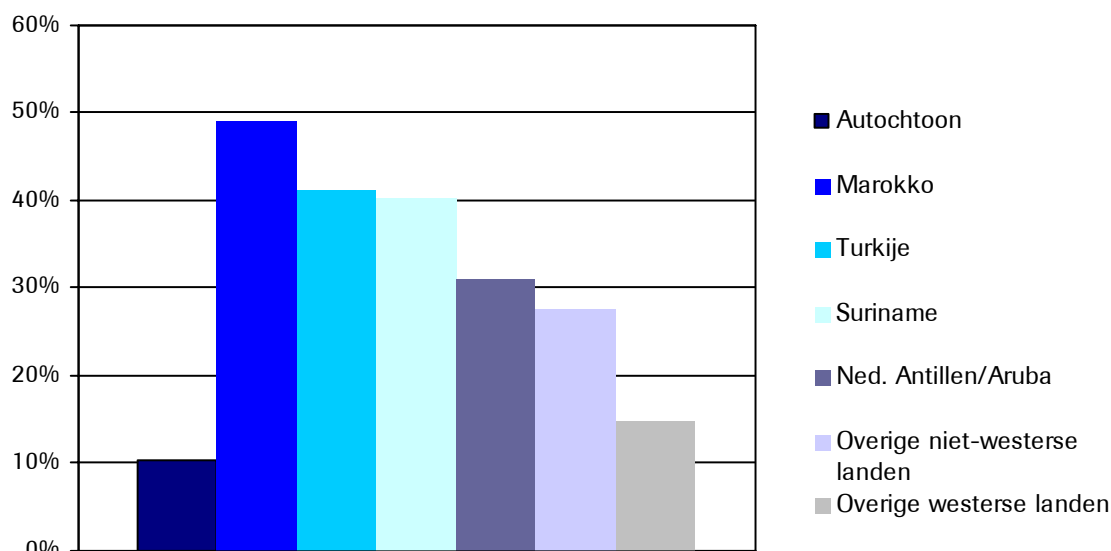
In deze Integratiekaart besteden we aandacht aan het *aandeel niet-westerse allochtone medeleerlingen* in het voortgezet onderwijs (figuur 7.1). Omdat klassen binnen het voortgezet onderwijs niet geregistreerd zijn, is een benadering gemaakt van het percentage niet-westers allochtone medeleerlingen in de directe leeromgeving van leerlingen. Hierbij is binnen dezelfde schoolvestiging, hetzelfde schooljaar en schoolsoort per leerling het aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen bepaald³². Dit benadert het beste de etnische samenstelling van klassen. Figuur 7.1 geeft een overzicht van het gemiddelde percentage niet-westers allochtone medeleerlingen per herkomstgroep in de directe leeromgeving. Leerlingen op het voortgezet onderwijs hebben gemiddeld 14% niet-westers allochtone medeleerlingen. Door verschillen in deelname aan schoolsoorten en segregatie loopt dit percentage echter nogal uiteen voor de diverse herkomstgroepen. Autochtone leerlingen hebben gemiddeld 10% niet-westerse medeleerlingen in de directe omgeving. Onder niet-westerse allochtone leerlingen ligt dit percentage hoger, vooral onder Turken, Surinamers en Marokkanen waar dit percentage 40 of hoger is. Met bijna de helft medeleerlingen met een niet-westers allochtone herkomst scoren Marokkaanse leerlingen in dit opzicht het hoogst.

Het percentage niet-westerse medeleerlingen hangt sterk samen met woonplaats (figuur 7.2) en met schooltype (figuur 7.3). In de vier grote steden is het percentage medeleerlingen met een niet-westers allochtone achtergrond het hoogst. Dit percentage varieert echter van 33% onder autochtone leerlingen tot 70% onder niet-westers allochtone leerlingen. Van de vier grote steden is het percentage niet-westers allochtone medeleerlingen het laagst in Utrecht (37%) en het hoogst in Amsterdam (56%). Naast de relatie tussen etnische samenstelling van klassen en woonplaats is ook gekeken naar de verschillen per schooltype, uitgesplitst naar vmbo basis- en kaderberoepsgericht, vmbo gemengd en theoretisch en havo/vwo (figuur 7.3).

---

³² Dit percentage is berekend inclusief de leerling zelf.

Figuur 7.1 Percentage niet-westers allochtone medeleerlingen in de directe leeromgeving in het voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering 2004^a

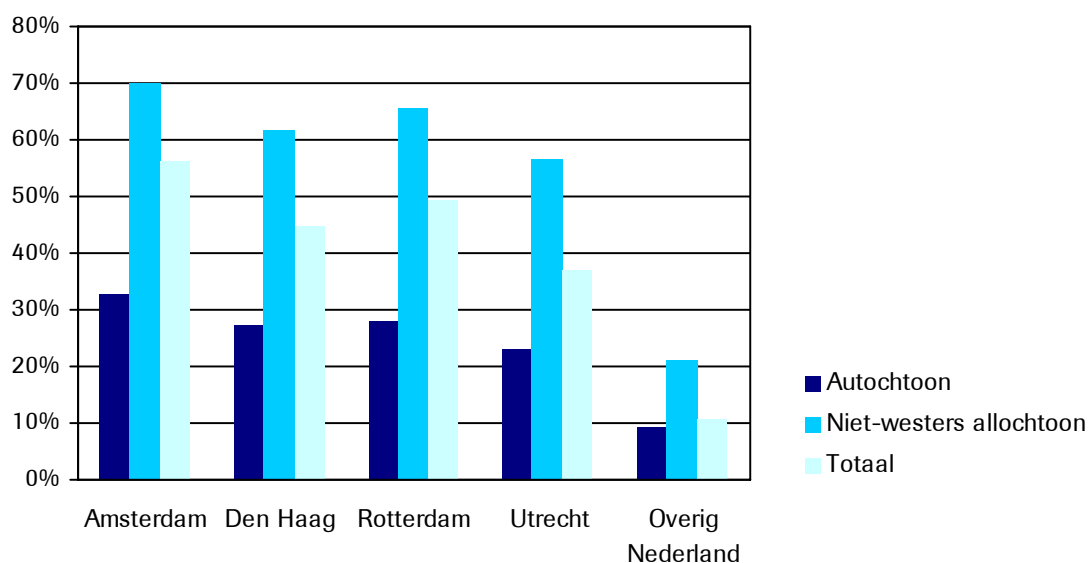

^a Exclusief praktijkonderwijs en vmbo-afdelingen van Agrarische opleidingscentra.

Bron: IB-groep, SSB

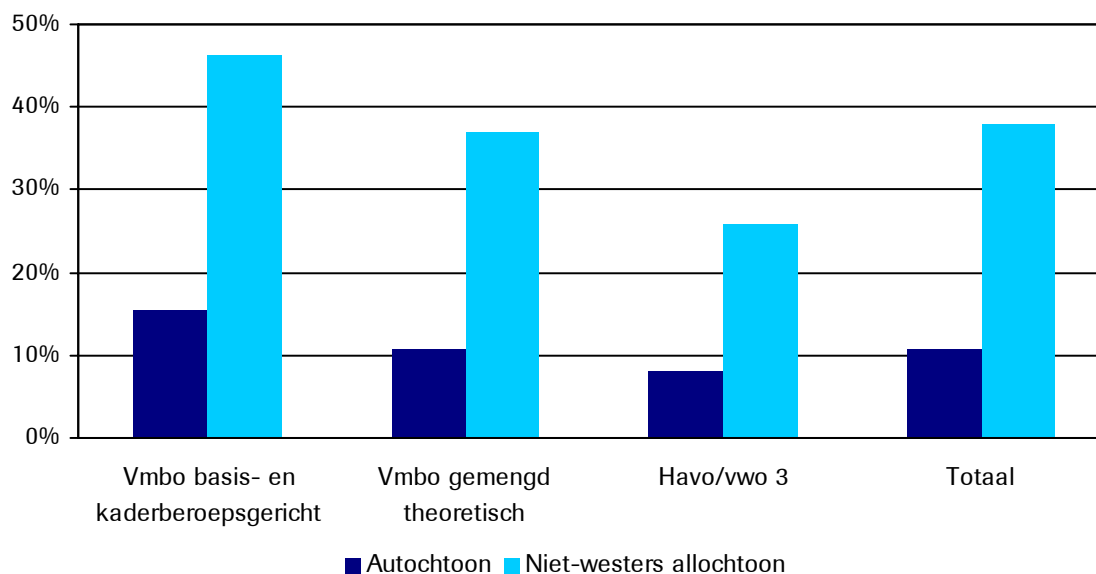
In het algemeen is het percentage niet-westerse allochtone medeleerlingen het hoogst bij niet-westerse leerlingen (38%). Onder autochtone leerlingen is dit percentage bijna 3 keer zo laag (11%). Ongeacht herkomst hebben leerlingen binnen het vmbo basis- en kaderberoepsgericht onderwijs het hoogste percentage niet-westerse medeleerlingen. Binnen havo en vwo onderwijs is dit percentage voor beide groepen het kleinst, al ligt het percentage voor niet-westerse leerlingen aanzienlijk beduidend hoger dan voor autochtone leerlingen.

Figuur 7.2 Percentage niet-westerse allochtone medeleerlingen in de directe leeromgeving in het voortgezet onderwijs naar woonplaats en herkomstgroepering, 2004

Bron: IB-groep, SSB

Figuur 7.3 Percentage niet-westerse allochtone medeleerlingen per schoolsoort in leerjaar 3 naar schooltype en herkomstgroepering, 2004

Bron: IB-groep, SSB

7.5 Aandeel niet-westers allochtone collega's

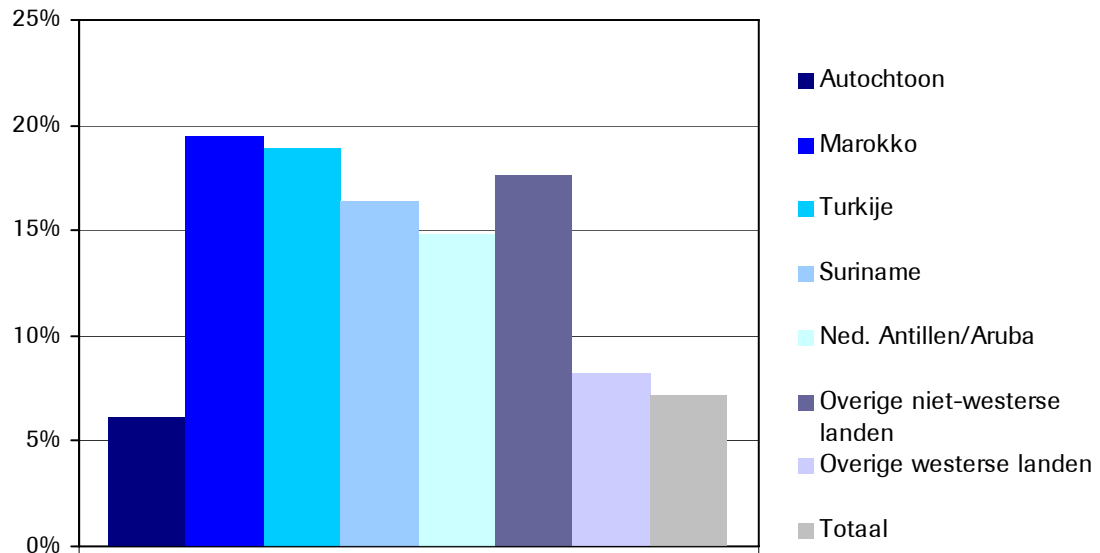
Vanuit het gezichtspunt van sociale netwerken is het belangrijk om met verschillende (groepen) mensen contacten te hebben. Sociologisch netwerkonderzoek laat zien dat diversiteit in bindingen en contacten positief bijdraagt aan het functioneren van mensen en organisaties in vergelijking met het hebben van vooral eenzijdige contacten (Flap, Bulder en Völker, 1998). Naast de kans op contacten tussen medeleerlingen, besteden we in deze Integratiekaart daarom ook aandacht aan de etnische samenstelling van bedrijven. Om daar zicht op te krijgen is voor bedrijven allereerst het gemiddelde percentage niet-westerse werknemers berekend.³³ Hiervoor zijn bedrijven met minimaal 100 werknemers geselecteerd, aangezien de interpretatie van percentages voor kleinere bedrijven tot vertekening leidt. Op basis van het totale aantal werkzame personen en het aantal werkzame niet-westers allochtone werknemers is op het niveau van de bedrijfseenheid het gemiddelde percentage niet-westerse collega's berekend. In figuur 7.4 zijn de gemiddelde percentages uitgesplitst per herkomstgroep. Autochtone werknemers werken in bedrijven met gemiddeld 6% niet-westers allochtone collega's. Dit percentage stijgt voor Marokkanen en Turken tot bijna 20%.

Het percentage niet-westerse allochtone collega's varieert aanzienlijk per bedrijfstak (figuur 7.5). In de horeca hebben zowel autochtone als allochtone werknemers het vaakst niet-westers allochtone collega's. Daarnaast is dit aandeel voor niet-westers allochtonen ook relatief hoog in de landbouw en visserij (25%) en

³³ In de officiële statistiek wordt het bedrijfsleven op verschillende niveaus beschreven: het financiële niveau, het productieniveau en het lokale niveau. In veel gevallen vallen deze niveaus samen. Bij de beschrijving van het productieproces zijn autonome business units (bedrijfseenheden) het uitgangspunt. De bedrijven zijn de kleinste onderdelen van ondernemingen die zelfstandig beslissen over de dagelijkse inrichting van het productieproces. Bovendien is vereist dat een bedrijf marktgericht is, dat wil zeggen dat het goederen en diensten levert aan de markt en niet uitsluitend binnen het concern. Voor deze Integratiekaart zijn de percentages niet-westerse allochtone werknemers berekend binnen deze bedrijfseenheden (CBS, 2002).

de verhuur en zakelijke dienstverlening (27%). Dit betekent dat de verdeling van niet-westerse allochtonen in deze laatste twee bedrijfstakken veel minder evenwichtig is dan in de horeca, waardoor de kans op interetnische contacten kleiner is.

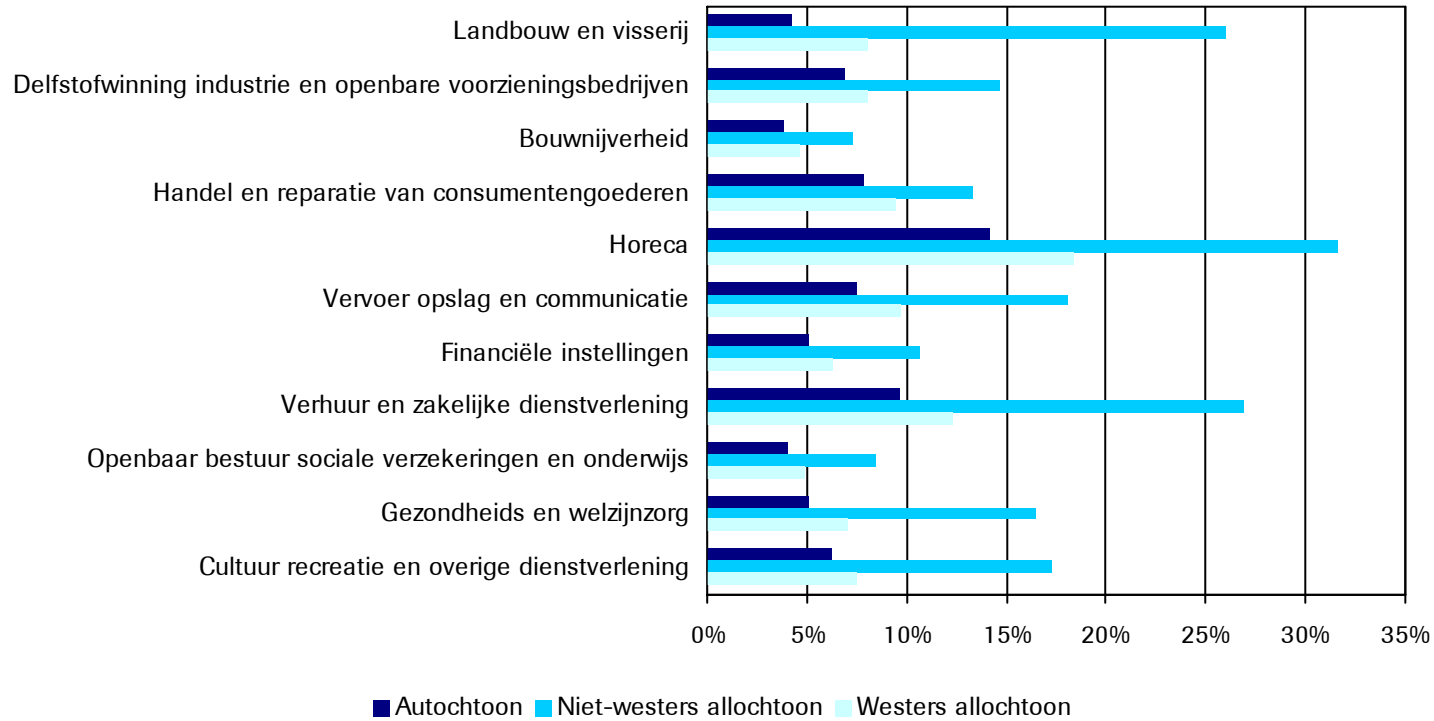
Figuur 7.4 Percentage niet-westers allochtone collega's in bedrijven naar herkomstgroepering van werknemers (2003 en 2004)^a

^a Bedrijven met minimaal honderd werknemers.
Bron: SSB

Figuur 7.5 Percentage niet-westers allochtone collega's in bedrijven met minimaal 100 werknemers naar bedrijfstak en herkomstgroepering van werknemers, 2004^a

^a Voor informatie over het percentage allochtonen per bedrijfstak zie figuur 5.2 en tabel 5.2.
Bron: SSB

7.6 Samenvatting

- Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) trouwen vooral Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie. Tussen 1999 en 2002 blijft het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner in de vier grote herkomstgroepen tamelijk constant.
- Ruim de helft van de huwelijken gedurende 1999 en 2002 van Turken en Marokkanen is een migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generatie is dit aandeel echter lager dan bij de eerste generatie. Vooral onder Marokkanen lijkt er met een daling van rond de 10% in 2002 ten opzichte van 2001 sprake van een neerwaartse trendbreuk. Voor alle kleinere herkomstgroepen geldt dat vrouwen minder vaak een partner uit het land van herkomst laten komen dan mannen.
- Het percentage personen dat woonachtig is in buurten met meer dan 50% niet-westerse allochtonen is gedurende de periode 1999-2004 toegenomen voor alle allochtone herkomstgroepen. Dit duidt op een afname in de kans op contact tussen allochtonen en autochtonen in buurten.
- Aangezien veel kleinere herkomstgroepen in vergelijking met Turken, Marokkanen en Surinamers in buurten wonen met een aanzienlijk deel autochtone buurtgenoten, lijkt de kans op het ontstaan van sociale buurtcontacten met de autochtone bevolking bij de kleinere groepen groter dan bij de klassieke herkomstgroepen.
- Autochtone leerlingen hebben gemiddeld minder niet-westers allochtone medeleerlingen dan niet-westers allochtone leerlingen. Het aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen is onder Marokkaanse leerlingen met bijna 50% het hoogst van alle herkomstgroepen.
- In de vier grote steden en binnen het vmbo basis- en kaderberoepsgericht onderwijs is het percentage medeleerlingen met een niet-westers allochtone achtergrond het hoogst. In deze steden is dit percentage onder niet-westers allochtone leerlingen twee keer zo hoog als onder autochtone leerlingen. Binnen het havo en vwo is het percentage niet-westers allochtone medeleerlingen het kleinst van alle schooltypes, maar ook hier is het percentage voor niet-westerse leerlingen ongeveer het drievoudige van dat van autochtone leerlingen.
- Autochtone werknemers werken in bedrijven met gemiddeld minder niet-westers allochtone collega's dan allochtone werknemers. Vooral Marokkanen en Turken werken in bedrijven waar het gemiddelde aandeel van niet-westers allochtone collega's relatief hoog is (bijna drie keer zo hoog dan onder de autochtone bevolking).

8 Zorggebruik

E. Uiters (WODC), A. Bus (CBS), R. Verheij (NIVEL)

De instroom van mensen uit andere culturen en gebieden is niet onopgemerkt gebleven in de gezondheidszorg. Zorgverleners hebben te maken gekregen met voorheen weinig voorkomende ziekten, andere zorgbehoeften en andere verwachtingen van de zorg (Harmsen, 2003). Onderzoek laat zien dat er gezondheidsverschillen bestaan tussen allochtonen en autochtonen. Zo is er sprake van een hogere zuigelingensterfte onder allochtonen en rapporteren allochtonen zelf een slechtere gezondheidstoestand dan autochtonen (van der Lucht en Foets, 2005). Op andere punten is de gezondheidstoestand van allochtonen daarentegen juist beter dan die van de autochtonen. Zo leven Marokkaanse mannen langer dan autochtone mannen en hebben Marokkanen ook minder hart- en vaatziekten (De Hollander et al., 2006).

Verschillen in gezondheid brengen verschillen in zorgbehoefte met zich mee, vandaar dat de gezondheidstoestand een belangrijke voorspeller van zorggebruik is. Uit onderzoek komt naar voren dat niet alleen de gezondheidstoestand van allochtonen verschilt van die van autochtonen, maar dat dit ook geldt voor zorggebruik. De richting van deze verschillen in zorggebruik hangt samen met het type zorgvoorziening en de betreffende herkomstgroep (Stronks, Ravelli en Reijneveld, 2001; Foets, van der Lucht en Droomers, 2005; Verweij et al., 2004). Gezondheidsverschillen blijken echter maar ten dele de verschillen in zorggebruik te kunnen verklaren, want ook als rekening wordt gehouden met verschillen in gezondheidstoestand blijven namelijk verschillen in zorggebruik tussen allochtonen en de autochtonen bestaan. Verschillen in zorggebruik tussen herkomstgroepen zijn het gevolg van een ingewikkeld samenspel van factoren. Het gebruik dat allochtonen van de gezondheidszorg maken hangt naast gezondheid ook af van ziektegedrag, dat sterk bepaald wordt door de kennis van en opvattingen over (oorzaken van) ziekten. Ook verschillende opvattingen over zelfzorg en mantelzorg en de kennis over en de bekendheid met de verschillende zorgvoorzieningen kunnen de oorzaak zijn van verschillen in zorggebruik tussen bevolkingsgroepen. Andere belangrijke elementen die een rol kunnen spelen zijn bijvoorbeeld de culturele achtergrond, het sociale netwerk, de sociaal-economische positie en het migratieproces als zodanig (Weide, 1998). De rol van al deze factoren kan veranderen tijdens het verblijf in Nederland doordat men in contact komt met de Nederlandse cultuur. Verwacht wordt dat naarmate allochtonen meer geïntegreerd zijn in de samenleving, hun zorgbehoefte, ziektegedrag en kennis van de gezondheidszorg meer op die van de autochtonen gaat lijken (Weide, 1998). Dat allochtone ouderen bijvoorbeeld relatief weinig gebruik maken van de thuiszorg kan te maken hebben met opvattingen over de vanzelfsprekendheid van het verlenen van mantelzorg door de (eigen) kinderen in sommige culturen. Echter, het integratieproces dat hun kinderen doormaken kan ertoe leiden dat het verlenen van dergelijke mantelzorg minder vanzelfsprekend wordt, waardoor in de toekomst het beroep op de thuiszorg gaat toenemen (Stronks, 1998).

In deze Integratiekaart gaan we in op het beschrijven van verschillen in *contacten met de huisarts* tussen herkomstgroepen. De huisarts fungeert in Nederland als poortwachter voor tweedelijnszorg en is verantwoordelijk voor de behandeling van het grootste deel van de zorgvragen: 94% van de zorgvragen handelt de huisarts alleen af. Voor deze Integratiekaart zijn gegevens over 2003 gebruikt. De gepresenteerde gegevens zijn voorlopig van aard. In de onderzoekspopulatie zijn in verhouding minder allochtonen aanwezig dan in de hele Nederlandse bevolking.

In dit hoofdstuk staan de volgende vragen centraal:

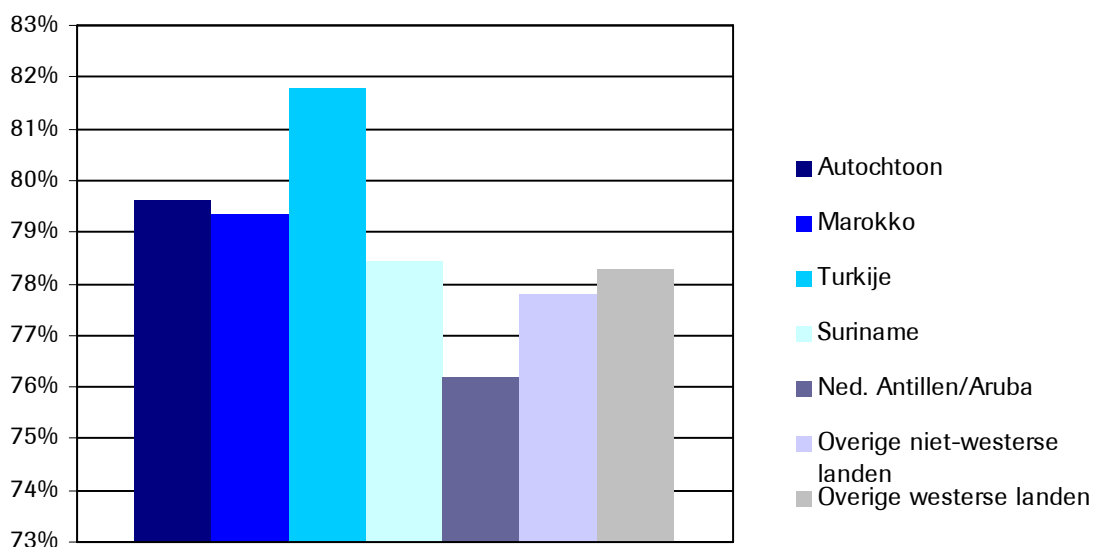
- In welke mate komen patiënten van verschillende herkomstgroepen in contact met de huisarts?
- In hoeverre hangen de verschillen tussen herkomstgroepen in contacten met de huisarts samen met leeftijd en geslacht?

Om de bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van gegevens die verzameld zijn in het kader van het Landelijke Informatie Netwerk Huisartsenzorg (LINH). Dit is een landelijk representatief netwerk van 85 geautomatiseerde huisartspraktijken met bijna 350.000 ingeschreven patiënten. Deze huisartsen verzamelen op continue basis gegevens over aandoeningen, aantallen contacten, geneesmiddelvoorschriften en verwijzingen (Verheij et al. 2006). In verband met het relatief kleine aandeel van allochtone ouderen, hebben de onderstaande gegevens alleen betrekking op mensen tot 55 jaar.

8.1 Contacten met de huisarts

Figuur 8.1 geeft per herkomstgroep het percentage mensen weer dat ten minste één contact heeft gehad met de huisarts in 2003. Dit blijkt het geval te zijn voor het overgrote deel van de bevolking. De contactpercentages verschillen niet veel per herkomstgroep. Van de Antillianen heeft het kleinste percentage mensen contact met de huisarts gehad (76%) en van de Turken met 82% het grootste percentage.

Figuur 8.1 Contacten met de huisarts naar herkomstgroepering, 2003 (%)

Bron: LINH, SSB

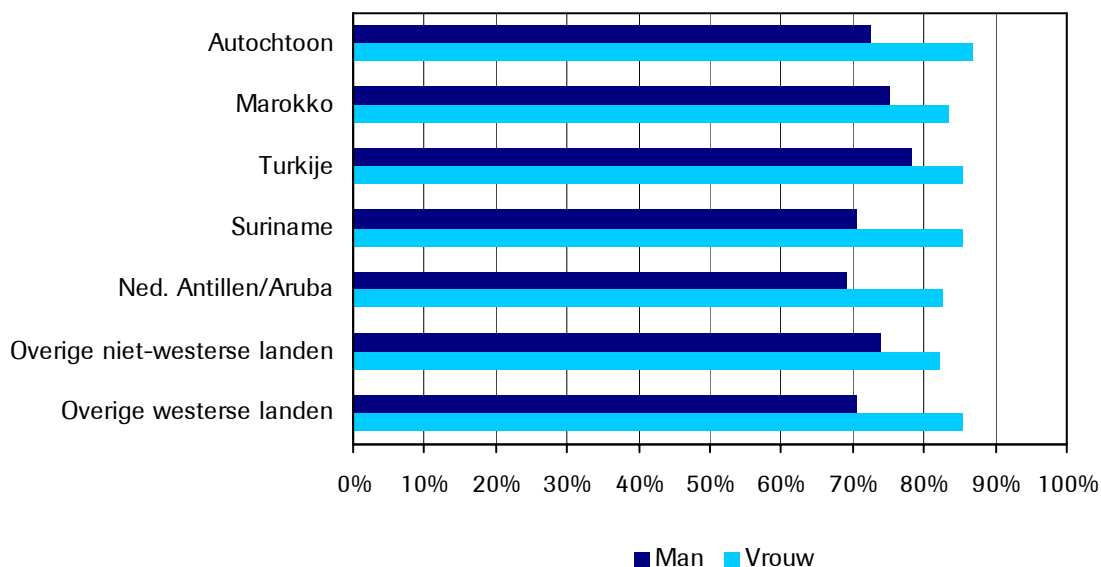
8.1.1 Leeftijd

Leeftijd hangt samen met gezondheid. Naarmate mensen ouder worden neemt de kans op gezondheidsklachten toe en daarmee ook het beroep dat gedaan wordt op de gezondheidszorg. De vraag is echter of deze toename in alle herkomstgroepen hetzelfde patroon laat zien per leeftijdscategorie. Uit figuur 8.2 valt af te leiden dat het aantal mensen dat in een jaar contact heeft met de huisartspraktijk toeneemt naarmate men ouder wordt. Dit geldt voor alle herkomstgroepen.

8.1.2 Geslacht

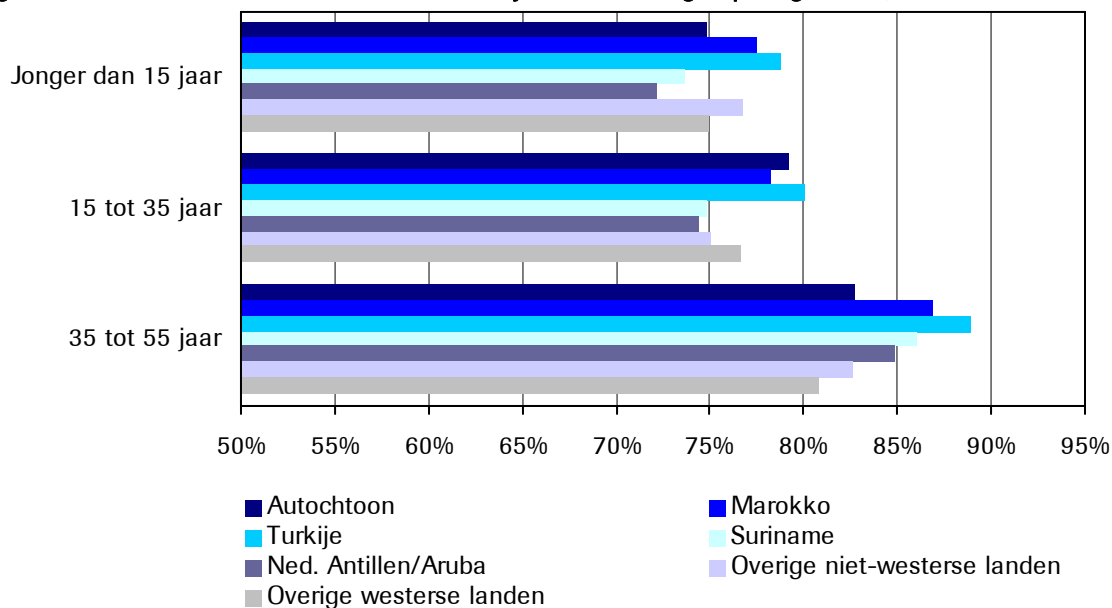
Vrouwen en mannen verschillen in zorggebruik. Onderzoek wijst uit dat (de kans op) het zorggebruik onder vrouwen hoger is dan onder mannen (Andersen, 1995). De vraag is in hoeverre deze sekseverschillen in contacten met de huisarts ook bij herkomstgroepen te zien zijn. Figuur 8.3 geeft per herkomstgroep een overzicht van het percentage mannen en vrouwen dat in 2003 contact heeft gehad met de huisarts. In alle herkomstgroepen hebben meer vrouwen dan mannen contact gehad met de huisarts. In het algemeen lijken verschillen tussen de herkomstgroepen zich niet zozeer voor te doen bij vrouwen, maar meer bij mannen. De verschillen in zorggebruik tussen mannen en vrouwen zijn het kleinst bij Turken, Marokkanen en overige niet westerse landen.

Figuur 8.3 Contact met de huisarts naar geslacht en herkomstgroepering, 2003 (%)

Bron: LINH, SSB

Figuur 8.2 Contact met de huisarts naar leeftijd en herkomstgroepering, 2003 (%)

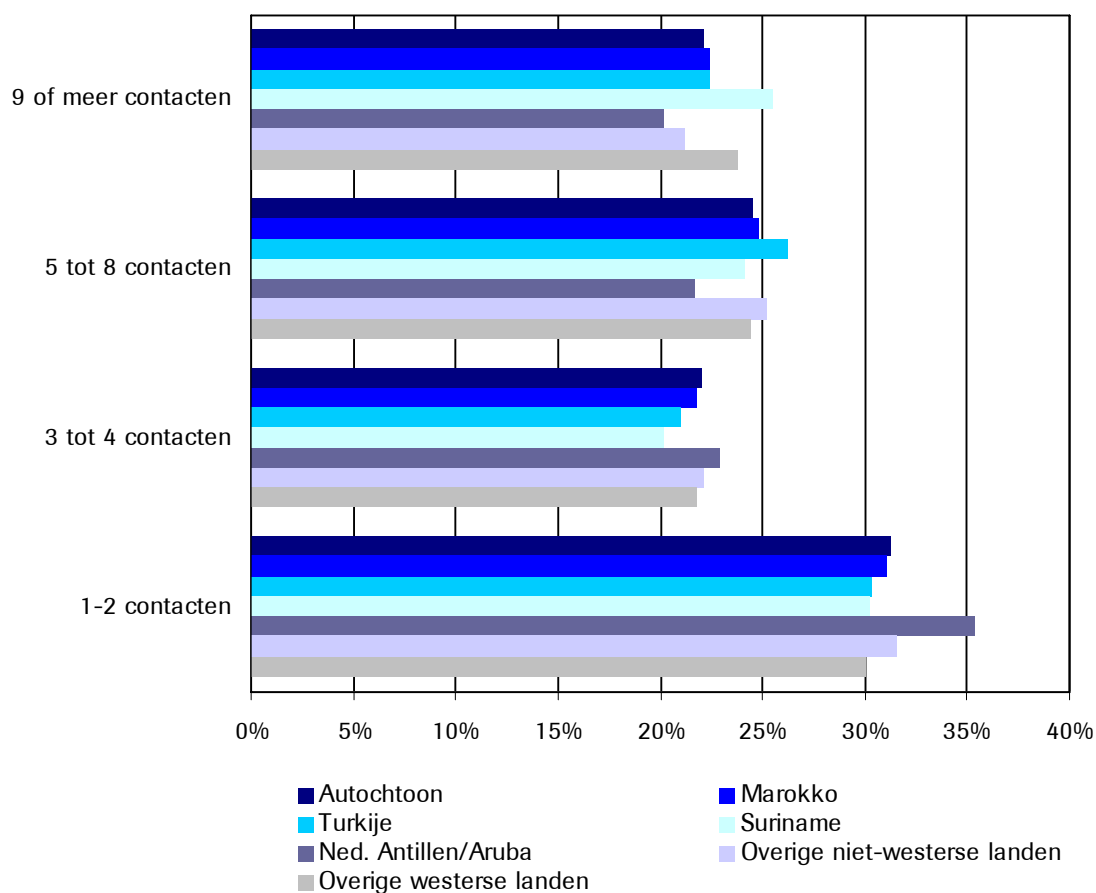
Bron: LINH, SSB

8.2 Aantal contacten met de huisarts

Behalve naar het aandeel mensen dat contact heeft gehad met de huisarts is het ook zinvol om te kijken naar verschillen in contactfrequentie tussen degenen die contact hebben gehad met de huisarts. Vaak wordt namelijk verondersteld dat allochtonen vaker naar de huisarts gaan in vergelijking met de autochtone bevolking. Dit zou bijvoorbeeld te maken kunnen hebben met communicatieproblemen tussen de huisarts en allochtone patiënten en een lager beroep op zelfzorg bij alledaagse aandoeningen onder allochtonen (Bruijnzeels, 2001). Figuur 8.4 geeft een overzicht van de verschillen in contactfrequentie met de huisarts. Antillianen hebben een relatief lage contactfrequentie, 35% heeft één a twee contacten gehad in 2003, terwijl dit percentage onder Turken en Surinamers rond de 30% ligt. In de hogere contactfrequenties (negen of meer contacten met de huisarts) is het aandeel Antillianen relatief laag (20%) tegenover 25% bij Surinamers.

Wanneer gecorrigeerd wordt voor de verschillen in leeftijdsopbouw tussen de allochtone en autochtonen, blijkt dat van de groep die in 2003 ten minste één contact met de huisarts heeft gehad, Marokkanen, Turken, Surinamers en overige niet-westerse allochtonen een iets hogere contactfrequentie hadden dan autochtonen.

Figuur 8.4 Frequentie van huisartscontacten naar herkomstgroepering, 2003 (%)

Bron: LINH, SSB

8.3 Samenvatting

- Allochtonen en autochtonen verschillen weinig wat betreft het aandeel mensen dat contact met de huisarts heeft gehad. Ook het aantal keren dat er contact is geweest met de huisarts verschilt nauwelijks tussen de herkomstgroepen.
- Wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in de leeftijdsopbouw blijkt dat, in vergelijking met autochtonen, minder allochtonen ten minste één contact met de huisarts hebben gehad in 2003. Daarentegen, binnen de groep die in 2003 ten minste één contact met de huisarts heeft gehad, hebben allochtonen een iets hogere contactfrequentie dan autochtonen.
- Vergeleken met autochtonen had in 2003 een relatief groot percentage Turken contact met de huisarts.
- In alle herkomstgroepen hebben meer vrouwen contact gehad met de huisarts dan mannen. Bij de mannen is het contactpercentage het hoogst onder Turken en Marokkanen. Bij de vrouwen onder Turken, Surinamers en autochtonen.

9 Criminaliteit

M. Blom (WODC)

Criminaliteit kan worden gezien als een uitdrukking van geringe binding met de samenleving en daarmee als een uitdrukking van gebrekkige (sociaal-culturele) integratie. Een grote sociaal-culturele afstand tussen bevolkingsgroepen zou ertoe kunnen leiden dat de heersende normen eerder overtreden worden (Weerman, 2001). Ook hangt criminaliteit samen met een gebrekkige sociaal-economische integratie (Van Dijk, Sagel-Grands en Toornvliet, 2002). Een sociaal-economische achterstandspositie zou ertoe kunnen leiden dat illegitieme middelen worden aangewend om maatschappelijk succes te bereiken. Betrokkenheid bij criminaliteit kan dus worden beschouwd als een negatieve indicator voor integratie. Daarnaast kan een meer dan proportionele bijdrage aan de criminaliteit leiden tot wederzijdse achterdocht tussen en vermijdingsgedrag van bevolkingsgroepen, waardoor de voor integratie belangrijke onderlinge contacten in het gedrang komen (TK, 2005/2006).

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van het aantal door de politie geregistreerde verdachten van verschillende herkomstgroepen in 2004. Ook wordt ingegaan op de ontwikkeling daarvan sinds 1999 en de mate waarin verschillen tussen herkomstgroepen wat betreft het aandeel geregistreerde verdachten, samenhangen met de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van deze groepen. Ten slotte wordt ingegaan op herhaalde politiecontacten.

Gegevens over criminaliteit zijn afkomstig uit het zogenoemde 'Herkenningssysteem' (HKS) van de politie³⁴, waarin gegevens worden bijgehouden over verdachten van een misdrijf³⁵, de tegen hen opgemaakte processen-verbaal en de delicten die daarop beschreven staan. Specifieke beperkingen van het HKS zijn de gebrekkige registratie van Halt-verwijzingen³⁶ en het ontbreken van gegevens van de bijzondere opsporingsinstanties (bijvoorbeeld de FIOD/ECD) daarin³⁷. Een beperking van geregistreerde criminaliteitscijfers in het algemeen is dat ze onder andere afhankelijk zijn van de meldingsbereidheid van slachtoffers en de opsporingsinspanningen van de politie, die op hun beurt weer afhankelijk zijn van beleidsmaatregelen en -prioriteiten.

---

³⁴ Het HKS maakt deel uit van de satelliet Veiligheid van het SSB. Omdat niet alle in het HKS geregistreerde verdachten ook in het SSB voorkomen (de belangrijkste reden hiervoor is dat een verdachte niet in Nederland woont) kunnen de in dit hoofdstuk genoemde aantallen af wijken van in andere publicaties genoemde aantallen (zie bijvoorbeeld Lammers et al., 2005).

³⁵ Bij wet is geregeld of een strafbaar feit als misdrijf of overtreding moet worden aangemerkt. Misdrijven worden in het algemeen ernstiger geacht dan overtredingen. Voorbeelden van misdrijven zijn (winkel)diefstal en mishandeling. Door rood licht rijden is een voorbeeld van een overtreding.

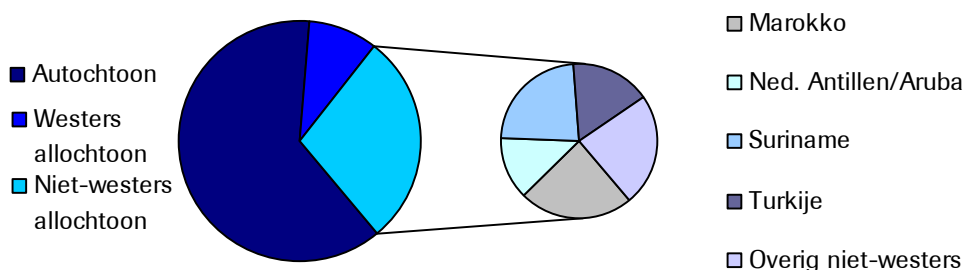
³⁶ Om die reden blijven Halt-verwijzingen in dit hoofdstuk buiten beschouwing. Dit heeft tot gevolg dat het aantal 12-17-jarige verdachten wordt onderschat. Omdat autochtone jongeren vergeleken met allochtone jongeren relatief vaak naar Halt worden verwezen (Halt Nederland, 2006) is de onderschatting bij autochtonen groter dan bij allochtonen.

³⁷ Het is onduidelijk of hier sprake is van selectiviteit van herkomstgroepen.

9.1 Door de politie geregistreeerde verdachten

In 2004 registreerde de politie ruim 195.000 12- tot 65-jarige verdachten. In figuur 9.1 wordt een beeld gegeven van het aantal door de politie geregistreeerde 12- tot 65-jarige verdachten in 2004 naar herkomstgroep. De linker cirkel heeft betrekking op *alle* 12- tot 65-jarige verdachten in 2004. De rechter cirkel heeft alleen betrekking op de niet-westers allochtone verdachten. Van alle verdachten in 2004 is 62% autochtoon (121.544). Ongeveer 9% van de verdachten is een westerse allochtoon (17.810). De overige verdachten (29%) zijn niet-westerse allochtonen (55.790). Antillianen (7.413), Marokkanen (12.964), Surinamers (12.815) en Turken (9.439) vormen elk ruwweg één vijfde van de niet-westerse verdachtenpopulatie. Van alle overig niet-westerse allochtonen werden Irakezen (1.262), Iraniërs (900), Somaliërs (832), Afghanen (774), Kaapverdiërs (763) en Angolezen (597) in 2004 het vaakst als verdachte geregistreeerd.

Figuur 9.1 Aantal door de politie geregistreeerde 12- tot 65-jarige verdachten naar herkomstgroepering, 2004

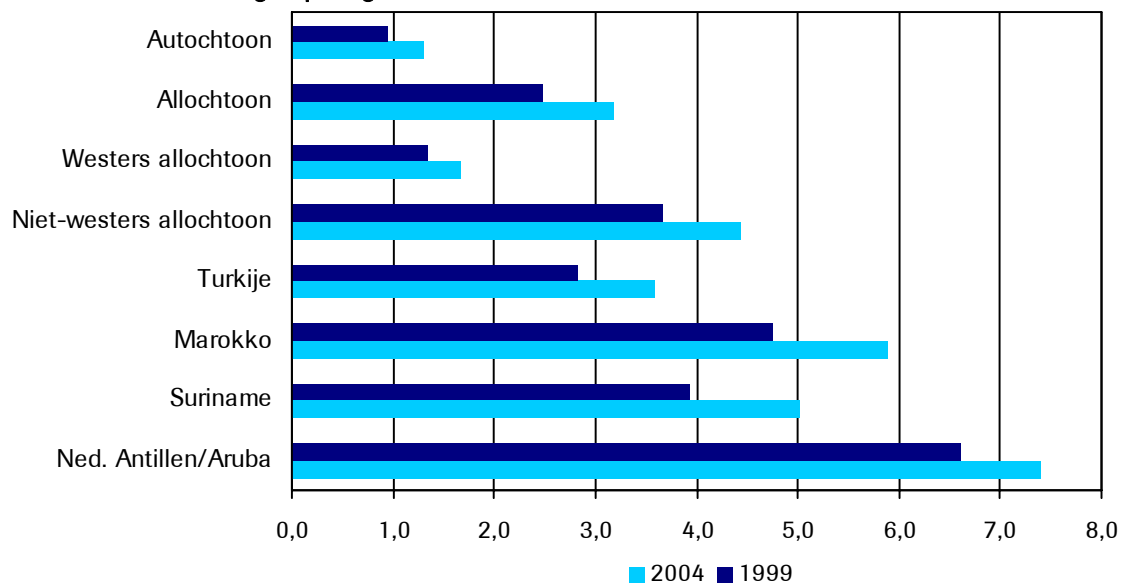
Bron: SSB

Uitgedrukt in absolute aantallen registreerde de politie in 2004 meer autochtone dan allochtone verdachten. Wanneer het aantal verdachten per herkomstgroep gerelateerd wordt aan de omvang van de betreffende herkomstgroep in Nederland, dan wordt een omgekeerd beeld vastgesteld. In tabel 9.1 wordt een overzicht gegeven van het percentage geregistreeerde verdachten in 2004, uitgesplitst naar herkomstgroepering, generatie en leeftijd. In totaal werd 1,7% van de Nederlandse bevolking in 2004 door de politie als verdachte geregistreeerd. Van de autochtonen werd 1,3% als verdachte geregistreeerd. Van de allochtonen was dit 3,2%, bijna twee en een half keer zo veel. Het percentage niet-westers allochtone verdachten is hoger (4,4%) dan het percentage westers allochtone verdachten (1,7%). Van de vier in tabel 9.1 onderscheiden niet-westerse herkomstgroepen werden Antillianen het vaakst als verdachte geregistreeerd (7,4%) en Turken het minst vaak (3,6%). Andere niet-westerse herkomstgroepen die in 2004 relatief vaak als verdachte geregistreeerd werden zijn Angolezen, Somaliërs en Ethiopiërs (respectievelijk 6,8%, 5,5% en 4,0%). Niet-westerse herkomstgroepen die relatief weinig voorkomen in de verdachtenregistratie zijn Thai, Hongkong-Chinezen en Filippino's (respectievelijk 1,2%, 0,9% en 0,9%). In tabel 9.1 is te zien dat voor alle vier onderscheiden niet-westerse herkomstgroepen geldt dat het aantal 12- tot 18-jarige verdachten van de eerste generatie hoger (en bij Antillianen veel hoger) is dan het aantal 12- tot 18-jarige verdachten van de tweede generatie. Ook voor Antillianen en Surinamers in

de leeftijd van 18 tot 65 jaar geldt dat het aantal verdachten van de eerste generatie hoger is dan het aantal verdachten van de tweede generatie. Voor Turken en Marokkanen in de leeftijd 18 tot 65 jaar is het beeld omgekeerd en is het aantal verdachten van de tweede generatie juist hoger dan het aantal verdachten van de eerste generatie.

Tussen 1999 en 2004 is het aantal door de politie geregistreerde verdachten sterk gegroeid, waarschijnlijk mede als gevolg van beleidsmaatregelen en -prioriteiten (zie Wittebrood en Nieuwbeerta, 2006 voor een uitgebreide discussie van de relatie tussen geregistreerde criminaliteit en de (feitelijke) criminaliteitsontwikkeling in Nederland). In 1999 werd 1,1% van de 12- tot 65-jarigen door de politie als verdachte geregistreerd, in 2004 is dit opgelopen naar 1,7%, een groei van 0,6 procentpunt. In figuur 9.2 wordt een beeld gegeven van de ontwikkeling van het percentage door de politie geregistreerde verdachten tussen 1999 en 2004 uitgesplitst naar herkomstgroepering. Het percentage dat voorkomt in de verdachtenregistratie is tussen 1999 en 2004 bij alle onderscheiden herkomstgroepen gegroeid. De groei is het sterkst bij Marokkanen en Surinamers. Het percentage Marokkaanse en Surinaamse verdachten steeg respectievelijk van 4,7% en 3,9% in 1999 naar 5,9% en 5,0% in 2004, een groei van (afgerond) 1,1 procentpunt in beide groepen. De groei is het minst sterk bij autochtonen. Het percentage autochtone verdachten steeg van 0,9% in 1999 naar 1,3% in 2004, een groei van 0,4 procentpunt.

Figuur 9.2 Percentage door de politie geregistreerde 12- tot 65-jarige verdachten^a naar herkomstgroepering, 1999 en 2004

^a Aantal verdachten per 100 inwoners van 12 tot 65 jaar op 1 januari 2004 van dezelfde herkomstgroepering.
Bron: SSB

Tabel 9.1 Percentage verdachten^a naar herkomstgroepering^b, generatie en leeftijd, 2004^c

	12 tot 18 jaar	18 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	Totaal
Autochtoon	1,6	2,8	1,4	0,7	1,3
Allochtoon	4,4	5,8	3,2	1,4	3,2
Eerste generatie	4,8	5,6	3,4	1,6	3,2
Tweede generatie	4,2	5,9	2,6	0,9	3,2
w.v.					
Westers allochtoon	2,6	3,4	1,8	0,9	1,7
Eerste generatie	3,1	3,0	1,7	0,9	1,6
Tweede generatie	2,4	3,6	1,9	0,9	1,8
Niet-westers allochtoon	5,1	7,0	4,2	2,1	4,4
Eerste generatie	5,5	6,5	4,1	2,2	4,0
Tweede generatie	5,0	7,5	5,0	1,5	5,8
w.v.					
Turkije	4,0	5,1	3,6	1,5	3,6
Eerste generatie	4,2	3,2	3,3	1,5	2,9
Tweede generatie	4,0	6,3	5,7		5,1
Marokko	8,1	10,8	4,8	1,3	5,9
Eerste generatie	8,9	9,4	4,5	1,3	4,4
Tweede generatie	8,0	11,8	7,8		9,4
Suriname	5,1	7,7	5,2	3,0	5,0
Eerste generatie	5,9	7,7	5,2	3,1	4,6
Tweede generatie	5,0	7,7	5,1	1,7	5,9
Nederlandse Antillen/Aruba	7,2	9,1	8,3	4,0	7,4
Eerste generatie	10,0	10,7	9,6	4,1	8,3
Tweede generatie	5,3	6,4	3,4	2,0	4,9
Afghanistan	2,4	2,3	2,6	1,5	2,8
Eerste generatie	2,4	2,3	2,6	1,5	2,8
Tweede generatie					
Angola	6,4	13,4	6,1	5,8	6,8
Eerste generatie	6,6	13,5	6,1	5,9	6,8
Tweede generatie					7,1
Brazilië	2,6	2,7	1,0	1,0	1,5
Eerste generatie	3,4	2,3	1,0	1,0	1,5
Tweede generatie	2,0	3,5			1,7
China	0,9	0,9	1,2	1,2	1,2
Eerste generatie	1,3	1,0	1,2	1,1	1,2
Tweede generatie	0,7	0,8	1,3	1,3	1,1
Colombia	4,8	3,9	3,3	0,9	3,3
Eerste generatie	5,1	4,4	3,2	1,0	3,1
Tweede generatie	4,3				4,9
Dominicaanse Republiek	8,1	7,8	6,5	2,2	6,8
Eerste generatie	9,7	7,8	6,6	2,2	6,8
Tweede generatie	6,0				6,4
Egypte	4,0	2,7	3,2	3,3	3,5
Eerste generatie			3,3	3,4	3,3
Tweede generatie	3,9	3,5			4,0
Ethiopië	5,2	6,5	3,0	2,8	4,0
Eerste generatie	7,0	6,3	3,0	2,8	4,0
Tweede generatie	4,0				4,3
Filippijnen	2,0	2,1	0,6		0,9
Eerste generatie	2,5	2,4	0,5		0,7
Tweede generatie	1,8				2,0
Ghana	3,6	4,8	2,6	2,6	3,1
Eerste generatie	4,0	4,8	2,6	2,6	3,0
Tweede generatie	3,6				4,1
Hongkong	1,4	0,8	0,9	0,7	0,9
Eerste generatie			0,8	0,7	0,8
Tweede generatie	1,3	0,8	1,1		1,2
India	2,2	2,1	2,4	1,9	2,3
Eerste generatie			2,5	2,0	2,2
Tweede generatie	2,7	3,1	2,0		2,7

Tabel 9.1 Vervolg

	12 tot 18 jaar	18 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	Totaal
Irak	4,7	3,8	3,4	1,4	3,8
Eerste generatie	4,8	3,7	3,4	1,4	3,8
Tweede generatie					4,3
Iran	4,2	5,1	3,4	2,2	3,8
Eerste generatie	4,5	5,2	3,4	2,2	3,8
Tweede generatie	3,3				2,8
Kaapverdië	5,8	6,1	4,8	2,0	4,9
Eerste generatie	5,0	5,4	4,2	2,0	3,7
Tweede generatie	6,0	6,5	7,3		7,3
Pakistan	1,9	2,6	2,5	1,8	2,6
Eerste generatie		2,4	2,4	1,8	2,3
Tweede generatie	2,0	3,0	4,0		3,4
Somalië	6,0	7,8	5,0	2,5	5,5
Eerste generatie	6,2	7,8	5,0	2,4	5,5
Tweede generatie	4,5				5,0
Thailand	3,1	2,7	0,8		1,2
Eerste generatie	2,4	1,7	0,7		0,8
Tweede generatie	4,0	6,5			3,4
Vietnam	2,0	2,3	1,9	1,5	1,9
Eerste generatie		2,2	1,9	1,5	1,9
Tweede generatie	1,9				1,7
Zuid-Afrika	1,5	1,2	1,1	0,9	1,3
Eerste generatie			1,0	0,8	1,1
Tweede generatie	1,7	2,1	1,5		1,9
Overige niet-westers	3,6	4,6	3,1	1,7	3,5
Eerste generatie	4,4	4,7	3,1	1,8	3,5
Tweede generatie	2,9	4,5	3,4		3,6
Totaal	2,2	2,2	1,8	0,8	1,7

^a Aantal verdachten per 100 inwoners op 1 januari 2004 van dezelfde herkomstgroepering, generatie en leeftijd.

^b Vermeld zijn alle niet-westerse herkomstgroepen met ten minste 10.000 inwoners in Nederland op 1 januari 2004

^c Percentages van kleine groepen zijn niet veelzeggend. Daarom zijn percentages in groepen met minder dan 10 verdachten en/of minder dan 50 inwoners weggelaten.

Bron: SSB

9.2 Criminaliteit, demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken

In deze paragraaf wordt door middel van stapsgewijze logistische regressieanalyses onderzocht in hoeverre de verschillen wat betreft het aandeel geregistreerde verdachten samenhangen met de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen.

In tabel 9.2 wordt een overzicht gegeven van de (relatieve) kans op verdacht zijn (in vergelijking met autochtonen), uitgesplitst naar herkomstgroepering en generatie.³⁸

Model A geeft de (relatieve) kans op verdacht zijn *zonder* rekening te houden met verschillen wat betreft de demografische samenstelling en sociaal economische kenmerken van de herkomstgroepen. Model B geeft de (relatieve) kans op verdacht zijn, waarbij wordt gecontroleerd voor de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen.

Het algemene beeld is dat de verschillen in het aandeel geregistreerde verdachten tussen de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen en autochtonen aanzienlijk

³⁸ De relatieve kans is de absolute kans op verdacht zijn (zie tabel 1) van de ene (herkomst)groep (bijvoorbeeld Marokko eerste generatie) gedeeld door de absolute kans op verdacht zijn in een andere (herkomst)groep (in dit geval autochtoon). Bijvoorbeeld: 8,9 op de 100 eerste generatie Marokkanen van 12 tot 18 jaar gedeeld door 1,6 op de 100 autochtonen van 12 tot 18 jaar. Bij de eerste generatie Marokkanen van 12 tot 18 jaar is de kans op verdacht zijn dus 5,6 keer zo groot als bij autochtonen. De relatieve kans is 5,6.

minder groot zijn wanneer rekening wordt gehouden met de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen. Rekening houdend met de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen is de oververtegenwoordiging het grootst bij 12- tot 18-jarige Marokkanen van de tweede generatie (model B). Zij staan gemiddeld 3,3 keer zo vaak als verdachte geregistreerd als autochtonen (zonder correctie is dit 5,0 keer zo vaak). De oververtegenwoordiging is het kleinst bij de eerste generatie jongeren afkomstig uit Turkije. Zij staan gemiddeld 1,3 keer zo vaak als verdachte geregistreerd als autochtonen (zonder correctie is dit 2,6 keer zo vaak). Rekening houdend met de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen is de oververtegenwoordiging bij 18- tot 65-jarige Marokkanen van de tweede generatie en Antillianen van de eerste generatie het grootst (model B). Voor beide herkomstgroepen geldt dat zij gemiddeld 3,1 keer zo vaak als verdachte geregistreerd staan als autochtonen (zonder correctie is dit respectievelijk 8,6 en 6,6 keer zo vaak). De oververtegenwoordiging is het kleinst bij eerste generatie Turken van 18 tot 65 jaar. Zij staan gemiddeld 1,3 keer zo vaak als verdachte geregistreerd als autochtonen van dezelfde leeftijd (zonder correctie is dit 2,3 keer zo vaak).

Tabel 9.2 Relatieve kans op verdacht zijn in vergelijking met autochtonen^a naar herkomstgroepering, generatie en leeftijd, 2004

	12 tot 18 jaar		18 tot 65 jaar	
	(model A) Herkomstgroepering	(model B) Herkomstgroepering, demografische en sociaal-economische kenmerken ^b	(model A) Herkomstgroepering	(model B) Herkomstgroepering, demografische en sociaal-economische kenmerken ^c
Turkije				
Eerste generatie	2,6	1,3	2,3	1,5
Tweede generatie	2,5	1,6	4,9	2,0
Marokko				
Eerste generatie	5,6	2,7	3,5	1,9
Tweede generatie	5,0	3,3	8,6	3,1
Suriname				
Eerste generatie	3,7	1,7	3,7	2,5
Tweede generatie	3,1	1,7	5,1	2,2
Nederlandse Antillen/Aruba				
Eerste generatie	6,3	2,6	6,6	3,1
Tweede generatie	3,4	2,1	3,8	1,8

^a Bijvoorbeeld: 12- tot 18-jarige Marokkanen van de eerste generatie werden in 2004 gemiddeld 5,6 keer zo vaak als verdachte geregistreerd als autochtonen van dezelfde leeftijd.

^b Leeftijd, geslacht, uit- of thuiswonend, gebroken gezin, uitkeringsafhankelijkheid ouders, inkomen kern ouderlijk huishouden, mate van stedelijkheid woongemeente.

^c Leeftijd, geslacht, type huishouden, uitkeringsafhankelijkheid, inkomen kern huishouden, mate van stedelijkheid woongemeente.

Bron: SSB

9.3 Herhaalde politiecontacten

In deze paragraaf wordt nagegaan welk percentage van de verdachten in 1999³⁹ in de periode 1999-2004 nogmaals in het HKS als verdachte geregistreerd staat. We spreken hierbij over 'herhaalde politiecontacten'.⁴⁰ Het betreft cumulatieve percentages, dat wil zeggen dat voor ieder jaar het percentage verdachten met herhaalde politiecontacten in de periode tot en met dat jaar wordt gegeven. In het HKS is geen informatie opgenomen over strafvervolging en straftoemeting en tenuitvoerlegging. Het is daarom niet mogelijk om zaken die (om technische redenen) geseponneerd werden of waarbij vrijspraak volgde, uit te sluiten van analyse.⁴¹ Het ontbreken van gegevens over de tenuitvoerlegging van vonnissen heeft ook tot gevolg dat bij het vaststellen van het aantal nieuwe politiecontacten geen rekening kan worden gehouden met het gegeven dat personen die gedetineerd zijn, tijdelijk niet in de gelegenheid zijn delicten te plegen, het zogenoemde 'incapacitatie-effect'. Het aantal (personen met) nieuwe politiecontacten wordt hierdoor beperkt.⁴²

Van alle 12- tot 18-jarige verdachten in 1999 had 64% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Overigens kan het contact in 1999 zelf ook al een herhaald contact zijn. In figuur 9.3a wordt een beeld gegeven van het percentage 12- tot 18-jarige verdachten in 1999 met een of meer herhaalde politiecontacten in de periode 1999-2004 uitgesplitst naar herkomstgroepering. Het percentage verdachten met een of meer herhaalde politiecontacten is het hoogst onder Marokkaanse verdachten. In de periode 1999-2004 werd 82% van hen herhaald in het HKS als verdachte geregistreerd. Het percentage 12- tot 18-jarige verdachten met herhaalde politiecontacten is het laagst onder autochtone verdachten. In de periode 1999-2004 werd 58% van hen herhaald in het HKS als verdachte geregistreerd. Van alle 18- tot 65-jarige verdachten in 1999 had 49% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten (in tegenstelling tot 64% van de 12- tot 18-jarige verdachten). In figuur 9.3b wordt een beeld gegeven van het aantal 18- tot 65-jarige verdachten in 1999 met een of meer herhaalde politiecontacten in de periode 1999-2004 uitgesplitst naar herkomstgroepering. Het percentage verdachten met een of meer herhaalde politiecontacten is het hoogst onder Antilliaanse verdachten. In de periode 1999-2004 werd 82% van hen herhaald in het HKS als verdachte geregistreerd. Het percentage 18- tot 65-jarige verdachten met herhaalde politiecontacten is het laagst onder autochtone verdachten. In de periode 1999-2004 werd 58% van hen herhaald in het HKS als verdachte geregistreerd.

³⁹ Verdachten in 1999 die zowel in 1999 als in 2004 in Nederland woonden.

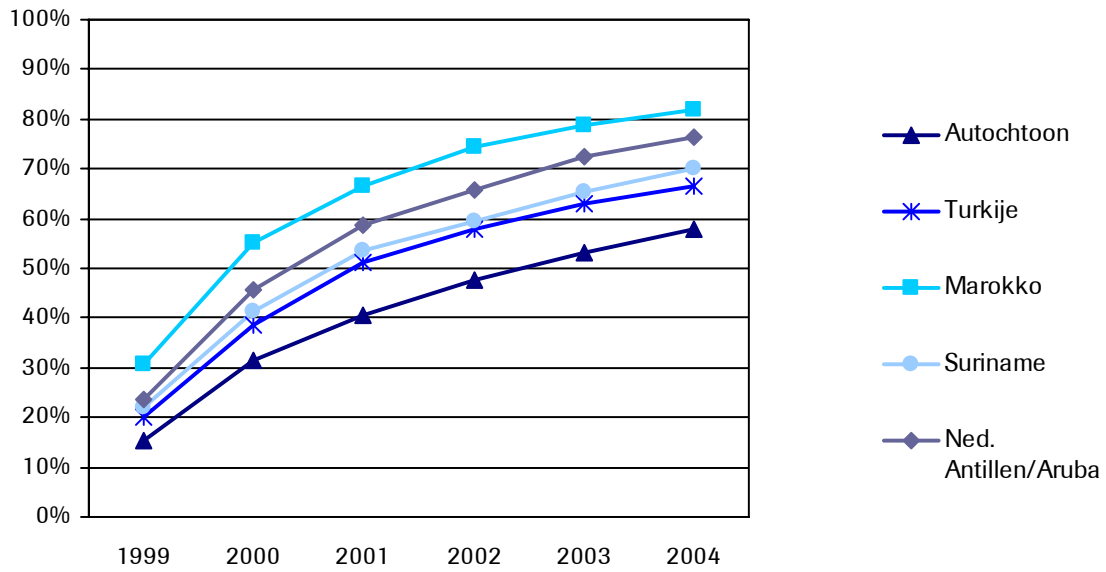
⁴⁰ Het WODC berekent recidive op basis van Justitiële Documentatie (Wartna, Blom en Tollenaar, 2004), maar in deze gegevens is vooralsnog geen uitsplitsing mogelijk naar herkomstgroepering. Daarom is deze paragraaf gebaseerd op politiegegevens afkomstig uit het HKS. Om verwarring te voorkomen wordt niet gesproken van 'recidive' maar van 'herhaalde politiecontacten'.

⁴¹ Volgens de Aanwijzing afloopberichten aan beheerders politieregisters van het College van procureurs-generaal (2003) dient de HKS-registratie in een aantal gevallen (bijvoorbeeld vrijspraak) ongedaan te worden gemaakt. Het is onduidelijk in hoeverre deze aanwijzing (tijdig) wordt opgevolgd en welke consequenties dit heeft voor de kwaliteit van de data.

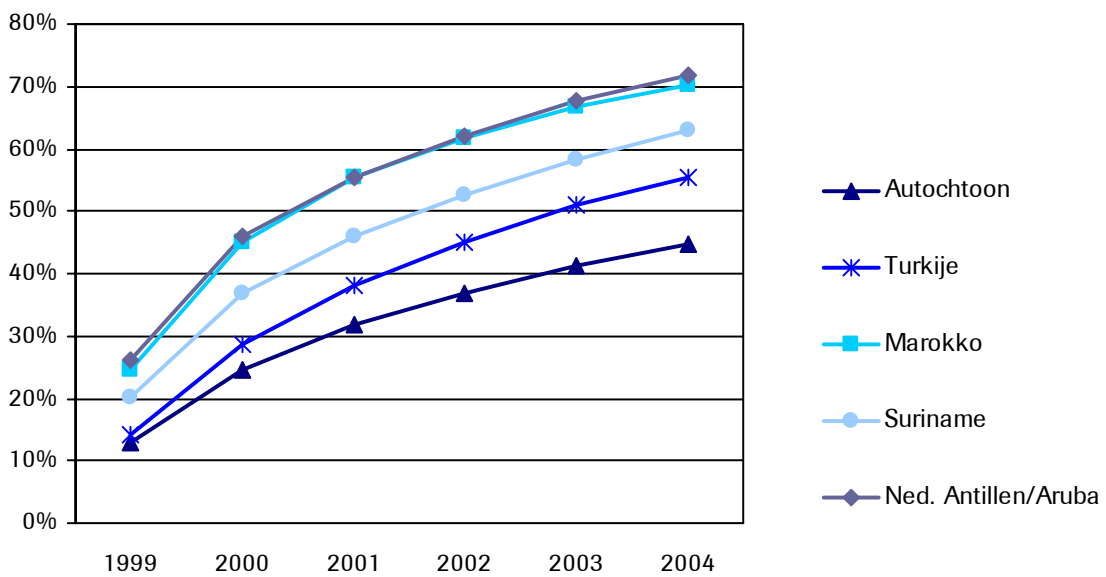
⁴² Wartna, Tollenaar en Essers (2005) maakten een hypothetische schatting van de reductie van criminaliteit als gevolg van het insluiten van daders. De berekeningen laten zien dat het aantal ex-gedetineerden dat na uitstroom uit een penitentiaire inrichting in 1999 delicten pleegt, door de detenties die in 1999 werden uitgevoerd, werd verlaagd (8% na 1 jaar; 1% na 5 jaar).

Figuur 9.3 Cumulatief percentage 12- tot 65-jarige verdachten in 1999 met herhaalde politiecontacten naar herkomstgroepering, 1999-2004

a 12- tot 18-jarigen

b 18 tot 65-jarigen

Bron: SSB

9.4 Samenvatting

- In 2004 registreerde de politie ruim 195.000 12- tot 65-jarige verdachten. Daarvan was bijna tweederde autochtoon.
- Gerelateerd aan de omvang van de bevolking werd 1,3% van de autochtonen en 3,2% van de allochtonen van 12 tot 65 jaar in 2004 door de politie als verdachte geregistreerd.
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 65 jaar het vaakst (7,4%) en Turken het minst vaak (3,6%) als verdachte geregistreerd. Andere niet-westerse herkomstgroepen die in 2004 relatief vaak als verdachte geregistreerd werden zijn Angolezen, Somaliërs en Ethiopiërs (respectievelijk 6,8%, 5,5% en 4,0%). Niet-westerse herkomstgroepen die relatief weinig voorkomen in de verdachtenregistratie zijn Thai, Hongkong-Chinezen en Filippino's (respectievelijk 1,2%, 0,9% en 0,9%).
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 18 jaar het vaakst als verdachte geregistreerd (7,2%) en Turken het minst vaak (4,0%).
- Na 'correctie' voor de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de grote vier 'klassieke' herkomstgroepen en autochtonen wat betreft het aandeel geregistreerde verdachten, aanzienlijk minder groot. In dat geval varieert de kans op verdacht zijn van 1,3 keer zo vaak (als autochtonen) voor de tweede generatie Turkse jongeren tot 3,3 keer zo vaak voor de tweede generatie Marokkaanse jongeren. Bij de 18 tot 65-jarigen varieert de kans op verdacht zijn van 1,5 keer zo vaak (als autochtonen) voor de tweede generatie Turken tot 3,1 keer zo vaak voor de tweede generatie Marokkanen en de eerste generatie Antillianen.
- In 1999 werd 1,1% van de 12- tot 65-jarigen door de politie als verdachte geregistreerd, in 2004 is dit opgelopen naar 1,7%, een groei van 0,6 procentpunt. De groei is het sterkst bij Marokkanen en Surinamers. Het percentage Marokkaanse en Surinaamse verdachten steeg respectievelijk van 4,7% en 3,9% in 1999 naar 5,9% en 5,0% in 2004, een groei van (afgerond) 1,1 procentpunt in beide groepen. De groei is het minst sterk bij autochtonen. Het percentage autochtone verdachten steeg van 0,9% in 1999 naar 1,3% in 2004, een groei van 0,4 procentpunt.
- Van alle 12- tot 18-jarige verdachten had 64% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde contacten varieert van 58% van de autochtone jongeren tot 82% van de Marokkaanse jongeren.
- Van alle 18- tot 65-jarige verdachten had 49% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde politiecontacten varieert van 45% van de autochtonen van 18 tot 65 jaar tot 72% van de Antillianen van dezelfde leeftijd.

10 Samenvatting en conclusies

F.L.Leeuw (WODC), R.P.W. Jennissen (WODC), M.H.C. Kromhout (WODC)

10.1 Wat is de kern van de Integratiekaart?

In 2004 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een Integratiekaart. De Integratiekaart is een samenwerkingsproject van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De Integratiekaart schetst een beeld van de positie van allochtonen op verschillende maatschappelijke terreinen, en van de ontwikkelingen daarin in de tijd. Daarvoor wordt onder meer geput uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS, waarin gegevens zijn opgenomen over alle inwoners van Nederland en waarmee gedetailleerde uitsplitsingen van diverse gegevens naar verschillende herkomstgroepen mogelijk zijn. Het SSB is daarmee een belangrijk instrument voor de monitorfunctie van de Integratiekaart en draagt, naast informatie uit andere bronnen, bij aan een beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen er in slagen zich een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving.

In vergelijking met de eerste twee afleveringen van de Integratiekaart (2004, 2005) presenteren wij in deze Integratiekaart 2006 niet alleen *recentere* gegevens - doorgaans over de situatie in het jaar 2004 - over indicatoren die ook in eerdere edities reeds gebruikt werden (zoals arbeidsmarktpositie van cohorten nieuwkomers, hoger-onderwijsparticipatie, interetnisch huwen), maar ook een aantal *nieuwe* integratie-indicatoren. Nieuw zijn:

- Cito-toets gegevens;
- informatie over deelname aan het voortgezet onderwijs en het mbo;
- voortijdige schooluitval uit het voortgezet onderwijs;
- het type economische activiteit van bedrijven waar autochtonen en allochtonen werken;
- het aandeel allochtonen op scholen en in bedrijven;
- gegevens over contacten met huisartsen door allochtonen en autochtonen;
- gegevens over de mate waarin eerder geverbaliseerden opnieuw in aanraking komen met de politie.

Omdat een belangrijk deel van deze nieuwe gegevens dit jaar pas voor het eerst beschikbaar is gekomen, konden in de meeste gevallen nog geen trends worden vastgesteld. Met het 'volwassen' worden van de Integratiekaart, nemen de longitudinale inzichten echter steeds meer toe. Dit is voor beleidsontwikkeling in de toekomst van belang.

Om de mate van integratie van uiteenlopende groepen allochtonen te kunnen vaststellen, zijn concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden waarop de mate van participatie – en veranderingen daarin – meetbaar is. Arbeidsmarkt- en onderwijsparticipatie worden veelal beschouwd als de voor het integratieproces meest relevante structurele maatschappelijke domeinen. Soms worden ook huisvesting en gebruik van (gezondheids)zorg erbij betrokken. Wat betreft de

sociaal-culturele en politieke domeinen zijn het aangaan en onderhouden van interetnische sociale relaties, het hebben van contacten met anderen op bijvoorbeeld de 'werkvloer' en de mate van politieke participatie aan te merken als relevant voor integratie. In de Integratiekaart komen deze indicatoren aan de orde, met uitzondering van de politieke participatie.

10.2 Bevindingen

10.2.1 Demografische ontwikkelingen

- Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen zijn de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Samen vormen ze tweederde van de totale groep niet-westerse allochtonen.
- De eerste generatie bevindt zich met een gemiddelde leeftijd van 38 jaar dicht bij het gemiddelde van de totale bevolking. De tweede generatie is gemiddeld nog geen 14 jaar. Vooral de tweede generatie van herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren, is erg jong.
- Terwijl de autochtone bevolking in 2005 met nog geen 4 duizend personen toenam, is de tweede generatie niet-westerse allochtonen met ruim 25 duizend personen toegenomen.
- In 2002 is de trend van een jaarlijks toenemende bevolkingsgroei doorbroken. De afname in bevolkingsgroei is veel sterker voor niet-westerse allochtonen dan voor autochtonen. Sinds 2002 neemt de immigratie van vooral niet-westerse herkomstgroepen sterk af. De snelle afname in de groei van niet-westerse allochtonen is mede daardoor voor het grootste veroorzaakt door de relatief sterke afname van de groei van de eerste generatie.
- Terwijl de groei van de niet-westers allochtone bevolking afneemt, stijgt het aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking nog steeds. Op 1 januari 1996 bestond 7,6% van de bevolking uit niet-westerse allochtonen. Op 1 januari 2006 is dit aandeel opgelopen tot 10,5%.
- De eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft een hoge vruchtbaarheid die maar langzaam naar het niveau van autochtone vrouwen toegaat. De tweede generatie heeft inmiddels echter een gerealiseerde vruchtbaarheid en leeftijd bij de geboorte van het eerste kind, die maar weinig verschillen van die van autochtone vrouwen.

10.2.2 Onderwijs

- Niet-westerse allochtone leerlingen maken de Eindtoets Basisonderwijs (de Cito-toets) gemiddeld minder goed dan autochtone leerlingen. De prestaties van Turken en Marokkanen blijven achter bij die van de overige niet-westerse allochtonen.
- Voortijdig schoolverlaten komt relatief vaker voor onder niet-westerse allochtone leerlingen dan onder autochtonen. Meisjes van allochtone herkomst doen het beter dan allochtone jongens wat betreft het vroegtijdig schoolverlaten en het opleidingsniveau in het mbo.
- De slagingspercentages van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs blijven achter bij die van autochtonen en westerse allochtonen. Binnen de groep niet-westerse allochtonen presteerden eindexamenkandidaten van Turkse komaf het slechtst. Wel lijken de

slagingspercentages van autochtone en niet-westerse allochtone eindexamenkandidaten in de periode 1999-2005 wat dicht bij elkaar zijn komen te liggen.

- Leerlingen van niet-westerse afkomst volgen binnen het voortgezet onderwijs gemiddeld een lagere opleiding en binnen het middelbaar beroepsonderwijs gemiddeld een lager niveau dan hun autochtone leeftijdgenoten. De deelname cijfers van Surinamers lijken daarbij van de grote vier 'klassieke' herkomstgroeperingen nog het meest op die van autochtonen.
- De instroom van Turken en Marokkanen in het hoger onderwijs is in de afgelopen tien jaar meer dan verdubbeld.
- In het hoger onderwijs blijven de prestaties van niet-westerse allochtonen achter bij die van hun autochtone medestudenten. Bij latere instroomcohorten zijn de verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen wat kleiner.
- Het algemene beeld dat naar voren komt uit dit hoofdstuk is dat niet-westerse allochtonen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter presteren dan autochtonen. Hierbij moet worden aangetekend dat daar waar we de beschikking hebben over trends in de tijd⁴³, het erop lijkt dat de prestaties van niet-westerse allochtonen meer in lijn komen met die van autochtonen.

10.2.3 Werk en uitkeringen

- Het percentage werkzame personen verschilt sterk tussen de niet-westerse bevolkingsgroepen. Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers benaderen de arbeidsparticipatie van de autochtone bevolking, terwijl Somaliërs en Irakezen het meest achterblijven.
- Personen uit herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren zijn relatief weinig werkzaam en hebben relatief vaak een bijstandsuitkering.
- Een belangrijke verklaring voor de lagere arbeidsparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is hun gemiddeld lagere opleidingsniveau.
- Tijdens de economische laagconjunctuur van de afgelopen jaren waren de daling van het aandeel werknemers en de stijging van de werkloosheid groter onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. De arbeidsmarktparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is in deze periode het sterkst gedaald.
- Niet-westerse allochtonen ontvangen gemiddeld twee keer zo vaak een uitkering als autochtonen. Dit verschil neemt toe met de leeftijd. Van de 55- tot 65-jarige Turken en Marokkanen ontvangt 65 tot 70% een uitkering.
- Van de tweede generatie niet-westerse allochtonen ontvangt 10% een uitkering. Dit percentage is drie procentpunten lager dan het percentage uitkeringsontvangers onder autochtonen. Hierbij moet men wel bedenken dat de groep tweede generatie allochtonen uit relatief veel jonge mensen die nog onderwijs volgen bestaat.
- Sommige kleinere niet-westerse bevolkingsgroepen wijken af van het algemene beeld. Zo ontvangen bijvoorbeeld (Hongkong-)Chinezen en Filippino's minder vaak een uitkering dan de autochtone bevolking en is het percentage

---

⁴³ Dit geldt voor slagingspercentages in het voortgezet onderwijs en instroom en diplomaverwerving in het hoger onderwijs.

werkenden onder de tweede generatie Vietnamezen en Hongkong-Chinezen in de eerste jaren van deze eeuw sterk gestegen.

10.2.4 *Waar werken allochtonen?*

- In de periode van 2002 tot en met 2004 was de daling van zowel het aantal personen met een baan als het aantal banen voor allochtonen groter dan voor autochtonen.
- Het werknemersaandeel van de autochtonen bedroeg eind september 2004 bijna 66%, van de westerse allochtonen ruim 56% en van de niet-westerse allochtonen 46%.
- Niet-westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan bij uitzendbureaus (10,7%), detailhandel (8,6%) en schoonmaakbedrijven (7,5%).
- Westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan in de detailhandel (7,4%), groothandel (6,6%) en de metaal- en elektrotechnische industrie (5,1%).
- Van de allochtone werknemers bij de schoonmaakbedrijven is 82% eerste generatie. Bij de uitzendbureaus is het aandeel allochtonen van de eerste generatie 63%.

10.2.5 *Arbeidsmarktpositie: drie cohorten nieuwkomers gevolgd*

- Marokkanen hadden van de mannelijke, niet-westerse migranten van 25 tot en met 60 jaar die Nederland in 2001 binnenkwamen het grootste aandeel werkenden in hun gelederen. Zij werden op de voet gevolgd door Surinamers, Antillianen en Turken. Chinezen blijven hier enigszins bij achter. Afghanen, Irakezen en Somaliërs (de herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren) hebben percentages werkenden die veel lager zijn.
- Onder Surinaamse en in mindere mate Antilliaanse en Chinese immigranten zijn de verschillen in het aandeel werkenden tussen mannen en vrouwen niet bijzonder groot. De sekseverschillen in het aandeel werkenden onder de Turkse, Marokkaanse, Afghaanse, Irakese en Somalische immigranten zijn, rekening houdend met hun totale aandeel werkenden, daarentegen wel behoorlijk groot. Dit geldt vooral voor de drie laatst genoemde groepen.
- Arbeidsmigranten hebben direct na binnenkomst een relatief hoge arbeidsparticipatie. Gezinsvormers participeren vanaf hun tweede jaar in Nederland eveneens in redelijk grote mate op de arbeidsmarkt. De gezinsherenigers en zeker de asielmigranten blijven daar echter ver bij achter.
- Migrantengroepen, die een paar jaar voordat de hoogconjunctuur ten einde liep naar Nederland kwamen, waren relatief vaker werkzaam dan migrantengroepen die in 2001 of 2002 Nederland binnenkwamen.
- De economische integratie (het hebben van betaald werk) van recente nieuwkomers lijkt samen te hangen met hun sociaal-culturele integratie (het al dan niet een partner van dezelfde herkomst hebben en het percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt).

10.2.6 *Sociale contacten: huwelijken, wijken, scholen en bedrijven*

- Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) trouwen vooral Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie.

- Tussen 1999 en 2002 blijft het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner in de vier grote herkomstgroepen tamelijk constant.
- Ruim de helft van de huwelijken gedurende 1999 en 2002 van Turken en Marokkanen is een migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generatie is dit aandeel echter lager dan bij de eerste generatie. Vooral onder Marokkanen lijkt er met een daling van rond de 10% in 2002 ten opzichte van 2001 sprake van een neerwaartse trendbreuk. Voor alle kleinere herkomstgroepen geldt dat vrouwen minder vaak een partner uit het land van herkomst laten komen dan mannen.
  - Het percentage personen dat woonachtig is in buurten met meer dan 50% niet-westerse allochtonen is gedurende de periode 1999-2004 toegenomen voor alle allochtone herkomstgroepen. Dit duidt op een afname in de kans op contact tussen allochtonen en autochtonen in buurten.
  - Aangezien veel kleinere herkomstgroepen in vergelijking met Turken, Marokkanen en Surinamers in buurten wonen met een aanzienlijk deel autochtone buurtgenoten, lijkt de kans op het ontstaan van sociale buurtcontacten met de autochtone bevolking bij de kleinere groepen groter dan bij de klassieke herkomstgroepen.
  - Autochtone leerlingen hebben gemiddeld minder niet-westers allochtone medeleerlingen dan niet-westers allochtone leerlingen. Het aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen is onder Marokkaanse leerlingen met bijna 50% het hoogst van alle herkomstgroepen.
  - In de vier grote steden en binnen het vmbo basis- en kaderberoepsgericht onderwijs is het percentage medeleerlingen met een niet-westers allochtone achtergrond het hoogst. In deze steden is dit percentage onder niet-westers allochtone leerlingen twee keer zo hoog als onder autochtone leerlingen. Binnen het havo en vwo is het percentage niet-westers allochtone medeleerlingen het kleinst van alle schooltypes, maar ook hier is het percentage voor niet-westerse leerlingen ongeveer het drievoudige van dat van autochtone leerlingen.
  - Autochtone werknemers werken in bedrijven met gemiddeld minder niet-westers allochtone collega's dan allochtone werknemers. Vooral Marokkanen en Turken werken in bedrijven waar het gemiddelde aandeel van niet-westers allochtone collega's relatief hoog is (bijna drie keer zo hoog dan onder de autochtone bevolking).

10.2.7 Gezondheid: contacten met de huisarts

- Allochtonen en autochtonen verschillen weinig wat betreft het aandeel mensen dat contact met de huisarts heeft gehad. Ook het aantal keren dat er contact is geweest met de huisarts verschilt nauwelijks tussen de herkomstgroepen.
- Wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in de leeftijdsopbouw blijkt dat, in vergelijking met autochtonen, minder allochtonen ten minste één contact met de huisarts hebben gehad in 2003. Daarentegen, binnen de groep die in 2003 ten minste één contact met de huisarts heeft gehad, hebben allochtonen een iets hogere contactfrequentie dan autochtonen.
- Vergeleken met autochtonen had in 2003 een relatief groot percentage Turken contact met de huisarts.

- In alle herkomstgroepen hebben meer vrouwen contact gehad met de huisarts dan mannen. Bij de mannen is het contactpercentage het hoogst onder Turken en Marokkanen. Bij de vrouwen onder Turken, Surinamers en autochtonen.

10.2.8 Criminaliteit

- In 2004 registreerde de politie ruim 195.000 12- tot 65-jarige verdachten. Daarvan was bijna tweederde autochtoon.
- Gerelateerd aan de omvang van de bevolking werd 1,3% van de autochtonen en 3,2% van de allochtonen van 12 tot 65 jaar in 2004 door de politie als verdachte geregistreerd.
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 65 jaar het vaakst (7,4%) en Turken het minst vaak (3,6%) als verdachte geregistreerd. Andere niet-westerse herkomstgroepen die in 2004 relatief vaak als verdachte geregistreerd werden zijn Angolezen, Somaliërs en Ethiopiërs (respectievelijk 6,8%, 5,5% en 4,0%). Niet-westerse herkomstgroepen die relatief weinig voorkomen in de verdachtenregistratie zijn Thai, Hongkong-Chinezen en Filippino's (respectievelijk 1,2%, 0,9% en 0,9%).
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 18 jaar het vaakst als verdachte geregistreerd (7,2%) en Turken het minst vaak (4,0%).
- Na 'correctie' voor de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de grote vier 'klassieke' herkomstgroepen en autochtonen wat betreft het aandeel geregistreerde verdachten, aanzienlijk minder groot.
- In 1999 werd 1,1% van de 12- tot 65-jarigen door de politie als verdachte geregistreerd, in 2004 is dit opgelopen naar 1,7%, een groei van 0,6 procentpunt. De groei is het sterkst bij Marokkanen en Surinamers. De groei is het minst sterk bij autochtonen.
- Van alle 12- tot 18-jarige verdachten had 64% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde contacten varieert van 58% van de autochtone jongeren tot 82% van de Marokkaanse jongeren.
- Van alle 18- tot 65-jarige verdachten had 49% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde politiecontacten varieert van 45% van de autochtonen van 18 tot 65 jaar tot 72% van de Antillianen van dezelfde leeftijd.

10.3 Slotbeschouwing

Een sterk afgenomen immigratie, een nauwelijks groeiende autochtone bevolking, een aanzienlijk grotere groei van de tweede generatie niet-westerse allochtonen en het gegeven dat de vier grootste herkomstgroepen tweederde van de totale groep niet-westerse allochtonen vormen, zijn enkele van de belangrijkste *demografische* conclusies waarmee in het integratiebeleid rekening gehouden moet worden.

Wat de *onderwijsparticipatie* betreft, maakt de Integratiekaart 2006 duidelijk dat niet-westerse allochtonen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter presteren dan autochtonen. Daar waar we de beschikking hebben over trends in de tijd, zijn er aanwijzingen dat de prestaties van niet-westerse

allochtonen langzaam meer in lijn komen met die van autochtonen. Het gaat daarbij om de slagingspercentages in het voortgezet onderwijs en de instroom in het hoger onderwijs.

Ten aanzien van de *arbeidsmarktparticipatie* is geconstateerd dat het werknemersaandeel in 2004 van autochtonen bijna 66% betrof, van westerse allochtonen ruim 56% en van niet-westerse allochtonen 46%. Niet-westerse allochtonen ontvangen gemiddeld twee keer zo vaak een uitkering dan autochtonen, welk verschil met de leeftijd toeneemt. Voor sommige bevolkingsgroepen zoals Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers is de arbeidsparticipatie ongeveer gelijk aan die de autochtone bevolking, maar voor andere wijkt die daar sterk van af. Ten aanzien van de vier grote herkomstgroepen is het beeld zeker niet onverdeeld gunstig voor wie economische integratie wezenlijk vindt. Verder is duidelijk geworden dat de economische teruggang in de jaren 2002-2004 negatieve effecten heeft gehad op de arbeidskansen van de tweede generatie niet-westerse allochtonen en nieuwkomers. Dit blijkt zowel uit de cohortanalyse van ruim 40.000 nieuwkomers die in 2001 Nederland binnenkwamen, als uit trendgegevens inzake werk en uitkeringen.

Het *gebruik van de gezondheidszorg*, zoals vastgesteld via het bezoek aan de huisartsen, laat weinig opmerkelijke verschillen zien tussen allochtonen en autochtonen. Het soms wel te horen geluid dat allochtonen 'veel vaker de huisarts bezoeken' dan allochtonen, wordt niet bevestigd door onze gegevens.

Op het terrein van de *sociaal-culturele integratie* stellen we vast dat met name relatief veel Turken en Marokkanen gedurende 1999 en 2002 een *migratiehuwelijk* aangaan. Bij de tweede generatie is dit aandeel kleiner dan bij de eerste generatie.

De *kansen op ontmoetingen* van niet-westerse allochtonen met autochtonen in *buurten* zijn in Nederland tussen 1999 en 2004 afgenomen. Dit geldt het sterkst voor Marokkanen. Enkele kleinere groepen met veel asielmigranten steken hier positief bij af. Vanuit het gezichtspunt te streven naar een grotere verscheidenheid in sociale contacten en het daaruit voortvloeiende sociaal kapitaal, is de afnemende ontmoetingskans zorgelijk. Niet-westerse allochtonen hebben ook verhoudingsgewijs meer *niet-westers allochtone medeleerlingen op school* dan autochtonen en datzelfde geldt voor *collega's op het werk*. De economische integratie (met name het hebben van betaald werk) van recente nieuwkomers lijkt samen te hangen met hun sociaal-culturele integratie (het al dan niet een partner van dezelfde herkomst hebben en het percentage niet-westerse allochtonen in de (woon)buurt).

Daarnaast is opnieuw gebleken dat sprake is van een aanhoudende *oververtegenwoordiging in de geregistreerde criminaliteit* van een aantal niet-westers allochtone groepen.

Gezien het voorgaande is onze eindconclusie dat de voortgang van de sociaal-economische en sociaal-culturele integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving op een enkel terrein hoopgevend is, maar dat op veel terreinen nog sprake is van een aanzienlijke achterstand.

Literatuur

Andersen R.A.

Revisiting the behavioral Model and Access to Medical care: Does it Matter?
Journal of Health and Social Behavior, jrg 36, nr. 1, 1995, pp. 1-10.

Bijl, R.V., A. Zorlu, A.S. van Rijn, R.P.W. Jennissen, M. Blom

*Integratiekaart 2005. De maatschappelijke integratie van migranten in de tijd
gevolgd: trend- en cohortanalyses*

Den Haag, WODC/CBS, 2005

Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl, B.F.M. Bakker (red.)

Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken

Den Haag, Ministerie van Justitie–WODC/CBS, 2005

WODC-cahier, nr. 2005-2

Bolt, G.

Over spreidingsbeleid en drijfzand

Migrantenstudies, jrg. 20, nr. 2, 2004, pp. 60-73

Bruijnzeels M.

De multiculturele huisartspraktijk

Migrantenstudies, jrg. 17, nr. 2, 2001, pp. 72-83

CBS

Bedrijven in Nederland 2000

Voorburg/Heerlen, CBS, 2001

CBS

Werkloosheid niet-westerse allochtonen nauwelijks toegenomen in 2005

CBS, Voorburg/Heerlen

Persbericht, 13 februari 2006

CBS

Potentiële voortijdig schoolverlaters vanuit het voortgezet onderwijs, 2003/'04

Voorburg/Heerlen, CBS, 2006

Chiswick, B.R., Y.L. Lee, P.W. Miller

Immigrants' language skills: the Australian experience in a longitudinal survey

International Migration Review, jrg. 38, nr. 2, 2004, pp. 611-654.

Dagevos, J.

*Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van
etnische minderheden in Nederland*

Den Haag, WRR, 2001

Dijk, van J.J.M., H.I. Sagel-Grands, L.G. Toornvliet

Actuele criminologie

Den Haag, Sdu Uitgevers BV, 2002

Dronkers, J., P.M. de Graag

Ouders en het onderwijs van hun kinderen. In: J. Dronkers, W.C. Ultee (red.),
Verschuivende ongelijkheid in Nederland

Assen, Van Gorcum, 1995, pp. 46-66.

Entzinger, H., R. Biezeveld

Benchmarking in immigrant integration. Report to the European Commission

Rotterdam, Erasmus Universiteit/ERCOMER, 2003

Flap, H., Bulder, B., Völker, B.

Intra-organizational networks and performance: a review

Computational & mathematical organization theory, jrg. 4, nr. 2, 1998, pp. 109-147

Foets M., F. van der Lucht, M. Droomers

Allochtonen en zorggebruik. In: RIVM, *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*

Bilthoven, RIVM, 2005

Gang, I., F. Zimmermann

Is child like parent? Educational attainment and ethnic origin

Journal of Human Resources, jrg. 35, nr. 3, 2000, pp. 550-569

Garssen, J.

2006, Demografische ontwikkelingen in Nederland. In: N. van Nimwegen en I.

Esvelde (red.), *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken*

Den Haag, NIDI, 2006, pp. 71-100

Garssen, J., H. Nicolaas

Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westers allochtone vrouwen

Bevolkingstrends, jrg. 54, nr. 1, 2006, pp. 15-31

Gijsberts, M.

Minderheden in het basisonderwijs. In: J. Dagevos, M. Gijsberts en C. van Praag (red.), *Rapportage Minderheden 2003*

Den Haag, SCP, 2003, pp. 63-109

Gijsberts, M., J. Dagevos

Uit elkaars buurt: de invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming

Den Haag, SCP, 2005

Gijsberts, M., M. Hartgers

Minderheden in het onderwijs. In: SCP/WODC/CBS (red.), *Jaarrapport Integratie 2005*

Den Haag: SCP/WODC/CBS, 2005, pp. 57-80

Gouweleeuw, J., C. Harmsen

Allochtonen aan het werk

Bevolkingstrends, jrg. 52, nr.4, 2004, pp. 75-84

Gruijter, de M., S. ter Woerds

Kansen en belemmeringen bij maatschappelijke participatie van hoger opgeleide vrouwelijke vluchtelingen

Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, 2005

Halt Nederland

Jaarcijfers 2005 Halt-sector

Breda, Broese & Peereboom, 2006

Harmsen J.A.M.

When cultures meet in medical practice

Rotterdam, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2003

Heide, van der K., T. van Miltenburg

Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs

Sociaal-economische trends, 2006, nr. 3, pp. 18-23.

Herweijer, L.

Voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en hoger onderwijs. In: J. Dagevos, M.

Gijsberts en C. van Praag (red.), *Rapportage Minderheden 2003*

Den Haag, SCP, 2003, pp. 111-142

- Hollander, de A.E.M., N. Hoeymans, J.M. Melse, J.A.M. van Oers, J.J. Polder (red.)**
Zorg voor gezondheid: Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2006
 Bilthoven, RIVM, 2006
- Honoré, B.E., E. Tamar**
 Bounds on parameters in panel dynamic discrete choice models
Econometrica, jrg. 74, nr. 3, 2006, pp. 611-629
- Hooghiemstra, E.**
Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland
 Den Haag, SCP, 2003
- Kralingen, van E.**
 Niet-westerse allochtonen in het voltijd hoger onderwijs
Bevolkingstrends, jrg. 51, nr. 2, 2003, pp. 50-53
- Laan Bouma-Doff, van der W.**
De buurt als belemmering? Assen: Van Gorcum, 2005
- Lammers, J., W. van Tilburg, L. Prins, H. de Miranda en K. Lakhi**
Landelijke criminaliteitskaart 2004. Een analyse van geregistreeerde misdrijven en verdachten op basis van HKS-gegevens
 Zoetermeer, KLPD-DNRI, 2005
- Li, P.S.**
 Social capital and economic outcomes for immigrants
Journal of International Migration and Integration, jrg. 5, nr. 2, 2004, pp. 171-190
- Lucht, van der F., M. Foets**
 Allochtonen en gezondheid In: RIVM, *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*
 Bilthoven, RIVM, 2005
- Masson, C.N., Verkuyten, M.J.A.M.**
 Etnische groepsvoorkeuren onder Nederlands jongeren: Het belang van vooroordeel, etnische identiteit, mate van contact en schoolkenmerken
Pedagogisch Tijdschrift, 17(1), pp. 42-53
- Nicolaas, H., A. Sprangers**
 Immigreren voor het gezin, als vluchteling of om te werken
Demos, jrg. 18, nr. 4, 2002, pp. 29-32
- Ostendorf, W., S. Musterd**
 Segregatie en integratie. Feiten en visies. In: P. Brassé, H. Krijnen (red.), *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk*
 Utrecht, Forum, 2005, pp.77-93
- Stronks, K.**
 Migratie, acculturatie en gezondheid: een overzicht van de belangrijkste onderzoeksthema's. In: *Onderzoeksprogramma Cultuur en Gezondheid*. Den Haag, ZON/NWO, 1998
- Stronks, K., A.C.J. Ravelli, S.A. Reijneveld,**
 Immigrants in the Netherlands: Equal access for equal needs?
Journal of Epidemiology and Community Health, jrg. 55, nr. 1, 2001, pp. 701-707
- Tesser, P.T.M.**
Rapportage minderheden 1995. Concentratie en segregatie
 Rijswijk/Den Haag, SCP/VUGA, 1995
- Thurow, L.C.**
Generating Inequality: Mechanisms of Distribution in the U.S. Economy
 New York, Basic Books, 1975

TK

Jaarnota Integratie 2005

Vergaderjaar 2005/2006, 30 304, nr. 2

Tubergen, F.A. van

The integration of immigrants in cross-national perspective

Utrecht, Universiteit Utrecht, 2004

Veldboer, L., J.W. Duyvendak

Wonen en integratiebeleid: een gemend beeld

Sociologische Gids, jrg. 51, nr. 1, 2004, pp. 36-52

Verheij, R.A., J.H.M. te Brake, H. Abrahamse, H. van den Hoogen, J. Braspenning, T. van Althuis

Landelijk Informatienetwerk Huisartsenzorg. Feiten en cijfers over huisartsenzorg in Nederland

Utrecht/Nijmegen, NIVEL/WOK, 2005

Verheij, R.A., te Brake, J.H.M., Abrahamse, H., van den Hoogen, H., Braspenning, J., van Althuis, T.

Landelijk Informatienetwerk Huisartsenzorg. Feiten en cijfers over huisartsenzorg in Nederland. Utrecht/Nijmegen: NIVEL/WOK, www.LINH.nl, bezocht op 20 september 2006

Verweij, G., de Bruin, A., de Ree, J., Kardaun, J.

Ziekenhuisopnamen naar herkomstgroepering en diagnose, 1995-2001

Bevolkingstrends, nr. 3, 2004, pp. 97-121

Visser, M.

Schoolkeuzeprocedure, kwaliteit en kwaliteitszorg: Een project onderwijsvernieuwing in Amsterdam, 1994-2001

Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, 2003

Vluchtelingenwerk Nederland

Kansen bieden voor eigen verantwoordelijkheid: Wegwijzer voor de integratie van vluchtelingen in Nederland

Amsterdam, Vluchtelingenwerk, 2004

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar, A.M. Essers

Door na de gevangenis. Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive onder ex-gedetineerden

Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2005

Onderzoek en beleid nr. 228

Wartna, B.S.J., M. Blom, N. Tollenaar

De WODC-Recidivemonitor

Den Haag, WODC, 2004

Weerman, F.

Controlebenaderingen. In: E. Lissenberg, S. van Ruller, R. van Swaaningen (red.), *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie*

Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2001, pp. 135-152

Weerman, F., J.J.M. van Dijk, H.I. Sagel, L.G. Toornvliet (red.)

Actuele criminologie

Den Haag, SDU, 2002 (4^e herziene druk)

Weide, M.

Gezondheidszorg in de multiculturele samenleving: een overzicht van onderzoek naar de toegankelijkheid en kwaliteit van zorg voor migranten. In:

Onderzoeksprogramma Cultuur en Gezondheid. Den Haag, ZON/NWO, 1998

Utrecht, NIVEL, 1998

Wolff, R., M. Crul

Blijvers en uitvallers in het hoger onderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar de sociale en academische integratie van allochtone studenten

Utrecht, ECHO, 2003

Wittebrood, K., P. Nieuwbeerta

Een kwart eeuw stijging in geregistreerde criminaliteit. Vooral meer registratie, nauwelijks meer criminaliteit

Tijdschrift voor Criminologie, jrg .48, nr. 3, 2006, pp. 227-242

Bijlage 1 Privacybewaking CBS

Het CBS stelt statistische gegevens samen uit een groot aantal verschillende registratieve bronnen en enquêtes waarin privacygevoelig materiaal voorkomt. Daarom besteedt het CBS veel aandacht aan de beveiliging van deze gegevens. Dit is bij gegevens over kwetsbare bevolkingsgroepen als allochtonen wellicht nog belangrijker dan gewoonlijk. In de wet op het Centraal bureau voor de statistiek van 20 november 2003 is verankerd dat alle administratieve, technische en logistieke maatregelen zijn genomen die voor de bescherming van vertrouwelijke gegevens noodzakelijk is. De belangrijkste maatregelen zijn:

De gebouwen van het CBS zijn alleen toegankelijk voor mensen die daartoe bevoegd zijn. Dit is geregeld door het uitgeven van toegangspassen en bewakingspersoneel dat toeziet op de juiste toepassing hiervan. Bezoekers van het CBS-gebouw die geen toegangspas hebben worden door CBS-ers bij de ingang opgehaald en na afloop van het bezoek ook weer teruggebracht.

- Het computernetwerk is afgesloten van het Internet, zodat het niet mogelijk is om in het netwerk van het CBS in te breken.
- De medewerkers van het CBS die met individuele gegevens werken hebben allen een verklaring ondertekend waarin zij plechtig beloven dat zij de vertrouwelijkheid van de gegevens niet zullen schenden. Indien zij dat toch doen kan dat per direct ontslag betekenen.
- Als een bron met statistische gegevens het CBS bereikt worden deze eerst gesplitst in de direct identificerende gegevens (zoals sofi-nummer, A-nummer, geboortedatum, geslacht, postcode, huisnummer) en de overige statistisch inhoudelijke gegevens. De mensen die zich bezig houden met het koppelen van de gegevens hebben alleen toegang tot de direct identificerende gegevens om koppelsleutels toe te kennen. Deze koppelsleutels zijn betekenisloze willekeurige nummers die alleen voor intern CBS-gebruik zijn bedoeld. Omdat alle bronnen voorzien worden van deze koppelsleutel, is het mogelijk om bronnen onderling aan elkaar te koppelen.
- De mensen die de statistische gegevens analyseren en daaruit overzichten samenstellen hebben alleen toegang tot de statistisch inhoudelijke gegevens en ook alleen die gegevens die ze voor hun eigen werk nodig hebben. Dit is geregeld door een systeem van autorisaties waarin de toegangsrechten voor medewerkers zijn vastgelegd. Dit betekent dat zij niet de beschikking hebben over de direct identificerende gegevens.
- Om te voorkomen dat individuele gegevens via de e-mail naar derden worden gezonden, hebben mensen die met privacygevoelige gegevens werken geen rechten om bestanden in hun e-mail te verzenden.